

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen

YK:n vammaisten henkilöiden
oikeuksien yleissopimuksen kansallinen
toimintaohjelma 2020–2023

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:2

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen
kansallinen toimintaohjelma 2020–2023

Sosiaali- ja terveysministeriö

© 2021 tekijät ja sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN PDF: 978-952-00-8459-2

ISBN nid.: 978-952-00-8455-4

Kannen kuvat: Tuula Holopainen, Irmeli Huhtala, Kuvatoimisto Rodeo, Shutterstock

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	11.2.2021	
Julkaisun nimi	Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2020–2023		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:2		
ISBN painettu	978-952-00-8455-4	ISSN painettu	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-8459-2	ISSN PDF	1797-9854
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8459-2		
Sivumäärä	146	Kieli	suomi
Asiasanat	yhdenvertaisuus, osallisuus, esteettömyys, saavutettavuus, ihmisoikeudet, vammaiset		
Tiivistelmä	YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa on määritelty ne toimenpiteet, joilla vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla toisella toimintaohjelmakaudella 2020–2023. Toimintaohjelman tekemisestä on vastannut vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, jossa ovat edustettuina vammaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt ja vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Toimintaohjelmaa laadittaessa on kuultu vammaisjärjestöjä ja muita sidosryhmiä ja näin saatu heiltä tietoa niistä YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisista asioista, joita toimintaohjelmassa tulisi ensisijaisesti edistää. Toimintaohjelma koostuu 110 toimenpiteestä, joiden toteuttamiseen eri ministeriöt ovat sitoutuneet. Jokaisen toimenpiteen kohdalla on merkitty vastuutaho tai vastuutahot. Toimenpiteiden toteutumista seurataan toimintaohjelmakauden aikana ja arvioidaan toimintaohjelmakauden päättyessä. Toimintaohjelmassa korostuvat vammaisten ihmisten osallisuuden merkitys muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä. Yhtenä toimintaohjelman tärkeänä tavoitteena on lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistamisesta eri hallinnonaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.		
Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö		
Painopaikka ja vuosi	PunaMusta Oy, 2021		
Julkaisun jakaja/ myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Kuvailulehti

Julkaisija	Sosiaali- ja terveysministeriö	11.2.2021	
Julkaisun nimi	Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2020–2023		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:2		
ISBN painettu	978-952-00-8455-4	ISSN painettu	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-8459-2	ISSN PDF	1797-9854
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8459-2		
Sivumäärä	146	Kieli	suomi
Asiasanat	yhdenvertaisuus, osallisuus, esteettömyys, saavutettavuus, ihmisoikeudet, vammaiset		
Tiivistelmä			
Yhdistyneet kansakunnat (YK) hyväksyi vuonna 2006 yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista. Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 2016. Tässä kansallisessa toimintaohjelmassa on määritelty ne toimenpiteet, joilla Suomi edistää vammaisyleissopimuksessa mainittuja asioita eri hallinnonaloilla. Toimintaohjelma on tehty vuosille 2020–2023. Toimintaohjelman tekemisestä on vastannut vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE. VANEssa on ollut edustajia vammaisjärjestöistä, työnantajien ja työntekijöiden järjestöistä sekä niistä ministeriöistä, joiden toimintaan vammaisten henkilöiden oikeudet kuuluvat. Toimintaohjelman laatimisessa on kuultu vammaisjärjestöjä ja vammaisia henkilöitä. Heiltä on saatu tietoa asioista, joita Suomessa pitää erityisesti edistää. Sen perusteella on käyty keskusteluja eri ministeriöiden kanssa, millä käytännön toimenpiteillä vammaisyleissopimuksen asioita voidaan viedä eteenpäin.			

Toimintaohjelmassa on mainittu 110 toimenpidettä, joiden toteuttamiseen ministeriöt ovat sitoutuneet. Jokaisen toimenpiteen kohdalle on merkitty viranomaisen, joka vastaa siitä, että toimenpide tehdään. Toimenpiteiden toteutumista arvioidaan, kun toimintaohjelmakausi päättyy.

Toimintaohjelmassa korostuu vammaisten henkilöiden osallisuus eli mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään ja osallistua toimintaan yhteiskunnassa. Toinen tärkeä asia toimintaohjelmassa on esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys. Esteettömyys parantaa esimerkiksi liikkumista ja saavutettavuus esimerkiksi tiedon saantia eri tavoilla.

Lisäksi tavoitteena on lisätä tietoa ja tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, jotta ne otetaan huomioon kaikessa toiminnassa hallinnon eri tasoilla ja laajasti yhteiskunnassa.

Kustantaja	Sosiaali- ja terveysministeriö
Painopaikka ja vuosi	PunaMusta Oy, 2021
Julkaisun jakaja/ myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi

Presentationsblad

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet	11.2.2021	
Publikationens titel	Rätt till delaktighet och likabehandling Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2020–2023)		
Publikationsseriens namn och nummer	Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2021:2		
ISBN tryckt	978-952-00-8455-4	ISSN tryckt	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-8459-2	ISSN PDF	1797-9854
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8459-2		
Sidantal	146	Språk	finska
Nyckelord	likabehandling, delaktighet, tillgänglighet, mänskliga rättigheter, personer med funktionsnedsättning		
Referat	I det nationella handlingsprogrammet för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning anges de åtgärder genom vilka genomförandet av konventionen ska främjas inom olika förvaltningsområden under den andra programperioden 2020–2023. Handlingsprogrammet har utarbetats av delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning Vane, som består av representanter från funktionshinderorganisationer, arbetsmarknadsorganisationer och de centrala ministerierna med avseende på rättigheterna hos personer med funktionsnedsättning. Vid beredningen av handlingsprogrammet har man hört handikapporganisationer och andra intressegrupper för att få information om de åtgärder i FN:s konvention som ska prioriteras i handlingsprogrammet. Handlingsprogrammet består av 110 åtgärder som olika ministerier har förbundit sig att genomföra. För varje åtgärd finns det en eller flera ansvariga instanser. Genomförandet av åtgärderna följs upp under programperioden och utvärderas efter programperiodens slut. I handlingsprogrammet accentueras betydelsen av att personer med funktionsnedsättning är delaktiga i vår föränderliga omvärld och av att tillgängligheten är en förutsättning för tillgodoseendet av övriga rättigheter. Viktiga mål i handlingsprogrammet är att personer med funktionsnedsättning ska bli mer medvetna om sina rättigheter och att dessa rättigheter ska integreras inom olika förvaltningsområden och i samhället i stort.		
Förläggare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Tryckort och år	PunaMusta Ab, 2021		
Distribution/ beställningar	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Social Affairs and Health		11 February 2021
Title of publication	Right to social inclusion and equality National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2020–2023)		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2021:2		
ISBN (printed)	978-952-00-8455-4	ISSN (printed)	1236-2050
ISBN PDF	978-952-00-8459-2	ISSN (PDF)	1797-9854
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8459-2		
Pages	146	Language	Finnish
Keywords	equality, inclusion, accessibility, availability, human rights, people with disabilities		
Abstract The National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities determines the measures that will be taken to promote the implementation of the Convention in different administrative branches during the second action plan period 2020-2023. The Advisory Board for the Rights of Persons with Disabilities, VANE, was responsible for drawing up the Action Plan. The Advisory Board includes representatives of disability organisations, labour market organisations and the ministries with key significance to the rights of persons with disabilities. Disability organisations and other stakeholders have been consulted during the process of drawing up the Action Plan to obtain information about the matters that according to the Convention should primarily be promoted in the Action Plan. The Action Plan comprises 110 measures, and the ministries have committed themselves to their implementation. A responsible party or parties have been indicated for each measure. The implementation of the measures will be monitored during the action plan period and assessed at the end of the period. The Action Plan emphasises the importance of social inclusion of persons with disabilities in the changing operating environment and the importance of accessibility as a precondition for implementing the other rights. One of the main objectives of the Action Plan is to increase awareness of the rights of persons with disabilities and to mainstream these rights in different administrative branches and more widely in society.			
Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Printed by (place and time)	PunaMusta Ltd, 2021		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Sisältö

LUKIJALLE	12
1 Viitekehys: keskeiset kansainväliset asiakirjat	14
1.1 YK:n vammaisyleissopimus.....	14
1.2 YK:n kestävän kehityksen agenda 2030.....	15
2 YK:n vammaisyleissopimuksen kansallinen täytäntöönpano	17
2.1 Vammaisyleissopimuksen kansallinen täytäntöönpano ja seuranta	17
2.2 Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE.....	18
2.3 Toimintaohjelmatyö.....	18
3 Lähtökohdat toimintaohjelman tekemiselle	20
3.1 Pääministeri Marinin hallitusohjelma.....	20
3.2 Tiivistelmä vammaisjärjestöjen kuulemisesta	21
4 Sisältöalueet, tilannekuvat, tavoitteet ja toimenpiteet	24
4.1 Vammaisten henkilöiden osallisuus (<i>Vammaisyleissopimus 4.3 artikla</i>)	25
4.1.1 Rakenneindikaattorit	25
4.1.2 Prosessi-indikaattorit.....	26
4.1.3 Lopputulosindikaattorit	28
4.1.4 Tavoitteet ja toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi.....	29
4.2 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo (<i>Vammaisyleissopimus 5, 6, 7, 12 ja 13 artiklat</i>)	31
4.2.1 Rakenneindikaattorit	32
4.2.2 Prosessi-indikaattorit.....	34
4.2.3 Lopputulosindikaattorit	36
4.2.4 Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi	36
4.3 Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen (<i>Vammaisyleissopimus 8 ja 31 artiklat</i>)	39
4.3.1 Rakenneindikaattorit	39
4.3.2 Prosessi-indikaattorit.....	42
4.3.3 Lopputulosindikaattorit	43
4.3.4 Tavoitteet ja toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi	45

4.4	Esteettömyys ja saavutettavuus (<i>Vammaisyleissopimus 9 ja 21 artiklat</i>)	46
4.4.1	Rakenneindikaattorit	47
4.4.2	Prosessi-indikaattorit.....	49
4.4.3	Lopputulosindikaattorit	54
4.4.4	Tavoitteet ja toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi	56
4.5	Turvallisuus ja vaaratilanteet (<i>Vammaisyleissopimus 11 artikla</i>).....	60
4.5.1	Rakenneindikaattorit	60
4.5.2	Prosessi-indikaattorit.....	61
4.5.3	Lopputulosindikaattorit	62
4.5.4	Tavoitteet ja toimenpiteet turvallisuuden varmistamiseksi ja vaaratilanteiden estämiseksi	63
4.6	Eläminen itsenäisesti ja osallisuus (<i>Vammaisyleissopimus 12, 14, 19 ja 29 artiklat</i>) 65	65
4.6.1	Rakenneindikaattorit	65
4.6.2	Prosessi-indikaattorit.....	66
4.6.3	Lopputulosindikaattorit	67
4.6.4	Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi... 69	69
4.7	Liikkuminen (<i>Vammaisyleissopimus 9, 18 ja 20 artiklat</i>)	71
4.7.1	Rakenneindikaattorit	71
4.7.2	Prosessi-indikaattorit.....	73
4.7.3	Lopputulosindikaattorit	74
4.7.4	Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi..... 75	75
4.8	Koulutus (<i>Vammaisyleissopimus 24 artikla</i>)	77
4.8.1	Rakenneindikaattorit	77
4.8.2	Prosessi-indikaattorit.....	79
4.8.3	Lopputulosindikaattorit	83
4.8.4	Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi	83
4.9	Terveys ja kuntoutus (<i>Vammaisyleissopimus 25 ja 26 artiklat</i>)	85
4.9.1	Rakenneindikaattorit	86
4.9.2	Prosessi-indikaattorit.....	86
4.9.3	Lopputulosindikaattorit	88
4.9.4	Tavoitteet ja toimenpiteet kuntoutukseen ja terveystalouteihin pääsyn vahvistamiseksi	88

4.10 Työ ja työllistyminen (<i>Vammaisyleissopimus 27 artikla</i>).....	89
4.10.1 Rakenneindikaattorit	89
4.10.2 Prosessi-indikaattorit.....	91
4.10.3 Lopputulosindikaattorit	95
4.10.4 Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi	96
4.11 Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (<i>Vammaisyleissopimus 28 artikla</i>).....	98
4.11.1 Rakenneindikaattorit	98
4.11.2 Prosessi-indikaattorit.....	99
4.11.3 Lopputulosindikaattorit	100
4.11.4 Tavoitteet ja toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi	101
4.12 Kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoiminta ja urheilu (<i>Vammaisyleissopimus 30 artikla</i>).....	102
4.12.1 Rakenneindikaattorit	102
4.12.2 Prosessi-indikaattorit.....	104
4.12.3 Lopputulosindikaattorit	106
4.12.4 Tavoitteet ja toimenpiteet kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan sekä urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi	108
4.13 Kansainvälinen yhteistyö (<i>Vammaisyleissopimus 11, 32 ja 33 artiklat</i>).....	110
4.13.1 Rakenneindikaattorit	110
4.13.2 Prosessi-indikaattorit.....	111
4.13.3 Lopputulosindikaattorit	114
4.13.4 Tavoitteet ja toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä.....	115
5 Seuranta ja arviointi	118
Liite 1. Tavoitteet ja toimenpiteet listattuna	119

LUKIJALLE

Arvoisa lukija,

Perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat kaikille. On kuitenkin ihmisryhmiä, joiden kohdalla oikeudet eivät toteudu, ellei niihin kiinnitetä erityistä huomiota ja toteuteta erityisiä toimia oikeuksien varmistamiseksi. Vammaiset ihmiset ovat yksi tällainen ihmisryhmä. Tämän vuoksi on tarvittu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleis-sopimus ja siksi tarvitaan myös erityisiä kansallisia toimia sopimuksen takaamien oikeuksien turvaamiseksi.

Ratifioidessaan sopimuksen vuonna 2016 Suomi sitoutui varmistamaan vammaisten henkilöiden täysimääräiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistämään niiden toteutumista. Siksi Suomi laatii kullekin hallituskaudelleen kansallisen toimintaohjelman sopimuksen täytäntöön panemiseksi. Tämä toimintaohjelma on järjestyksessään toinen.

Ohjelman toimenpiteet muodostavat 13 kokonaisuutta, joista osa on periaatteellisia ja poikkileikkaavia, osa taas suoraan eri hallinnonaloille keskittyviä. Osa-alueisiin on liitetty myös nykytilan kuvaukset, joissa käydään läpi niin lainsäädännölliset rakenteet, vireillä olevat asiat kuin nekin kysymykset, joihin ratkaisuja tulee etsiä. Tälle pohjalle on sitten rakennettu ohjelman tavoitteet ja varsinaiset toimenpiteet vastuutahoja ja ohjelman seuranta unohtamatta.

Ohjelma noudattelee sisällölliseltä rakenteeltaan paljolti edellistä, ensimmäistä kansallista YK-sopimuksen toimintaohjelmaa yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Tähän ohjelmaan on otettu omana sisältöalueena mukaan turvallisuus. Valmistelu on tapahtunut keskellä koronatoimia, ja vammaiset ihmiset ovat yksi niistä ryhmistä, joiden turvallisuuteen on poikkeusoloissa kiinnitettävä erityistä huomiota samalla muistaen myös ihmisoikeuksien kunnioittaminen.

Ohjelman laadintaa on ohjannut kaksi vahvaa vammaispoliittista periaatetta: valtavirtaistaminen ja osallistaminen. Hallinnonalat ovat kukin omalta osaltaan käyneet läpi vammaisten ihmisten ihmisoikeuksiin liittyvät hallituskauden toimenpiteensä ja sitoutuneet niihin. Valmisteluprosessin ajan on käyty vuoropuhelua niin vammaisjärjestöjen kuin muidenkin sidosryhmien kanssa. Valmistelun taustaryhmässä on ollut mukana myös vahva vammaisten ihmisten edustus ja ministeriöneuvotteluissa on ollut aina läsnä vammaisia ihmisiä.

Ohjelma on yksi askel kohti yhdenvertaisempaa yhteiskuntaa, mutta perillä emme vielä ole. Emme voi tyytyä siihen, että vammaisten ihmisten työllisyys, koulutus, elintaso ja osallisuus jäävät muuta väestöä heikommiksi. Esteettömyyden ja saavutettavuuden sarallakin meillä on vielä tehtävää. Myös jokaisella vammaisella ihmisellä tulisi olla oma koti ja mahdollisuus oman näköiseensä itsenäiseen elämään. Meillä on käynnissä suuria yhteiskunnallisia reformeja, joissa on mahdollista edistää myös näitä tavoitteita.

Helsingissä 9.12.2020

Perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiuru

1 Viitekehys: keskeiset kansainväliset asiakirjat

1.1 YK:n vammaisyleissopimus

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016; YK:n vammaisyleissopimus, vammaisyleissopimus) ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista.

Julkisen vallan on perustuslain (731/1999) 22 §:n mukaisesti turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ratifioituaan sopimuksen Suomi on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet. Vammaisyleissopimus on Suomessa osa kansallista lainsäädäntöä. Sen mukaisesti viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja edistäminen.

Vammaisyleissopimus koostuu 50 artiklasta. Läpileikkaavia artikloja ovat määräykset sopimuksen tarkoituksesta, yleisistä periaatteista ja velvoitteista, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, vammaisista naisista ja lapsista, tietoisuuden lisäämisestä, esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä yleissopimuksen kannalta olennaisista määritelmistä. Nämä tulee ottaa huomioon kaikkien artiklojen sisältöä tulkittaessa.

Muut vammaisyleissopimuksen artiklat sisältävät tarkempia määräyksiä yleissopimuksen edellyttämistä kansallisista toimenpiteistä sekä määräyksiä kansainvälisestä

yhteistyöstä, kansallisesta valvontajärjestelmästä, yleissopimuksen kansainvälisestä valvontajärjestelmästä ja sopimuspuolten kokouksesta.

Vammaisyleissopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisyleissopimuksella lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, mikä parantaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Tietoisuuden lisäämisellä vaikutetaan asenteiden muutoksen kautta yksilön asemaan. Yleissopimus lisää myös vammaisten henkilöiden tietoisuutta omista oikeuksistaan.

Vammaisyleissopimus korostaa vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistamista ja osallistumista kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon. Vammaisyleissopimus takaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää itsenäisesti osana yhteisöä. Peruspalveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. Tarvittaessa tulee olla saatavilla myös yksilöllisiä erityispalveluita.

Vammaisyleissopimuksessa painotetaan kohtuullisten mukautusten tärkeyttä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseksi. Kohtuullisten mukautusten epäminen on syrjintää.

1.2 YK:n kestävän kehityksen agenda 2030

Yhdistyneiden kansakuntien Kestävän kehityksen agendan 2030 tavoitteet hyväksyttiin vuonna 2015. Ne ovat voimassa vuoden 2016 alusta vuoteen 2030 saakka. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat jatkumo YK:n vuosituhattavoitteille. Tavoitteiden päämääränä on tehdä maailmasta parempi paikka huomioimalla sekä ympäristö, ihmiset, ihmisoikeudet että talouden näkökulmat. Nämä tavoitteet ovat universaaleja eli kuuluvat kaikille: valtioille, kunnille, yrityksille ja muille toimijoille. Tavoitteet koskevat kaikkia YK:n jäsenvaltioita.

Kestävän kehityksen agendassa painotetaan, että kaikki tavoitteet ovat tärkeitä ja linkittyvät toisiinsa. Yhtä tavoitetta ei voi saavuttaa ilman toista, ja niiden toteutumiseen tarvitaan niin valtioita, päättäjiä kuin kansalaisiakin.

Yhtenä tärkeänä tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta ja edistää rauhanomaisia, oikeudenmukaisia ja osallistavia yhteiskuntia sekä turvata ihmisoikeudet. Agenda 2030:n tunnuslause on *"Ketään ei jätetä"* (engl. *"Leave no one behind"*). Pyrkimyksenä on tavoittaa ensimmäisenä ne, jotka ovat jääneet kauimmaksi jälkeen. Jo julkistuksen valmistelussa on kiinnitetty huomiota kaikkein köyhimpien ja heikoimmassa asemassa olevien ääneen.

Kestävän kehityksen tavoitteet huomioivat vammaisuuden ja vammaiset henkilöt. Vammaisuus on mainittu tavoitteissa 11 kertaa, erityisesti liittyen koulutukseen, kasvuun ja työllisyyteen, eriarvoisuuteen, saavutettavuuteen, tiedonkeruuseen ja tavoitteiden seurantaan. Vaikka vammaisuutta ei ole mainittu kaikkien tavoitteiden kohdalla, tavoitteet ovat merkityksellisiä vammaisten henkilöiden täyden inklusion kannalta.

Agenda 2030 huomioi myös vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen, ja se onkin noussut kansainvälisessä vammaispolitiikassa YK:n vammaisyleissopimuksen rinnalle. Siinä missä vammaisliikkeen tunnuslause on pitkään ollut *"Ei mitään meistä ilman meitä"* (engl. *"Nothing about us without us"*), on se saanut rinnalleen tunnuslauseen *"Ketään ei jätetä"*.

2 YK:n vammaisyleissopimuksen kansallinen täytäntöönpano

2.1 Vammaisyleissopimuksen kansallinen täytäntöönpano ja seuranta

Vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa varten kansallisina yhteystahoina toimivat ulkoministeriö (UM) ja sosiaali- ja terveysministeriö (STM). STM:n yhteyteen on perustettu kansallinen koordinaatiojärjestelmä, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE. Neuvottelukunnan tehtävänä on helpottaa yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa valtionhallinnossa.

Vammaisyleissopimuksen tarkoittaman itsenäisen ja riippumattoman rakenteen tehtävistä huolehtivat eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta, jotka muodostavat kansallisen ihmisoikeusinstituution. Rakenteen tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa.

Vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvotaan kansainvälisesti sopimuspuolten vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle määräajoin toimittamin raportein. Ensimmäinen raportti on tehtävä kahden vuoden päästä vammaisyleissopimuksen voimaantulosta. Suomi antoi ensimmäisen raporttinsa komitealle syksyllä 2019. Tämän jälkeen raportointi tapahtuu joka neljäs vuosi ja lisäksi komitean pyynnöstä. Kansalaisyhteiskunnalla on mahdollisuus toimittaa rinnakkaisraporttinsa komitealle. Komitea käsittelee raportin ja antaa sitä koskevat päätelmät ja suositukset.

Valvontaa täydentää valinnainen pöytäkirja, jonka kautta yksittäinen henkilö tai ryhmä voi tehdä valituksen vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle

kokemastaan vammaisyleissopimuksella tunnustettujen oikeuksiensa loukkauksesta. Valinnaisessa pöytäkirjassa määrätään myös komitean aloitteesta tapahtuvasta vakavien ja järjestelmällisten loukkausten tutkintamenettelystä.

2.2 Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (VANE) on vammaisyleissopimuksen mukainen valtiollinen koordinaatioelin. Sen tehtävänä on helpottaa vammaisyleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa.

Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Sen tehtävistä säädetään asetuksella (908/2016), jonka mukaan sen tehtävä on edistää vammaisyleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioon ottamista kaikkien hallinnonalojen toiminnassa ja nimetä keskuudestaan vammaisia henkilöitä edustavan osallistujan vammaisyleissopimuksen 33 artiklan mukaisen yhteystahon toimintaan.

Neuvottelukunta koostuu ministeriöiden, vammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa, työmarkkinajärjestöjen, kuntien ja maakuntien sekä tutkimuksen edustajista. Neuvottelukunnassa on puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi enintään 16 jäsentä. Neuvottelukunnalla on kokopäivätoiminen pääsihteeri ja erityisasiantuntijan puolikas virka käytössään. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan.

2.3 Toimintaohjelmatyö

Toimintaohjelman laatimisesta säädetään vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnasta annetussa asetuksessa. Neuvottelukunnan tulee laatia toimikaudelleen toimintaohjelma. Toinen toimintaohjelmakausi sijoittuu vuosille 2020–2023. Toimintaohjelmassa tulee määritellä yleissopimuksen täytäntöönpanon edistämisen keskeiset kansalliset tavoitteet, niitä edistävät keinot sekä tarvittava seuranta. Eri ministeriöt sitoutuvat toimintaohjelman toteutukseen ja tavoitteisiin.

Toimintaohjelmalla pannaan täytäntöön kansallisesti vammaisyleissopimusta. Siten myös tässä työssä on huomioitava vammaisyleissopimuksen mukainen velvoite osallistaa vammaiset henkilöt heitä edustavien järjestöjen kautta täysimääräisesti koko prosessiin. Toimintaohjelmatyötä koordinoi vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta, jossa on vammaisjärjestöjen nimeämänä kuusi vammaisjärjestöjen edustajaa. Neuvottelukunta on myös valinnut keskuudestaan toimintaohjelmatyöryhmän, jossa niin ikään on edustus vammaisjärjestöistä.

Toimintaohjelmatyön tueksi haluttiin kuulla myös laajemmin vammaisjärjestöjä ja eri sidosryhmiä. Tätä varten järjestettiin valtakunnallisille vammaisjärjestöille kaksi kuulemistilaisuutta. Ensimmäisessä kuulemistilaisuudessa järjestöjä pyydettiin nimeämään tärkeimpiä asioita, joita toimintaohjelmassa tulisi nostaa esiin. Lausunnon jätti 17 vammaisjärjestöä ja tilaisuudessa puheenvuoron käytti 17 järjestöä. Toinen kuuleminen järjestettiin siinä vaiheessa, kun ministeriöt olivat jo pitkälle muotoilleet tavoitteensa ja toimenpiteensä. Tässä kuulemisessa järjestöt saivat kommentoida kirjauksia ja esittää niihin vielä muutoksia. Lisäksi tavattiin muita sidosryhmiä tilannekuvien rakentamiseksi.

Toimintaohjelmaa laadittaessa tavattiin vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta keskeiset ministeriöt. Tavatut ministeriöt olivat opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), oikeusministeriö (OM), sosiaali- ja terveysministeriö (STM), liikenne- ja viestintäministeriö (LVM), työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), ympäristöministeriö (YM), ulkoministeriö (UM), sisäministeriö (SM) ja valtiovarainministeriö (VM). Lisäksi tavattiin Kansaneläkelaitos (Kela). Tapaamisia varten koottiin kunkin hallinnonalan osalta keskeiset vammaisopimuksen velvoitteet. Tapaamisissa oli mukana VANEn pääsihteerit, erityisasiantuntijat, puheenjohtaja ja toimintaohjelmatyöryhmän jäseniä sekä kustakin ministeriöstä käsiteltävistä asiakokonaisuuksista vastaavat virkamiehet.

3 Lähtökohdat toimintaohjelman tekemiselle

3.1 Pääministeri Marinin hallitusohjelma

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa Osallistava ja osaava Suomi¹ todetaan ilmastonmuutoksen, globalisaation, väestön ikääntymisen ja teknologisen kehityksen muuttavan Suomea ja maailmaa ehkä nopeammin kuin koskaan aiemmin. Muutos sekä tarjoaa mahdollisuuksia maan kehittämiseksi että luo turvattomuutta ja huolta tulevast. Muutoksen keskellä politiikan on tarjottava ihmisille turvaa ja toivoa paremmasta huomisesta.

Hallitusohjelma korostaa sosiaalisesti kestävää hyvinvointivaltiota, joka ottaa huomioon vammaisten henkilöiden osallisuuden sekä mahdollisuudet itsenäiseen elämään, kouluttautumiseen ja työllistymiseen. Hallitusohjelmassa kiinnitetään huomiota moniin vammaisten henkilöiden kannalta keskeisiin asioihin, joita on tarkemmin eritelty toimintaohjelman eri sisältöalueilla. Sosiaalinen kestävyys on hallitusohjelmassa määritelty tarkoittamaan vastuunkantoa toinen toisistamme ja yhteisestä tulevaisuudesta. Ihmisten välillä vallitsee oikeudenmukaiseksi koettu tasa-arvo. Laadukkaiden sosiaali- ja terveyspalveluiden nähdään tuottavan hyvinvointia ja luottamusta siihen, että jokaisesta pidetään huolta, kun omat voimat eivät riitä.

---

¹ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019; Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisu 2019:31.

Hyvinvoinnin perustana hallitusohjelmassa nähdään myös osaaminen, työ ja yrittäjyys. Tavoitteena on maailman paras työelämä; onnellisten ja hyvinvoivien ammattilaisten Suomi, missä jokaisen tiedot ja taidot ovat työelämän käytössä.

Suomi on avoin ja kansainvälinen maa. Suomi edistää oikeusvaltioperiaatetta ja ihmisoikeuksien kunnioittamista ja yhteistyötä valtioiden välillä.

Hallitus on ohjelmassaan sitoutunut uudistamaan poliittista kulttuuria ja päätöksentekoa. Yhteiskunnan uudistamisen lähtökohdaksi on asetettu ihmisten luottamuksen vahvistaminen demokraattisen järjestelmän toimintakykyyn.

3.2 Tiivistelmä vammaisjärjestöjen kuulemisesta

Toimintaohjelman valmistelua varten järjestettiin vammaisjärjestöille kaksi kuulemistilaisuutta. Kuulemisten tarkoituksena oli selvittää vammaisjärjestöjen mielestä tärkeimmät edistettävät asiat toimintaohjelmakaudella. Helmikuussa 2020 vammaisjärjestöjä pyydettiin kokoamaan omasta näkökulmastaan 3–5 keskeistä asiaa, jotka sopimuksen täytäntöönpanossa olisi tällä kaudella huomioitava. Lisäksi toivottiin kirjallisia lausuntoja. Puheenvuoron tilaisuudessa käytti 17 järjestöä ja lausunnon jätti 17 järjestöä. Järjestöjen nostot huomioitiin kokonaisuudessaan valmistaututtaessa ministeriöiden kanssa käytäviin keskusteluihin. Marraskuussa 2020 järjestöjä kuultiin toimintaohjelman viimeistelyvaiheessa, ja myös ministeriöt olivat paikalla tilaisuudessa. Puheenvuoron käytti tuolloin 18 järjestöä, joista kaikki jättivät myös kirjallisen lausunnon. Tässä on kuvattu tiivistetyksi esille tulleita teemoja.

Useat järjestöt kiinnittivät huomiota *työhön ja työllisyyteen* sekä siihen, ettei oikeus toteudu yhdenvertaisesti muiden kanssa. Korostettiin tarvetta nostaa vammaisten henkilöiden työllisyysastetta, muun muassa positiivisen erityiskohtelun merkitystä ja sitä, että tarvitaan yksilöllisiä tukitoimia ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä haasteisiin vastaamiseksi. Myös asennepuolella koettiin olevan ongelmia. Työhönvalmentajia ja työkykykoordinaattoreita tarvittaisiin lisää työllistymisen tukemiseksi.

Oikeus riittävään sosiaaliturvaan ja elintasoon nostettiin myös tärkeänä oikeutena. Katsottiin, että sosiaaliturvan tulee olla riittävällä tasolla ja vammasta tai sairaudesta aiheutuvat kulut eivät saa vaarantaa toimeentuloa. Usea järjestö kiinnitti huomiota

sosiaaliturvan ja palkkatulojen yhteensovittamiseen liittyviin haasteisiin. Lineaarisen mallin valmistelun jatkamista kannatettiin kannustinloukkujen purkamiseksi.

Kohtuulliset mukautukset nähtiin asiana, josta tarvittaisiin lisää tietoa. Niiden merkitystä korostettiin useissa lausunnoissa erityisesti työelämässä ja koulutuksessa.

Esteettömyys ja saavutettavuus nousivat niin ikään esiin useissa puheenvuoroissa. Fyysisen ympäristön lisäksi huomiota haluttiin kiinnittää digitaalisten palveluiden saavutettavuuteen. Myös kielelliset oikeudet nähtiin läpileikkaavana oikeutena. Oikeus saada ruotsinkielisiä palveluja nostettiin esiin tärkeänä oikeutena. Tärkeänä edistettävänä asiana nähtiin tarve saada tietoa muun muassa selkokielellä ja viittomakielellä. Esille nousivat myös tulkkauspalvelujen merkitys ja ongelmat niiden saamisessa ja yksilöllisten tarpeiden huomioimisessa.

Oikeus terveyteen oli teema, jota käsiteltiin monesta näkökulmasta ja niin ikään useissa puheenvuoroissa. Terveystieteiden ammattilaisille muun muassa kaivattiin lisää tietoa vammaisten henkilöiden oikeuksista, ja terveyspalvelujen esteettömyyden ja saavutettavuuden katsottiin olevan puutteellista. Terveystieteiden huollossa koetaan syrjintää vammaisuuden perusteella. Järjestöjen mukaan jopa vammaisten ihmisten oikeus elämään on toisinaan kyseenalaistettu.

Vammaispalvelujen merkitystä korostettiin. Erityisesti esiin nostettiin henkilökohtainen apu ja siihen liittyvät ongelmat, liikkumisen palvelut ja asumispalvelut. Myös hankintakäytäntöjen puutteet nostettiin esiin. Asumispalvelujen osalta korostettiin laitosasumisen purkamisen loppuun saattamista, todellisten valinnanmahdollisuuksien puuttumisen ongelmaa ja tarvetta kehittää enemmän yksilöllisiä asumisratkaisuja. Liikkumispalveluissa nostettiin esiin saatavuuden ongelmat taksiliikenteessä ja vaihtelut palvelujen laadussa.

Oikeus kuntoutukseen oli myös teema, jonka usea järjestö nosti esille. Riittävää, yksilöllistä ja oikea-aikaista kuntoutusta pidettiin tärkeänä. Myös yksilöllisten apuvälineiden merkitystä itsenäisen elämän mahdollistajina korostettiin. Apuvälineiden osalta huomiota kiinnitettiin myös liian pitkiin odotusaikoihin.

Koulutuksen merkitystä korostettiin. Katsottiin tärkeäksi, että riittävä yksilöllinen tuki järjestyy yleisessä koulutusjärjestelmässä. Syrjintään koulutuksessa olisi

puututtava tehokkaammin. Myös oppilaitosten tietoisuus vammaisten ihmisten oikeuksista koettiin puutteelliseksi.

Osallisuus sekä omaa elämää koskevissa prosesseissa että laajemmin esimerkiksi lainsäädännön kehittämisessä katsottiin tärkeäksi. Osallisuuden toteutumista sekä paikallistasolla että valtakunnan tasolla korostettiin. *Tuettu päätöksenteko* katsottiin merkittäväksi asiaksi, josta olisi sekä saatava lainsäädäntö että levitettävä hyviä käytäntöjä.

Tietopohja vammaisuudesta koettiin puutteelliseksi. Eri tavoin vammaisten henkilöiden elämästä kaivattiin luotettavaa ja monipuolista tietoa. Tietopohjan vahvistaminen katsottiin välttämättömäksi oikeuksien toteutumisen seurannan ja raportoinnin näkökulmasta. Myös *syrijinnän seurantajärjestelmän* kehittäminen nähtiin tärkeänä.

4 Sisältöalueet, tilannekuvat, tavoitteet ja toimenpiteet

Tässä luvussa on esitetty eri sisältöalueittain keskeiset YK:n vammaisyleissopimuksen vaatimukset, tilannekuva sekä ne tavoitteet ja toimenpiteet, joilla vammaisyleissopimusta toimeenpannaan.

Nykytilan kuvauksessa on hyödynnetty YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston ihmisoikeusindikaattoreita². Indikaattorit on kehitetty tukemaan ihmisoikeussopimusten toimeenpanon ja edistämisen arviointia ja seurantaan. Ihmisoikeusindikaattoreista tehdyssä oppaassa ihmisoikeusindikaattori on määritelty tarkoittamaan *”... täsmällistä tietoa asian, tapahtuman tai toiminnan tilasta, joka voi olla yhteydessä ihmisoikeusnormiin tai standardiin, joka osoittaa tai kuvastaa ihmisoikeuseriaa- tetta tai -huolta ja jota voidaan käyttää arvioitaessa tai seurattaessa ihmisoikeuk- sien edistämistä ja täytäntöönpanoa.”*

Julkaisussa on korostettu kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten sekä subjektiivisten ja objektiivisten indikaattoreiden tarvetta. On kuitenkin tärkeää tiedostaa niiden käytön rajallisuus ja se, että niillä ei voi korvata kvalitatiivista tai oikeudellista kokonaisvaltaista arviointia. Kehitetyssä indikaattorimallissa on käytetty erottelua rakenne-, prosessi- ja lopputulosindikaattoreihin. Näin kuvataan ensinnäkin hyväksyminen, aie tai sitoumus ihmisoikeusvelvoitteeseen, sitten toimet, joita tarvitaan velvoitteen täytäntöönpanemiseksi, ja lopuksi toimien vaikutus.

---

² Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation; United Nations Human Rights; Office of the High Commissioner; saatavilla verkossa osoitteessa https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf

Toimintaohjelmatyössä mallia on sovellettu niin, että tilannekuva on rakennettu kolmijakoisesti niin, että ensin kuvataan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista tukevia rakenteita, kuten lainsäädäntöä ja laillisuusvalvontaa. Toisessa osassa kuvataan prosessia eli politiikkatoimia, joilla vammaisten oikeuksia edistetään kyseisellä hallinnonalalla. Kolmannessa osiossa kuvataan lopputulosta eli sitä, miten oikeudet toteutuvat. Tässä aineistoina käytetään muun muassa kerättyä kokemustietoa ja tilastoja. Ministeriöt ovat laatineet kukin omien vastuualueidensa osalta nykytilan kuvaukset. Neljä ensimmäistä sisältöaluetta (vammaisten henkilöiden osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen sekä esteettömyys ja saavutettavuus) ovat läpileikkaavia teemoja, jotka on huomioitava myös muita artikloja täytäntöön pantaessa. Lisäksi tässä toimintaohjelmassa erityisenä läpileikkaavina teemoina on huomioitu vammaisten naisten ja vammaisten lasten asema ja oikeudet.

Tavoitteet ja toimenpiteet on asetettu perustuen tehtyihin tilannekuviin sekä vammaisjärjestöjen ja sidosryhmien esiin nostamiin asioihin. Ministeriöt ovat sitoutuneet vastuullaan olevien tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseen. Kunkin toimenpiteen osalta on määritelty vastuutaho tai vastuutahot.

4.1 Vammaisten henkilöiden osallisuus (*Vammaisyleissopimus 4.3 artikla*)

Vammaisyleissopimus edellyttää, että vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa neuvotellaan vammaisten henkilöiden kanssa ja osallistetaan heidät päätöksentekoon. Osallistaminen tapahtuu pääasiassa vammaisjärjestöjen kautta. Myös vammaiset lapset tulee osallistaa heitä koskevaan päätöksentekoon.

4.1.1 Rakenneindikaattorit

Suomen perustuslain (731/1999) mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Perustuslain 6.3 §:ssä säädetään, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Vammaisyleissopimuksen 33 artiklan mukaisissa kansallisissa rakenteissa ovat vammaiset henkilöt edustettuina. Yhteystahon toiminnassa on mukana vammaisjärjestöedustaja, koordinaatiojärjestelmässä vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnassa on varapuheenjohtajan lisäksi kuusi vammaisjärjestöedustajaa varaedustajineen. Riippumattoman mekanismin yhteydessä, Ihmisoikeusvaltuuskunnassa, toimii pysyvänä jaostona vammaisten henkilöiden ihmisoikeuskomitea.

Suomessa valtakunnalliset vammaisjärjestöt ovat järjestäytyneet Vammaisfoorumi ry:ksi, joka toimii noin 30 vammaisjärjestön sateenvarjojärjestönä. Lisäksi ruotsinkieliset vammaisjärjestöt muodostavat Samarbetsförbundet kring funktionshinder (SAMS) rf:n. Useimmat vammaisjärjestöt ovat jäsenenä myös sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö Suomen sosiaali ja terveys (SOSTE) ry:ssä. Niin yksittäisiä vammaisjärjestöjä kuin sateenvarjojärjestöjäkin kuullaan säännöllisesti useimmissa suurissa lainsäädäntö- ja muissa uudistushankkeissa, mutta osallisuus on edelleen jossain määrin sattumanvaraista ja vaihtelee hallinnonaloittain. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) tukee taloudellisesti suurinta osaa Vammaisfoorumin jäsenjärjestöistä.

4.1.2 Prosessi-indikaattorit

Oikeusministeriön Demokratiapoliittisessa toimintaohjelmassa linjattiin, että vaalitiedotusta lisätään ja kohdistetaan vähiten äänestäville ryhmille. Oikeusministeriö on viimeisen vuosikymmenen aikana kehittänyt laajan vaalitiedotuskokonaisuuden, johon kuuluvat muun muassa televisiomainonta, kirje ensi kertaa äänestäville nuorille, kirje äänioikeuden saaneille maahan muuttaneille (kansalaisuuden saaneet ja ulkomaalaiset), verkkoviestintää (vaalit.fi, Facebook ja Twitter), vaalitietoa noin kahdellakymmenellä yleisimmällä kielellä, selkokielliset vaaliesitteet ja uudistetut vaalivideot selkokielellä, viittomakielinen materiaali ja materiaalit näkövammaisille henkilöille. Perinteisen vaalipalvelupuhelimen rinnalle on otettu käyttöön WhatsApp-palvelu. Uudistettu vaalit.fi-sivusto on jo varsin tunnettu vaaliviestinnän kanava, ja se kerää vaalien alla noin puoli miljoonaa kävijää päivittäin.

Oikeusministeriö ylläpitää sähköisiä demokratiapalveluja, joita ovat kansalaisaloite.fi, kuntalaisaloite.fi, nuortenideat.fi, otakantaa.fi ja lausuntopalvelu.fi. Palveluiden tavoitteena on lisätä hallinnon avoimuutta sekä kansalaisten osallistumismahdollisuuksia asioiden valmisteluun ja päätöksentekoon. Palvelut on koottu demokratia.fi-sivuston alle.

Ulkoministeriö on myöntänyt vuosittain tukea yhdelle kansalaisjärjestöedustajalle ja tarvittaessa hänen yhdelle avustajalleen YK:n vammaisyleissopimuksen sopimuspuolten kokouksen istuntoon liittyvien matkakulujen kattamiseen.

Jo vuosia käynnissä olleessa vammaislainsäädännön uudistuksessa vammaisjärjestöjen kuulemiskäytäntöjä on toteutettu ja jatketaan, samoin laaja vammaisjärjestöedustus on työryhmässä, joka valmistelee ehdotuksen vammaisten ihmisten osallisuuden lisäämiseksi sosiaalihuollon ja vammaispalvelujen asiakasprosessissa. Vammaisjärjestöedustus on niin ikään turvattu sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen ja sosiaaliturvauudistuksen valmisteluissa.

Sote-uudistukseen liittyen on valmisteilla maakuntauudistus, jonka yhteydessä ollaan perustamassa myös alueellisia vammaisneuvostoja. Nämä rakenteet varmistavat osaltaan vammaisten henkilöiden osallistamista, kunhan niille annetaan riittävät toimintamahdollisuudet ja niitä tuetaan niin kuntien kuin maakuntien taholta. Myös vammaisten henkilöiden oma tietoisuus ja aktiivisuus ratkaisevat neuvostojen tosiasiallisen merkityksen. Valtiovarainministeriö, Kuntaliitto ja VANE ovat yhteistyössä tuottaneet oppaan maakunnallisten vammaisneuvostojen perustamisen tueksi.

Valmisteilla olevassa kansallisessa lapsistrategiassa pyritään niin ikään vahvistamaan lasten ja nuorten osallisuutta sekä huomioimaan erityisesti usein huomiotta jäävien lasten ja nuorten osallisuus. Lapsistrategiatyö pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, ja siihen liittyviä perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita on koottu 20.5.2020 ilmestyneeseen Kansallisen lapsistrategian oikeudellinen perusta -selvitykseen (STM:n raportteja ja muistioita 2020:20; <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5417-5>). Selvityksessä tuodaan esiin vammaisten lasten ja nuorten asemaan liittyvä normipohja sekä ihmisoikeusvalvontaelinten suositukset.

Lapsistrategia valmistuu loppuvuodesta 2020, minkä jälkeen laaditaan ja toteutetaan kuluva hallituskausi koskeva toimeenpanosuunnitelma. On olennaista, että lapsistrategian valmistelussa, lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamisessa ja hallituskauden toimeenpanosuunnitelmassa huomioidaan YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteet.

Valtiovarainministeriössä toimii kansalaisjärjestöjen, tutkimuksen ja ministeriöiden edustajista koostuva Digi arkeen -neuvottelukunta, jossa on mukana myös vammaisjärjestöjä. Keväällä 2019 neuvottelukunnan toimikautta jatkettiin yli hallituskauden

vuoden 2019 loppuun saakka, ja tavoitteena on jatkaa saman tyyppistä toimintaa myös hallituskaudella 2019–2023. Neuvottelukunta tukee digitaalisten palvelujen kehittämistä niin, että kaikki eri väestöryhmät pystyisivät tasavertaisesti hyödyntämään digitalisaation tarjoamia hyötyjä ja mahdollisuuksia. Etäkokouskäytäntöjä on helpotettu, ja se on osittain tukenut myös vammaisten ihmisten osallisuutta.

Sisäministeriö on julkaissut joulukuussa 2019 toimintaohjelman Turvallinen ja onnettomuuksista vapaa arki: Pelastustoimen toimintaohjelma onnettomuuksien ehkäisemiseksi, ja tähän ohjelmaan on osallistettu vammaisjärjestöt. Ohjelman laadintahankkeen lähtökohtana oli osallistaa sidosryhmät mahdollisimman laajasti mukaan työpajatyöskentelyyn. Invalidiliitto ja Kehitysvammaliitto olivat niin ikään sidosryhmätyöhön kutsuttujen joukossa.

Ympäristöministeriö osallistaa omassa toiminnassaan vammaiset henkilöt. Esimerkiksi vuosina 2018–2021 toteutettavan maankäyttö- ja rakennuslain kokonaisuudistuksen sidosryhmäfoorumissa on mukana vammaisten henkilöiden edustus, ja esteettömyyasetuksesta järjestetään säännöllisesti vammaisjärjestöille suunnattu keskustelutilaisuus.

4.1.3 Lopputulosindikaattorit

Apulaisoikeuskansleri arvioi vammaisten henkilöiden osallistamista lainsäädännön valmisteluun ja kehittämishankkeisiin ratkaisussaan OKV/1/50/2018, 28.3.2019. Sen mukaan sosiaali- ja terveysministeriö sekä sen alainen hallinto ovat lainsäädäntöä ja ohjausta valmistellessaan kuulleet vammaisia edustavia järjestöjä ja ne ovat olleet valmistelussa mukana. Vammaisten henkilöiden yhteiskunnallinen osallistuminen on tutkimusten mukaan kuitenkin edelleen huomattavasti vähäisempää kuin muiden kansalaisten, lukuun ottamatta järjestötoimintaan osallistumista. Samansuuntainen oli myös vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan tekemän kyselyn tulos syksyllä 2017. 577 vastaajasta 317 koki osallisuuden toteutuvan joko huonosti tai melko huonosti, kun hyvin tai melko hyvin osallisuus toteutui vain 99 vastaajan mielestä.

Keväällä 2020 vammaisjärjestöjen kuulemistilaisuudessa nousi esiin tarve turvata vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallisuus niin paikallisella, valtakunnallisella kuin myös lainsäädännöllisellä tasolla. Osallisuuden selvittämiseksi ja edistämiseksi toivottiin konkreettisia toimia, kuten vammaisten henkilöiden vahvaa

osallistumista sote- ja sotu-uudistuksiin. Järjestöt korostivat, että mahdollisuus aitoon osallisuuteen toteutuu yhdenvertaisesti vain, jos osallisuutta tukevat arjen palvelut toimivat asianmukaisesti ja vammaisvaikutuksia arvioidaan yhteiskunnan toiminnan kaikilla tasoilla.

Osallistumisen esteiksi on tutkimuksissa nostettu esimerkiksi heikko taloudellinen tilanne sekä muita esteitä, kuten ympäristön ja palvelujen esteellisyys ja saavuttamattomuus, asenneilmapiiiri, puutteellinen apu ja tuki tai sopivien osallistumismahdollisuuksien puute. Yhteiskunnalliset rakenneuudistukset, kuten sote- ja maakuntaudistus, antavat mahdollisuuden kehittää uusia osallisuuden kanavia ja muotoja, joilla vammaisten henkilöiden osallisuutta vahvistetaan.

Yleisellä tasolla voisi todeta, että vammaisten henkilöiden osallisuutta tulisi lisätä mm. lainsäädäntövalmistelussa yhdenvertaisuusvaikutusarviointeja kehittämällä ja myös etujärjestöjen kuulemismenettelyllä aina, kun lainsäädäntö on laajasti kaikkiin kansalaisiin soveltuva, jotta vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen otetaan riittävällä tavalla huomioon.

Lasten osallisuus ja osallistumisoikeudet on pyritty turvaamaan eri alojen lainsäädännössä, mutta olemassa olevat rakenteet ja käytännöt eivät aina riitä toteuttamaan lasten oikeutta osallisuuteen. Riskinä on, että erityisesti ne lapset ja nuoret, joilla on vamma, toimintarajoite tai pitkäaikaissairaus, jäävät syrjään eivätkä pääse vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin.

4.1.4 Tavoitteet ja toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta valtionhallinnon eri aloilla ja tasoilla.

Toimenpide:

1. Varmistetaan vammaisten henkilöiden osallisuus tarkoituksen mukaisella tavalla vammaisten henkilöiden kannalta keskeisissä lainsäädäntöuudistuksissa ja muussa valmistelussa ja päätöksenteossa.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

Tavoite:

Yksittäisistä kuulemistilaisuuksista kohti systemaattista ja rakenteellista osallisuutta sekä yhdessä työskentelyä.

Toimenpide:

2. Edunvalvontajärjestöjen sekä kokemusasiantuntijoiden säännöllinen kutsuminen mukaan sidosryhmätilaisuuksiin ja työpajoihin.

Vastuutaho: Kaikki ministeriöt

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonnassa.

Toimenpide:

3. Tuetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavia järjestöjä osallistumaan laajemmin ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvontaan, mukaan lukien toimittamaan YK:n sopimusvalvontaelimille tietoa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta kunkin ihmisoikeussopimuksen soveltamisalan osalta sekä komitean kysymyslistaa varten, johon annettavat vastaukset muodostavat hallituksen määräaikaisraportin, että ns. riippumattomana rinnakkaisraportointina hallituksen antaman määräaikaisraportin rinnalla.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Edistetään vammaisten ihmisten osallisuutta kansainvälisessä vammaispolitiikassa.

Toimenpiteet:

4. Tuetaan vammaisjärjestöjen edustajan osallistumista YK:n vammaisyleis-sopimuksen sopimuspuolikokoukseen.
5. Kannustetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavia järjestöjä osallistumaan myös laajemmin ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Vahvistetaan vammaisten ihmisten osallisuutta sekä kunta- että maakuntatasolla.

Toimenpide:

6. Tuetaan kunnallisten ja maakunnallisten vammaisneuvostojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien ja resurssien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella ja levittämällä hyviä käytäntöjä.

Vastuutahot: VM yhteistyössä STM:n ja OM:n kanssa

Tavoite:

Edistetään saamelaisten vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioimista kansallisessa vammaispolitiikassa, valmistelussa ja päätöksenteossa.

Toimenpide:

7. Järjestetään yhteistyötapaamisia Saamelaiskäräjien ja SámiSosterin kanssa ajankohtaisista asioista vammaispalveluissa ja vammaispolitiikassa.

Vastuutaho: THL yhteistyössä STM:n kanssa

4.2 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo (*Vammaisyleissopimus 5, 6, 7, 12 ja 13 artiklat*)

Kaikki ovat yhdenvertaisia lain edessä ja oikeutettuja yhdenvertaiseen suojaan ja yhdenvertaisiin etuihin. Oikeussuojan tehokas saatavuus on varmistettava vammaisille henkilöille yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisille henkilöille tulee järjestää tuki, jota he tarvitsevat päätöksenteossa. Vammaisuuteen perustuva syrjintä on kielletty. Vammaisyleissopimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota vammaisten lasten ja naisten asemaan. Heidän tulee voida nauttia kaikista oikeuksista yhdenvertaisesti muiden kanssa.

4.2.1 Rakenneindikaattorit

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Lakia sovelletaan julkisessa ja yksityisessä toiminnassa, ei kuitenkaan yksityis- eikä perhe-elämän piiriin kuuluvaan toimintaan eikä uskonnonharjoitukseen.

Suomen yhdenvertaisuuslainsäädäntö (1325/2014) uudistui vuoden 2015 alussa. Uudistus sisälsi useita vammaisten henkilöiden oikeussuojan kannalta merkittäviä parannuksia, joista kohtuullisten mukautusten epäämisen säätäminen syrjinnäksi sekä yhdenvertaisuuslakia valvovien viranomaisten mandaattien laajeneminen koskemaan vammaisiin kohdistuvaa syrjintää ovat merkittävimpiä. Yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja työnantajien tulee arvioida ja edistää yhdenvertaisuutta kaikkien laissa kiellettyjen syrjintäperusteiden osalta mukaan lukien vammaiset henkilöt.

Oikeusministeriö vastaa yhdenvertaisuuslain toimeenpanon yhteensovittamisesta valtioneuvostossa ja laatii ohjeistuksia ja tukea yhdenvertaisuuden arvioinnin ja yhdenvertaisuussuunnittelun osalta.

Henkilön oikeutta määrätä itsestään ja toimistaan turvataan laajalti Suomen lainsäädännössä. Suomen perustuslaissa (731/1999) ja myös sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä on useita säännöksiä asiakkaiden ja potilaiden itsemääräämisoikeudesta. Perustuslaki turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Perustuslaki sisältää jokaiselle kuuluvat perusoikeudet, joita ovat muun muassa yhdenvertaisuus, oikeus elämään, oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapaus, oikeus yksityiselämän suojaan, oikeus sosiaaliturvaan sekä oikeus omaan kieleen.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) edistää ja ylläpitää hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta, turvaa yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet ja edistää asiakaskeskeisyyttä sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) edistää asiakaskeskeisyyttä ja asiakassuhteen

luottamuksellisuutta sekä asiakkaan ja potilaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lakeja sovelletaan sekä viranomaisen että yksityisen tuottamaan sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Lakeihin sisältyy säännöksiä asiakkaan ja potilaan edun, toivomusten ja mielipiteen huomioon ottamisesta sekä hänen tahtonsa selvittämisestä, itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta sekä asiakkaan ja potilaan mahdollisuuksista osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977) korostaa jokaisen kehitysvammaisen ihmisen oikeutta täysimääräiseen osallistumiseen yhteiskunnassa. Hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa on otettava huomioon ja hänelle on turvattava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa. Hänen itsemääräämistään tulee vahvistaa ja hänen itsenäistä suoriutumistaan tukea. Lakia muutettiin vuonna 2016. Muutoksilla vahvistettiin erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista. Lisäksi tavoitteena on vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä erityishuollossa. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain silloin, kun se on välttämätöntä henkilön itsensä tai jonkun toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden suojaamiseksi tai kun on tarvetta torjua merkittävä omaisuusvahinko. Rajoitustoimenpiteisiin ei saa ryhtyä, jos käytettävissä on jokin lievempi keino, ja rajoitustoimenpiteen käyttö on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Tasa-arvolain (609/1986) tarkoituksena on estää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Tasa-arvolaissa on kolmenlaisia säännöksiä: tasa-arvon edistämissäännökset, syrjinnän kiellot sekä oikeussuojaa ja valvontaa koskevat säännökset. Tasa-arvolakia sovelletaan pääsääntöisesti kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa ja kaikilla elämänalueilla. Lakia ei sovelleta perheenjäsenten välisiin tai muihin yksityiselämän piiriin kuuluviin suhteisiin eikä uskonnonharjoitukseen liittyvään toimintaan.

YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimuksen (CEDAW) toimeenpanoa valvova komitea suositti loppupäätelmässään vuonna 2014 Suomelle toimenpiteitä, joilla muun muassa edistetään vammaisten naisten osallistumista työmarkkinoille, ryhdytään toimiin vammaisiin naisiin kohdistuvan sterilointilainsäädännön kumoamiseksi ja kehitetään vammaisten naisten oikeussuojakeinoja moniperustaista ja risteävää syrjintää vastaan.

4.2.2 Prosessi-indikaattorit

Hallitusohjelma sisältää useita yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyviä toimenpiteitä, joilla on myös merkitystä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Hallitus on sitoutunut muun muassa lisäämään viranomaisten osaamista ja tietoisuutta vähemmistöasioissa, toteuttamaan yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen, tekemään eri koulutusasteiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista velvoittavat, myös varhaiskasvatuksen osalta, sekä ehkäisemään rekrytointisyrjintää ja selvittämään nimetöntä työnhakua. Kaikilla edellä mainituilla toimenpiteillä on merkitystä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumiselle, ja niiden onnistunut toimeenpano tukee YK:n vammaisyleissopimuksen toteutumista Suomessa.

Hallitusohjelman mukaisesti oikeusministeriö on käynnistänyt tai käynnistää yhdenvertaisuuslain (1325/2014) osittaisuudistuksen, rasmin ja syrjinnän torjunnan ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman valmistelun valtiollisen sovintoprosessin koskien kuuroihin kohdistuneista oikeudenloukkauksista Suomen historiassa, viittomakieliasian neuvottelukunnan asettamisen (viittomakielilain ja viittomakielisten perusoikeuksien sekä yhdenvertaisuuden toteutumisen arviointi) sekä kielipoliittisen ohjelman laatimisen (viittomakielet mukana).

Oikeusministeriö myös toteuttaa useita yhdenvertaisuus- ja syrjimättömyyshankkeita, joissa huomioidaan vammaispoliittisia kysymyksiä. Esimerkiksi Tiedolla vihaa vastaan -hankkeen yhtenä tavoitteena on lisätä vammaisten henkilöiden tietoisuutta viharikoksista ja vihapuheesta sekä vähentää aliraportointia. Hankkeessa tehdään selkokielistä ja viittomakielistä materiaalia viharikoksista, vihapuheesta ja syrjinnästä ja koulutetaan vammaisia henkilöitä viidellä paikkakunnalla.

Toiminnallinen tasa-arvon työryhmä vastaa opetus- ja kulttuuriministeriössä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä. Työryhmä käsittelee myös vammaisten oikeuksiin liittyviä asioita. Työryhmä valmisteli syksyllä 2018 osastojen kanssa kuvaukset toimenpiteistä, joilla ministeriö on käytännössä edistänyt tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan on koottu opetus- ja kulttuuriministeriön yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistävät keskeiset linjaukset. Ne on työstetty yhteistyössä ministeriön yhteistoimintaryhmien kanssa. Linjaukset koskevat ministeriön 1) tulos- ja tavoiteohjausta, 2) valtionavustustoimintaa, 3) lainsäädännön valmistelua, 4) koulutusta ja 5) viestintää.

Sisäministeriö on asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on laatia pelastustoimen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusasioiden toimintaohjelma. Lisäksi työryhmä toimii tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskysymysten asiantuntijana arvioitaessa pelastustoimen lainsäädäntöhankkeita ja toimialan ohjeistuksia.

Sisäministeriön tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma vuosille 2020–2021 on vahvistettu maaliskuussa 2020. Sisäministeriössä on vahvistettu yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen yhdeksi painopisteeksi koko hallinnonalan tulosohjauksessa. Sekä sisäministeriön että hallinnonalojen virastojen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmat tullaan päivittämään ja toiminnan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvovaikutukset arvioimaan osana suunnitteluprosessia. Henkilöstöä tullaan kouluttamaan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvoasioista vuoden 2021 aikana.

Sosiaali- ja terveysministeriössä viimeistellään parhaillaan uutta tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa. Uudessa suunnitelmassa vammaisten ihmisten asemaa analysoidaan muun muassa suhteessa lähisuhdeväkivaltaan, sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä sosiaaliturvaan.

Itsemääräämisoikeutta koskevia säännöksiä on valmisteltu pitkään. Vuonna 2014 eduskunnalle annettu hallituksen esitys raukesi hallituskauden päättyessä. Tämän jälkeen sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä antoi vuonna 2018 uuden ehdotuksen lainsäädännöksi, jolla oli tarkoitus vahvistaa ihmisten itsemääräämisoikeutta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Uuden lain oli tarkoitus sisältää myös säännökset tahdosta riippumattomasta psykiatrisesta hoidosta sekä tahdosta riippumattomasta päihdehoidosta.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on tarkoitus asettaa uusi lainsäädännön valmistelutyöryhmä, joka jatkaa itsemääräämisoikeussäännösten valmistelua. Lisäksi on tarkoitus asettaa valmistelun seurantaryhmä. Säännöksiin on tarkoitus sisällyttää kirjaukset muun muassa tahdosta riippumattomassa hoidossa olevien sekä iäkkäiden itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytöstä. Työryhmä ottaa huomioon työskentelyssään ja uutta ehdotusta tehdessään kansainväliset ihmisoikeussopimukset, perustuslain asettamat vaatimukset ja itsemääräämisoikeuden rajoituksia sekä päihde- ja mielenterveyslainsäädäntöä koskevat sosiaali- ja terveysministeriössä tehdyt selvitykset ja raportit sekä niihin perustuvat säädösehdotukset, samoin kuin sosiaali- ja terveysministeriölle tehdyt aloitteet. Lainsäädännön sisältöä ei ole toistaiseksi hahmoteltu tarkemmin.

4.2.3 Lopputulosindikaattorit

Kevään 2020 kuulemistilaisuudessa vammaisjärjestöt toivat esiin tarpeen syrjinnän systemaattisen seurantajärjestelmän kehittämiseksi ja vahvistamiselle kaikilla hallinnonaloilla. Lisäksi useampi järjestö painotti sitä, miten tärkeää on vahvistaa ymmärrystä yhdenvertaisuudesta sekä vammaisten henkilöiden tietoisuutta etenkin piiloon jäävän syrjinnän eri muodoista ja tavoista, joilla syrjintään voi puuttua. Myös yhdenvertaisuusvaltuutetulle toivottiin lisää valtuuksia puuttua vammaisten ihmisten kohtaamaan syrjintään. VANen vuonna 2017 toteuttamassa kyselyssä yhdenvertaisuuden koettiin toteutuvan melko huonosti ja syrjintää koettiin eniten työhön ja työllistymiseen liittyvissä asioissa.³

4.2.4 Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Vammaisten ihmisten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen kaikilla hallinnon aloilla ja tasoilla.

Toimenpide:

8. Vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus huomioidaan ministeriöiden yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmissa ja -toimintaohjelmissa.

Vastuutaho: Kaikki ministeriöt

Tavoite:

Varmistetaan YK:n vammaisyleissopimuksen veloitteiden toteutuminen valmisteltavassa itsemääräämisoikeuslainsäädännössä.

Toimenpiteet:

9. Järjestetään pyöreän pöydän keskustelu tuetusta päätöksenteosta säädösvalmistelun tueksi.

10. Kartoitetaan tuetun päätöksenteon hyviä käytäntöjä yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa.

³ Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

Vastuutaho: STM yhteistyössä OM:n kanssa

11. Varmistetaan itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelussa ja myöhemmin toimeenpanossa vammaisten henkilöiden erityistarpeiden huomioiminen ja YK:n vammaisyleissopimuksen veloitteiden täysimääräinen huomiointi.

Vastuutaho: STM

Tavoite:

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen ovat strateginen, näkyvä osa opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustusjärjestelmää sekä informaatio-ohjausta.

Toimenpide:

12. Selvitetään mahdollisuuksia yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi osana valtionavustusrahoitusta. Järjestetään valtionavustusprosessissa mukana olevissa koulutusta ja työpajoja toiminnan kehittämisen tueksi. Toteutetaan muutos siten, että siitä saatuja oppeja on mahdollista hyödyntää myös muissa avustuksia myöntävissä organisaatioissa.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Tasa-arvon ja laadun kehittäminen varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa.

Toimenpiteet:

13. Laajoilla laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmilla vahvistetaan koulutusten vaikuttavuutta ja kavennetaan oppimiseroja sekä edistetään yhdenvertaisuutta.

14. Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmat vuosille 2020–2022. Kehittämisohjelman hankkeissa uudistetaan lainsäädäntöä, vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen rahoitusjärjestelmien vaikuttavuutta sekä etsitään yhdenvertaisuutta vahvistavia, vaikuttavia käytänteitä ja toimintatapoja. Ammatillisessa koulutuksessa on käynnistynyt laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma

vuosille 2020–2022. Sen tavoitteena on varmistaa ammatillisen koulutuksen laatu ja tukea sen jatkuvaa parantamista ammatillisen koulutuksen laatustrategian vaikuttavuustavoitteiden ja linjausten mukaisesti. Lisäksi ohjelman tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä sukupuolesta, sosioekonomisesta taustasta, asuinpaikasta tai tuen tarpeesta johtuvia eroja oppimisessa ja oppimistuloksissa ja edistää näin tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ammatillisessa koulutuksessa. Myös lukiokoulutuksen laadun kehittämiseksi käynnistetään laatuohjelma vuonna 2021. Laadunhallinnan ja -kehittämisen perustaa vahvistetaan laatimalla tiiviissä sidosryhmäyhteistyössä lukiokoulutuksen laatustrategia ja sitä toteuttavat toimenpide-esitykset, jotka tukevat lukiolainsäädännön edellyttämää laadunhallinnan kehittämistä. Osana lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen laatuohjelmaa toteutetaan opinto-ohjauksen kehittämisshanke, jonka tavoitteena on kehittää ohjauksen toimintatapoja ja -käytänteitä valtakunnallisesti systemaattisiksi ja opiskelijoita yhdenvertaisesti kohteleviksi.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Vammaisiin henkilöihin kohdistuvaa syrjintää koskevan tiedon lisääminen.

Toimenpide:

15. Syrjinnän seurantajärjestelmää vahvistetaan vammaisten henkilöiden kokemuksen syrjintään liittyvän tutkimustiedon osalta.

Vastuutaho: OM

Tavoite:

Yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistaminen.

Toimenpiteet:

16. Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa tarkastellaan mahdollisuuksia vahvistaa sääntelyä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Vastuutaho: OM

Tavoite:

Vammaisiin kohdistuvan viharikollisuuden ja vihapuheen torjunta.

Toimenpide:

17. Toteutetaan kehittämishankkeita vammaisia koskevan viharikollisuuden ja vihapuheen torjumiseksi.

Vastuutaho: OM

Tavoite:

Vammaisiin kohdistuvan moniperusteisen syrjinnän torjuminen.

Toimenpiteet:

18. Rasismin vastaisessa ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmassa kehitetään toimenpiteitä moniperusteiseen syrjintään liittyen (vammaiset henkilöt huomioiden).

Vastuutaho: OM

4.3 Tietoisuuden ja tietopohjan lisääminen (*Vammaisyleissopimus 8 ja 31 artiklat*)

Tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista tulee lisätä ja torjua vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotypioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa varten on kerättävä tilasto- ja tutkimustietoa.

4.3.1 Rakenneindikaattorit

Tietoisuuden lisääminen vammaisuudesta yhteiskunnassa ja vammaisten ihmisten keskuudessa on poikkihallinnollinen tehtävä, mutta erityinen edistämiselvoite koskee YK:n vammaisyleissopimuksen 33 artiklan mukaisia rakenteita. Vammaisjärjestöillä on myös tärkeä rooli tietoisuuden lisääjänä.

Esimerkiksi vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan VANEn verkkosivuilta (www.vane.to) saa tietoa YK:n vammaisyleissopimuksesta eri kielillä. Sivujen esittelytekstit on tehty suomen ja ruotsin lisäksi suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä, kolmella Suomessa puhuttavalla saamen kielellä ja selkokielellä suomeksi ja ruotsiksi. VANE on myös tuottanut sopimustekstin kokonaisuudessaan viittomakielellä, pistekirjoituksella ja äänitteenä. Selkokielinen sopimus on valmisteilla.

Suomessa on useampia viranomaisia, joilla on velvollisuus kerätä tietoa erilaisista vammaisia henkilöitä koskevista asioista (esimerkiksi Tilastokeskus, Kansaneläkelaitos, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos). Lisäksi eri viranomaiset, järjestöt, palveluntuottajat ja tutkijat keräävät ja/tai hyödyntävät tietoa. Suomessa on myös joitain lakisääteisiä rekistereitä, kuten Näkövammarekisteri. Tietoa kerätään myös erilaisilla barometreilla, esimerkiksi oikeusministeriö kerää tietoa syrjinnästä tällä tavalla.

Väestön terveyttä ja hyvinvointia seurataan väestötutkimusten avulla. Niissä vammaisuutta lähestytään pääosin toimintarajoitteisuuden kautta. Toimintakykyä koskevien kysymysten avulla on mahdollista tunnistaa henkilöt, jotka kokevat itsellään olevan erilaisia toimintarajoitteita.

Sosiaalihuollon palveluista saadaan tietoa sosiaalihuollon asiakastiedon arkistosta. Sosiaalihuollon asiakastiedon arkisto on osa Kanta-palvelujen kokonaisuutta. Vammaispalvelujen järjestäjät ja toteuttajat voivat jatkossa tallentaa sosiaalihuollon asiakastiedot Sosiaalihuollon asiakastiedon arkistoon. Tieto on tulevaisuudessa entistä paremmin saatavissa sosiaalipalveluistakin, koska sosiaalihuollon asiakastiedot tallennetaan Kantaan rakenteisessa muodossa. Tällöin sosiaalipalveluista ja niiden käyttäjistä saadaan yksilötason tietoa samalla tavalla kuin terveyspalveluista ja niiden käyttäjistä. Vammaispalvelujen asiakirjarakenteet löytyvät sosmeta-palvelusta osoitteesta sosmeta.fi.

Kanta-palveluihin liittymisen myötä asiakastiedot muodostavat yhden rekisterin, mikä mahdollistaa tietojen paremman saatavuuden toimialan sisällä. Näin ollen vanhoista rekisterirajoista päästään eroon tietojen tarkastelun perustuessa asiayhteyden todentamiseen sekä käyttöoikeuksiin. Liittyminen sosiaalihuollon asiakastiedon arkistoon on vielä vapaaehtoista.

Yhdenmukaisten kirjaamiskäytänteiden ja asiakasasiakirjarakenteiden avulla on mahdollisuus saada vertailukelpoista tietoa vammaispalvelujen asiakkuuksista ja palveluita koskevista tietotarpeista niin paikallista kuin kansallista tilastointia, arviointia ja tutkimusta varten. Laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (552/2019) on mahdollistanut tietojen hyödyntämisen rekisterin pitäjän omasta rekisteristä kevästä 2019 alkaen. Toisiolakia aletaan soveltaa Kanta-palveluihin 1.1.2021.

Sosiaali- ja terveystietojen toissijainen käyttö (toisiokäyttö) tarkoittaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnassa syntyneitä asiakas- ja rekisteritietoja käytetään muussa kuin siinä ensisijaisessa käyttötarkoituksessa, jonka vuoksi ne on alun perin tallennettu. Lain säättämisen seurauksena Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteyteen perustettiin sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomainen Findata, joka on aloittanut toimintansa vuoden 2020 alussa. Findata on yhden luukun palvelu sosiaali- ja terveysalan tietojen toissijaiseen käyttöön. Toiminta käynnistyy vaiheittain.

Vuodesta 2020 alkaen Findata myöntää luvat sosiaali- ja terveystietojen toissijaiseen käyttöön silloin, kun tietoja yhdistellään useammalta rekisterinpitäjältä, rekisteritiedot ovat peräisin yksityisiltä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunjärjestäjiltä tai kyse on Kanta-palveluihin tallennetuista tiedoista.

Toisiolaki (552/2019) on laajentanut tietojen käyttötarkoituksia merkittävästi. Niitä ovat tieteellinen tutkimus, tilastointi, kehittämis- ja innovaatiotoiminta, viranomaisohjaus ja valvonta, viranomaisten suunnittelu- ja selvitystehtävät sekä opetus ja tietojohdaminen.

Aggregoidun tilastoaineiston voi saada itselleen kaikkiin toisioilaissa määriteltyihin käyttötarkoituksiin, mutta aineiston saaminen edellyttää tiedonhyödyntämissuunnitelmaa. Aineiston saa tutkimuskäyttöön etäkäyttöjärjestelmään määrääjäksi anonymisoituna tai pseudonymisoituna. Aineisto annetaan käyttöön etäkäyttöjärjestelmän kautta kaikkiin muihin toisioilaissa määriteltyihin käyttötarkoituksiin kuin kehittämis- ja innovaatiotoimintaan. Toivottavaa on, että myös vammaisuuteen liittyvää tutkimusta syntyy tämän uuden mahdollisuuden avulla.

Opetus- ja kulttuuriministeriön käytössä ovat Tilastokeskuksen, opetushallinnon tilastopalvelu Vipusen ja Opetushallituksen Koski-tietovarannosta saatavat tiedot opiskelijoista, opiskelijamääristä ja koulutuksista. Vammaisten opiskelijoiden osalta ei ole erikseen saatavilla tietoja, koska tilastointia ei tehdä suoraan opiskelijoiden

vammaisuuden perusteella. Laissa säädetyistä tehostetun ja vaativan erityisen tuen oppilaista, erityisen tuen tai vaativan erityisen tuen opiskelijoista ja erityisopetusta saaneista opiskelijoista on saatavilla määrällisiä tietoja. Tiedot sisältävät laajasti erilaisilla tuen tarpeilla olevia oppijoita, joilla on erilaisia oppimisvaikeuksia, vammoja ja sairauksia ja muita tuen tarpeita. Näistä lukumääristä ei voida päätellä vammaisten oppijoiden määrää.

Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä on ollut 1 690 vaikeimmin kehitysvammaista ja 9 800 muuta kuin vaikeimmin kehitysvammaista oppilasta 20.9.2019. Vammaisoppilaat, jotka suorittavat oppivelvollisuuden yhdeksässä vuodessa, eivät ole mukana näissä luvuissa. Ammatillisessa koulutuksessa sai vuonna 2018 erityistä tukea n. 21 000 opiskelijaa ja vaativaa erityistä tukea n. 4 500 opiskelijaa.

4.3.2 Prosessi-indikaattorit

Pääministeri Marinin hallitusohjelman mukaan vammaisten henkilöiden tietoisuutta omista oikeuksistaan vahvistetaan ja niiden tosiasiallista toteutumista seurataan.

Sosiaali- ja terveysministeriö on käynnistänyt vuonna 2020 sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä annetun lain toimeenpanon ja erityisesti tiedolla johtamisen ja viranomaisohjauksen ja valvonnan vauhdittamiseksi Toivo-ohjelman, joka kestää vuoden 2023 loppuun.

Vammaispalveluja koskevan tietopohjan kehittämistä tullaan osaltaan toteuttamaan Toivo-ohjelman hankkeissa. Toivo-ohjelmaan kuuluvan Virta-hankkeen tavoitteena on maakuntien tiedolla johtamisen kehittäminen, jotta maakunnilla on käytössään ajantasainen ja luotettava tieto maakunnan palvelujen tilasta, toiminnan johtamista ja seurantaa, ohjausta sekä tuottajaverkoston valvontaa varten. Toivo-ohjelmaan sisältyvän Valtava-hankkeen tavoitteena puolestaan on valtakunnallisen tiedontuotannon uudistaminen siten, että palveluiden johtamisessa, ohjauksessa ja valvonnassa tarvittavat tiedot ovat yhtenäisiä, vertailukelpoisia, kattavia, laadukkaita ja ajantasaisia ja että tietoa voidaan hyödyntää nykyistä paremmin eri palvelukanavien ja avointen rajapintojen kautta.

Tammikuussa 2020 THL:n julkaisemassa Tiekartta systemaattiselle vammaispalvelujen seurannalle -työpaperissa esitetään prosessi, jonka avulla saataisiin lisää

tietoa mm. vammaispalveluiden muutosten vaikutuksista. Seuranta edellyttää sekä rekisteriaineistojen tiedon arviointia, kehittämistä että systemaattista keräämistä. Rekisteritiedon lisäksi tarvitaan väestötasolla kerättyä tietoa. Kaikkiin väestökyselyihin tulisi saada toimintarajoitteita kuvaavat kysymykset. Väestökyselyjä voitaisiin jatkossa täydentää ns. lisäosiolla. Tällä lisäosiolla, joka suunnattaisiin esim. vammaispalvelujen piirissä oleville, saataisiin syvempää tietoa esimerkiksi niiltä henkilöiltä, jotka eivät pysty vastaamaan kysymyksiin kirjoittamalla. Jatkossa olisi edelleen tarvetta erillisselvityksille ja tutkimuksille, koska kaikki asiat eivät tule ilmi rekisteritiedon tai väestökyselyjen avulla.

Oikeusministeriö toteutti vuonna 2019 perusoikeusbarometrin. Se tuo lisätietoa vammaisten henkilöiden kokemuksista eri perusoikeuksien toteutumisesta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön eri valtionavustuksissa, hankkeissa ja selvityksissä sekä koulutus- ja tiedotustilaisuuksissa on tiedotettu vammaisten henkilöiden oikeuksista ja edellytetty toimijoiden sitoutumista yhdenvertaisuuden toteuttamiseen. Myös vammaisia henkilöitä koskevaa tietopohjaa on vahvistettu vammaisoppimuksen täytäntöönpanon tueksi erilaisilla selvityksillä ja arvioinneilla sekä asetettujen työryhmien avulla, joissa on vammaisjärjestöjen edustus. On myös kehitetty erilaisia tiedonkeruumenetelmiä, joiden avulla saadaan tarkempaa tietoa esimerkiksi osallisuuden toteutumisen seurantaan ja kehittämiseen. Vapaassa sivistystyössä toimii 11 kansanopistoa, jotka järjestävät koulutusta vammaisille henkilöille joko pääasiallisena koulutustehtävänä tai erityisenä koulutustehtävänä osana oppilaitoksen koulutustehtävää.

Lukiokoulutuksen erityisopetusta koskevat säännökset tulevat lukiokoulutuksessa voimaan uusien opetussuunnitelmien kanssa 1.8.2021 lukien, joskin lukioissa lähtökohtaisesti asiat ovat jo nyt säännösten mukaisella tasolla. Lukiossa erityisopetus ei ole luonteeltaan vastaavaa kuin mitä sen on säädetty olevan perusopetuksessa, ja sen vuoksi sitä on haastavaa tilastoida. Jatkossa on tarpeen miettiä tilastointia kun sen järjestäminen tulee velvoittavaksi.

4.3.3 Lopputulosindikaattorit

Tietoisuus ja tieto vammaisuudesta liittyvät kiinteästi toisiinsa. Tarvitsemme tietoa vammaisuudesta, jotta tietoisuus vammaiskysymyksistä ja ymmärrys tarpeista lisääntyisi viranomaisten toiminnassa. Toisaalta tietoisuuden lisääntyminen lisää

tiedon tarvetta. Tietoisuuden ja tiedon lisäämistä tarvitsevat niin palveluntuottajat, viranomaiset kuin vammaiset henkilöt itse.

Yhä puuttuu täsmällistä tietoa esimerkiksi siitä, miten paljon vammaisia ihmisiä on työelämässä tai miten paljon vammaisia lapsia on eri kouluasteilla. Tietoa on kyllä osatyökykyisistä ja tukea tarvitsevista lapsista, mutta vammaisuus piiloutuu ole-massa oleviin tilastoihin. Vammaisuus on monitahoinen ilmiö, eikä vammaisuutta voida tyhjentävästi ja aukottomasti määrittää. Näin ollen tarkkaa vammaisten henkilöiden määrää yhteiskunnassa ei voi todeta.

Vammaisuutta voidaan kuitenkin tarkastella yksittäisistä näkökulmista. Näiden yksittäisten näkökulmien avulla voidaan muodostaa kokonaiskuva. Vammaisuuden tietopohja edellyttääkin sekä yksittäisten asioiden tunnistamista mutta myös kokonaistilanteen hahmottamista. Kokonaiskuva hahmottamisessa auttavat mm. YK:lle annettavat määräaikaissäraportit, joihin kootaan laajasti tietoa vammaisten ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta.

Keväällä 2020 järjestetyssä kuulemistilaisuudessa vammaisjärjestöt korostivat tarvetta vammaisuuteen liittyvän tietopohjan järjestelmälliselle vahvistamiselle. Järjestöjen mukaan eri tavalla vammaisista ja eri elämäntilanteissa olevista ihmisistä tulisi systemaattisesti kerätä tietoa erillisen strategian avulla, jotta tietopohjan muodostuminen ei jäisi ainoastaan järjestöjen resurssien varaan. Syksyn 2020 kuulemisessa järjestöt toivat esiin tarpeen harvinaissairauksien rekisterille. Järjestöt toivoivat myös viranomaisten lisäkoulutusta vammaisuudesta ja vammaisten henkilöiden oikeuksista. VANEn kyselyssä vuonna 2017 esiin nousi kokemusasiiantuntijoiden hyödyntäminen tietoisuuden lisäämisessä.⁴

Lapsiasiavaltuutetun toimisto toteutti keväällä 2020 vammaisalan asiantuntijoille kyselyn vammaisten lasten oikeuksiin liittyvistä näkökulmista. Kyselyn pohjalta lapsiasiavaltuutetun toimisto tulee toimittamaan vuoden 2021 aikana vammaisten lasten oikeuksia käsittelevän kokoomateoksen, jonka avulla tuodaan laajempaan tietoisuuteen vammaisten lasten ja nuorten omia näkökulmia ja kokemuksia arjen koulutus- ja harrastusmahdollisuuksista, hyvinvoinnista sekä oikeuksien ja

4 Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

osallisuuden toteutumisesta. Julkaisu on suunnattu päättäjille, viranomaisille, perheille ja lapsille.

4.3.4 Tavoitteet ja toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi

Tavoitteet:

Vahvistetaan tietopohjaa vammaisten opiskelumahdollisuuksista vapaassa sivistystyössä ja varmistetaan tutkitun tiedon saatavuus aiheesta myös jatkossa. Vammaisten oikeudet tiedostetaan ja niiden toteutumista edistetään aktiivisesti vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Toimenpide:

19. Selvitetään yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Vastuutaho: OKM

Tavoitteet:

Varmistetaan, että vammaiset saavat tarvitsemansa tuen koronakriisissä ja sen jälkeen syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Vahvistetaan tietopohjaa vammaisten henkilöiden ja muiden erityisryhmien koronakokemuksista oikeanlaisen ja riittävän tuen tarjoamiseksi.

Toimenpide:

20. Tehdään selvitys, jossa mukana kysymykset vammaisten ja muiden erityisryhmien koronakokemuksista ja kriisin aiheuttaman tuen tarpeista OKM:n toimialoilla.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Vahvistetaan vammaisten ihmisten koulutukseen liittyvää tietopohjaa.

Toimenpide:

21. Selvitetään lainsäädännöllisiä esteitä vammaisten asioita koskevan tietopohjan lisäämiselle ja pyritään purkamaan niitä.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Lisätään vammaisten henkilöiden tietoisuutta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean päätelmistä, suosituksista ja yleiskommenteista.

Toimenpiteet:

22. Käännetään YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean hyväksymät päätelmät ja suositukset yleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa kansalliskielille, suomeksi ja ruotsiksi, ja jaetaan ne laajalti tiedoksi.

23. Järjestetään viranomaisten ja vammaisjärjestöjen keskustelutilaisuus päätelmistä ja suosituksista.

24. Rohkaistaan vammaisjärjestöjä kommentoimaan vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa laadittavina olevia luonnoksia yleiskommenteiksi, jotka ovat komitean tulkintaa sopimusmääräysten sisällöstä ja soveltamisesta.

Vastuutaho: UM

4.4 Esteettömyys ja saavutettavuus (*Vammaisyleissopimus 9 ja 21 artiklat*)

Vammaisille henkilöille tulee taata yhdenvertaisesti muiden kanssa pääsy fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään. Pääsy tulee turvata muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin. Oikeuden tulee toteutua yhdenvertaisesti sekä kaupunki- että maaseutualueella.

Vammaisilla henkilöillä tulee olla oikeus ilmaisu- ja mielipiteenvapauteen ja tiedonsaantiin. Tähän sisältyy vapaus etsiä, vastaanottaa ja välittää tietoja ja ajatuksia valitsemaansa viestintämuotoa käyttäen. Yksityisiä tahoja ja viestimiä tulee kannustaa antamaan tietoa ja palveluja saavutettavassa muodossa.

Suurelle yleisölle tarkoitettujen tietojen tulee olla vammaisten henkilöiden saatavissa ilman lisäkuluja. Vammaisten henkilöiden tulee voida käyttää valitsemaansa viestintäkeinoa, kuten viittomakieltä, pistekirjoitusta, puhetta tukevaa ja korvaavaa viestintää, kaikessa virallisessa vuorovaikutuksessa ja tiedonsaannissa.

4.4.1 Rakenneindikaattorit

Esteettömyys huomioidaan yleisenä näkökulmana nykyisessä maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) alueiden käytön suunnittelussa (5 §), rakentamisen ohjauksen tavoitteissa (12 §) ja rakentamiselle asetetuissa vaatimuksissa (117 §).

Maankäyttö- ja rakennuslaissa (132/1999) annettuja velvoitteita tarkennetaan valtioneuvoston asetuksessa rakennuksen esteettömyydestä (241/2017, myöhemmin esteettömyysasetus). Rakennuksen esteettömyyttä koskevien vähimmäisvaatimusten tarkoitus on edistää ihmisten yhdenvertaisuutta: jokaisen mahdollisuutta osallistua yhteiskunnan toimintoihin, käyttää palveluita, työskennellä, valita asuinpaikkansa ja asua kotonaan. Esteettömyysasetuksen velvoitteet kohdentuvat rakennukseen ja sen tonttiin tai rakennuspaikkaan.

Ympäristöministeriö on julkaissut esteettömyysasetukseen liittyvän ohjeen, johon on koottu esteettömyysasetuksen säännökset ja niiden soveltamiseen liittyvät suositukset. Lisäksi ympäristöministeriö on julkaissut suunnitteluoppaan Esteetön rakennus ja ympäristö.

Yleisten alueiden esteettömyydelle ei ole maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) velvoitteita tarkentavaa asetusta. Suunnitelmallinen kiinteistönpito ohjeistaa kuitenkin esteettömyyden huomioimiseen, vaikkei rakennuslupaa edellyttävää toimenpidettä olisikaan vireillä.

Taloudellinen tuki ja avustukset ovat, informaatio-ohjauksen ohella, yksi merkittävä keino edistää esteettömyyttä. Asuinrakennusten ja huoneistojen korjausavustuksista annetussa laissa (1087/2016) säädetään valtion varoista myönnettävistä avustuksista hissien jälkiasentamiseen ja liikkumisesteiden poistamiseen asuinrakennuksissa sekä iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjaamiseen kotona asumisen edistämiseksi. Avustuksia myöntää Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA). Avustuksilla mahdollistetaan liikuntavammaisen henkilön pääsy asuinrakennukseen, siinä oleviin asuntoihin tai muihin tiloihin.

Lisäksi ARA myöntää avustuksia pienituloisten ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjauksiin. Valtioneuvosto on antanut asetuksen asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista (1373/2016), jonka mukaan avustusta voidaan myöntää sellaisessa asunnossa toteutettavaan toimenpiteeseen, jossa pysyvästi asuvaan ruokakuntaan kuuluu vähintään yksi vähintään 65-vuotias henkilö, taikka henkilö, jolla vamman tai sairauden vuoksi on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

Vammaispalvelulain (380/1987) mukaan kunta voi korvata asunnon muutostöitä sekä asuntoon kuuluvia välineitä, jos vammaisen henkilö niitä tarvitsee. Kyseiset tukitoimet perustuvat henkilön yksilöllisiin tarpeisiin.

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) velvoittaa viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä, työnantajia sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajia esteettömyyden edistämiseen ja edellyttää kohtuullisia mukautuksia ja myös varautumista yleisimpinä pidettäviin mukautustilanteisiin. Kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan kuitenkin vain tarvittaessa ja tapauskohtaisesti toteutettavia muutoksia, joilla ei aiheuteta kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan vammaisten yhdenvertaisuus muiden kanssa.

Maastoliikennelain (1710/1995) 4 §:ssä säädetään vaikeasti liikuntavammaisen ja tämän saattajan oikeudesta liikkua maastossa moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ilman maanomistajan tai haltijan lupaa. Tällä poikkeuksella perussääntöön on haluttu mahdollistaa myös vammaisten henkilöiden pääsy luontoon virkistäytymään esim. mönkijän tai moottorikelkan kyydissä.

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) tuli voimaan 1.4.2019 ja soveltaminen vaiheittain 23.9.2019 alkaen. Laila toimeenpantiin saavutettavuusdirektiivi. Kansallisesti soveltamisalaa laajennettiin direktiivin minimisoveltamisalasta myös tiettyihin yksityisen sektorin toimijoihin, joiden tarjoamat digitaaliset palvelut ovat olennaisia julkisen sektorin digitaalisten palvelujen käyttämiseksi. Lain seuranta varten on perustettu seurantaryhmä, jossa on myös vammaisjärjestöjen edustus, mukaan lukien VANE.

Etelä-Suomen aluehallintovirasto valvoo Suomessa digipalvelulain saavutettavuusvaatimusten noudattamista. Sen tehtävinä on antaa yleistä ohjausta ja neuvontaa saavutettavuusvaatimuksista ja saavutettavuuteen liittyvien oikeuksien toteuttamisesta, käsitellä ilmoituksia eli kanteluita ja selvityspyyntöjä digitaalisten palvelujen

käyttäjien kohtaamista saavutettavuushaasteista, valvoa, että saavutettavuusvaatimuksia noudatetaan sekä kuulla säännöllisesti eri sidosryhmiä saavutettavuusvaatimusten täyttämistä. Etelä-Suomen aluehallintovirasto raportoi myös valvonnan tuloksista Euroopan komissiolle.

Euroopan unionin komissio antoi 2.12.2015 ehdotuksen Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi tuotteiden ja palveluiden esteettömyysvaatimuksia koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä (ns. esteettömyysdirektiivi). Ehdotus hyväksyttiin keväällä 2019 ja direktiivin toimeenpanoon jäsenmaissa on aikaa kesään 2022.

Esteettömyys ja saavutettavuus edellyttävät myös kielellisten oikeuksien huomiointia. Perustuslain (731/1999) 17 §:ssä säädetään oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin. Perustuslain mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan. Perustuslain mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla (17.3 §).

Kielellisistä oikeuksista, kuten oikeudesta tulkkaukseen, säädetään eri hallinnonalojen lainsäädännössä. Esimerkiksi vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetussa laissa eli tulkkauspalvelulaissa (133/2010) säädetään Suomessa asuvan vammaisen henkilön oikeudesta Kelan järjestämään tulkkauspalveluun. Viittomakielilain (359/2015) tarkoituksena on edistää viittomakieltä käyttävän kielellisten oikeuksien toteutumista. Viittomakielilain mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Hallintolain (434/2003) mukaisesti viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä.

4.4.2 Prosessi-indikaattorit

Hallitusohjelman asuntopolitiikan yhdeksi tavoitteeksi on kirjattu rakentamisen laadun parantaminen. Keinoksi on määritelty maankäyttö- ja rakennuslain uudistus. Tavoitteena on viedä maankäyttö- ja rakennuslain uudistus loppuun

parlamentaarisessa valmistelussa hallituskauden aikana. Uudistuksessa on otettava huomioon myös yhdyskuntarakenteen sosiaalinen kestävyys.

Suomen suurimpien kaupunkien lähiöiden kehittämistä jatketaan hallitusohjelman mukaisesti vuosina 2020–2022 toteutettavassa lähiöohjelmassa. Tavoitteena on asuinalueiden kokonaisvaltainen ja pitkäjänteinen myönteinen kehitys, joka tuottaa asukkaille hyvinvointia ja alueille elinvoimaisuutta.

Kestävä kaupunki -ohjelma edistää kaupunkien ja kuntien kestävästä kehitystä sekä käytännön kaupunkikehittämisen että strategisen johtamisen tasolla. Ohjelman pääteemat ovat vähähiilisyys, älykkyys, terveellisyys ja sosiaalinen kestävyys.

Erillinen ikääntyneiden asumisen toimenpideohjelma toteutetaan osana hallituskauden uutta ikäohjelmaa. Toimenpideohjelmassa edistetään mm. esteettömyyttä ja turvallisuutta hissi- ja esteettömyysavustuksilla ja autetaan kuntia ja yhteisöjä korjaamaan olemassa olevaa ARA-asuntokantaa ikääntyville sopivaksi.

Vuosina 2018–2021 toteutettavan maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) uudistuksen tavoitteena on yksinkertaistaa alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää, kehittää rakentamisen ohjausta, tukea kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa omaa elinympäristöä koskevaan suunnitteluun ja päätöksentekoon sekä varmistaa, että lakiteksti on selkeä ja johdonmukainen. Lakiuudistuksen valmistelu on vielä (11/2020) kesken, mutta yksi alustavista kaavojen laadullisista tavoitteista on yhdyskuntarakenteen toimivuus sekä palveluiden, työpaikkojen ja vapaa-ajan alueiden saavutettavuus.

Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa on kirjattu, että sähköisten palveluiden esteettömyyttä parannetaan. Erityistä huomiota kiinnitetään viranomaiskieleen. Hallitusohjelman perusteella onkin käynnistetty digitaalisten palvelujen edistämishjelma, jossa teemoina mm. digituki ja saavutettavuus.

Marinin hallituksen ohjelma toteaa myös, että sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistamisen keskeisinä tavoitteina on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata yhden-vertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille suomalaisille, parantaa palvelujen saavutettavuutta ja saatavuutta, turvata ammattitaitoisen henkilöstön saanti, vastata yhteiskunnallisten muutosten mukanaan tuomiin haasteisiin ja hillitä kustannusten kasvua.

Perustason sosiaali- ja terveyspalvelut pyritään tuottamaan lähellä ihmistä panostamalla digitaalisiin palvelukanaviin ja saavutettavuuteen. Lisäksi Sanna Marinin hallituksen ohjelma toteaa, että osana sosiaaliturvan uudistamista digitalisaatiota hyödynnetään järjestelmän selkeyden ja ymmärrettävyyden lisäämiseksi. Hallitusohjelma toteaa, että kielellisten oikeuksien ja saavutettavuuden toteutuminen on varmistettava.

Sosiaali- ja terveysministeriön käynnistämä Tulevaisuuden sote-keskus -ohjelma edistää hallituksen tavoitetta sosiaali- ja terveyspalvelujen saavutettavuudesta. Ohjelman yhteydessä myönnettävien valtionavustusten jakamisessa saavutettavuus on huomioitu jakokriteerinä. Valtionavustusta hakeville alueilla laaditussa oppaassa todetaan, että maakunnan on suunniteltava toimintamallit sekä lähipalvelupisteet, sähköiset palvelut ja maakunnassa mahdollisesti keskitettävät palvelut vastaamaan väestön tarpeita siten, että perustason palvelujen esteetön saatavuus ja saavutettavuus varmistetaan. Lisäksi ohjelmassa korostetaan asiakkaiden ja potilaiden osallistumista ja vaikuttamista palvelujen kehittämiseen ja arviointiin. Tämä nähdään erityisen tärkeänä, jotta palvelujen yhdenvertainen saatavuus, saavutettavuus ja oikea-aikaisuus toteutuvat. Ohjelma korostaa myös monialaisen palvelutarpeen asiakkaiden neuvonnan ja ohjauksen saavutettavuuden tärkeyttä.

Liikenne- ja viestintäministeriö on laatinut liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömiksi -toimenpideohjelman vuosiksi 2017–2021. Ohjelma sisältää toimenpiteitä liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalle eli nykyisin Liikenne- ja viestintävirastolle (Traficomille), Väylävirastolle ja Ilmatieteenlaitokselle liikenteen ja viestinnän digitaalisten palvelujen valtavirtaistamisen toteuttamiseksi, esteettömyystietojen määrittelyn, saatavuuden ja palvelujen tuottajien tietoisuuden lisäämiseksi ja niiden henkilöiden arjen helpottamiseksi, jotka eivät vielä pysty käyttämään sähköisiä palveluja, sekä esteettömiä, sähköisiä palveluja koskevien tutkimusten kehittämiseksi. Lisäksi ohjelmassa korostetaan lainsäädännön selkeyttämisen ja ohjeistuksen päivittämisen tärkeyttä.

Ohjelman väliraportti julkaistiin helmikuussa 2020. Väliraportin perusteella ohjelman toteutus on hyvässä vauhdissa. Ohjelman tavoitteena on, että digitaaliset palvelut olisivat mahdollisimman hyvin saavutettavissa ja mahdollisimman monelle helposti käytettävissä ja lisäisivät näin kansalaisten yhdenvertaisuutta. Lainsäädännössä toimenpideohjelma näkyy esimerkiksi valmisteilla olevassa sähköisen viestinnän palveluja koskevassa lakiuudistuksessa. Virastot ovat panostaneet

toimenpideohjelman aikana esteettömyystietoisuuden lisäämiseen ja digitaalisten palvelujen tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Lisäksi viimeaikaisista lainsäädäntöön perustuvista selvityksistä voi mainita, että Traficom valvoo säännöllisesti mm. ääni- ja tekstityspalveluvelvoitteen toteutumista valvontakyselyllä.

Liikenne- ja viestintäministeriössä on valmisteltu sähköisen viestinnän palveluista annetun lain (917/2014) muutos. Hallituksen esitys annettiin eduskunnalle kesällä 2020. Muutoksella saatetaan kansallisesti voimaan EU:n audiovisuaalisia mediapalveluja koskevan direktiivin (AVMS-direktiivi) uudet velvoitteet sekä eurooppalaisen sähköisen viestinnän säännösten eli niin sanotun teledirektiivin vaatimukset.

AVMS-direktiivi velvoittaa varmistamaan, että mediapalvelun tarjoajien tarjoamia palveluja saatetaan jatkuvasti ja asteittain esteettömämmiksi vammaisille henkilöille toteuttamalla oikeasuhteisia toimenpiteitä. Ehdotuksella audiovisuaalisia mediapalveluja (tällä hetkellä perinteisiä televisiopalveluja) koskevat esteettömyysvelvoitteet ehdotetaan laajennettavaksi osin tilausohjelmalveluihin. Tilausohjelmalveluissa ääni- ja tekstitysvollisuuden piiriin kuuluisivat tässä vaiheessa ne ohjelmistot, joihin jo tällä hetkellä sovelletaan esteettömyysvelvollisuuksia lineaaritelevision puolella. Ääni- ja tekstityspalvelun osuuden näiden tilausohjelmalveluiden ohjelmistoissa tulisi olla 30 prosenttia.

AVMS-direktiivin esteettömyyden asteittaisen toteutumisen velvollisuus huomioon ottaen pidetään tilausohjelmalveluille ehdotettua 30 prosentin osuutta toimijoiden ja kuluttajien kannalta tässä vaiheessa oikeasuhtaisena ja riittävänä ottaen huomioon, että velvollisuus ei aiemmin ole kohdistunut tilausohjelmalveluihin. Velvollisuuden toteutumista seurataan mediapalvelun tarjoajien Liikenne- ja viestintävirastolle toimittamien esteettömyyden toteutumista kuvaavien raporttien avulla. Mediapalvelun tarjoajien tulee lisäksi toimittaa virastolle myös esteettömyyttä koskevia toimintasuunnitelmia siitä, kuinka niiden palveluja saatetaan jatkuvasti ja asteittain esteettömämmiksi. Raportointivelvollisuudet ja toimintasuunnitelmien toimittamista koskevat velvollisuudet soveltuvat kaikkiin mediapalvelujen tarjoajiin eli myös niihin, joille ei ole asetettu ääni- ja tekstitysvollisuutta. Raportointivelvollisuudet mahdollistavat esteettömyysvelvollisuuksien toteutumisen säännöllisen seurannan sekä tekstitysvollisuuden määrällisen tason riittävyyden arvioinnin. Velvollisuudet mahdollistavat lisäksi epäkohtiin puuttumisen ja sääntelymuutosten tarpeen arvioinnin myöhemmässä vaiheessa.

Valtiovarainministeriössä on käynnissä digitaalisen identiteetin hanke, johon liittyy myös sähköinen tunnistautuminen. Hankkeen yhtenä tavoitteena on yhdenvertaisuus digitaalisen henkilöllisyyden osoittamiseksi erilaisissa palveluissa, erityisesti viranomaispalveluissa.

Kansallisista tarpeista esiin nousseena ehdotetaan asetettavaksi myös tekstityksen laatua koskeva velvoite, jolla edistetään ohjelmasisältöjen ymmärrettävyyttä. Audiovisuaalisten palveluiden ääni- ja tekstitysvollisuuden laajentaminen tilausohjelmajärjestelmiin sekä tekstityksen laatuvaatimus ja esteettömyyttä koskevat raportointivelvoitteet parantavat mediapalveluiden saavutettavuutta ja tätä kautta sananvapautta.

Ehdotuksella parannettaisiin myös viestintäpalveluiden (puhelin- ja laajakaistaliittymien) käytön esteettömyyttä esimerkiksi velvoitteella julkaista sopimustiedot esteettömästi. Laajakaistan yleispalvelun osalta valtioneuvoston asetuksella säädettäisiin vammaisten henkilöiden erityistarpeista yleisten puhelinpalveluiden ja laajakaistan osalta. Asetuksessa säädettäisiin muun muassa tulkkauspalvelut mahdollistavasta tasalaatuisesta yhteydestä sekä oikeudesta saada liittymän asiakassuhteen hoitamisessa tarvittavat palvelut esteettömästi. Esityksen voidaan katsoa edistävän vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Korkeakoulujen ESOK-verkostossa ja opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa OHO! (opiskelukyvyn, hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen korkea-kouluissa) -kehittämishankkeessa edistetään opiskelun esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä luodaan optimaalisia edellytyksiä opiskelulle (www.esok.fi ja www.ohohanke.fi).

DigiCampuksen Esteettömyys ja saavutettavuus (ESA) -osahankkeen tuella luodaan DigiCampuksen yhteyteen vakiintuneet, esimerkilliset toimintakäytänteet ja -mallit esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamiseksi sekä mekanismit käytänteiden jatkuvalle arvioinnille.

Sisäministeriön hallinnon alalla uusien paloasemien rakentamisessa kiinnitetään huomiota esteettömyyteen ja saavutettavuuteen. Nettisivujen ja turvallisuusviestinnän saavutettavuudessa huomioidaan velvoitteet esimerkiksi sähköisiä asiointeja ja materiaaleja kehitettäessä. Esimerkiksi pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelman vaikuttavuustavoitteisiin on kirjattu, että sähköisten palveluiden tulisi kattaa kaikki väestöryhmät vuoteen 2024 mennessä.

Suomen valtion ulkomailla sijaitsevien kiinteistöjen ja tilojen hallinnan strategian 2019–2030 (20.9.2019 Ulkoministeriö) tavoitteena on varmistaa, että tilat ovat turvalliset ja terveelliset. Näistä lähtökohdista tilojen esteettömyys on merkittävässä roolissa niin ulkoministeriön työntekijöiden kuin asiakkaiden näkökulmasta. Esteettömyys on pyritty saattamaan Suomen vaatimusten tasolle ottaen huomioon paikallisen kohdemaan viranomaisen esteettömyyteen liittyvät vaatimukset sekä mahdolliset paikalliset paloturvallisuuteen ja rakennussuojeluun liittyvät vaatimukset. Yhteensovittaminen on aina tapauskohtaista, ja mahdolliset esteettömyyteen liittyvät puutteet ja niitä korvaavat ratkaisut, kuten esteettömän wc:n sijainti toimistorakennuksen ylemmässä kerroksessa, tehdään edustustoissa tiettäväksi työntekijöille ja asiakkaille.

Ulkoministeriön kiinteistö- ja hankintapalveluyksikön tavoitteena on selvittää yhdessä ulkomaan edustustojen kanssa kootusti kaikkien tilojen esteettömyystilanne ja arvioida näiden tietojen tuomista edustustojen www-sivujen yhteyteen tiedoksi asiakkaille.

4.4.3 Lopputulosindikaattorit

Esteettömyysasetus ja yhdenvertaisuuslaki eivät nykyisellään riitä toteuttamaan kaikkia YK:n vammaisyleissopimuksen vaatimuksia rakennetun ympäristön esteettömyydelle. Kohtuullisten mukautusten ei ole tarkoitus korvata esteettömyyden perusratkaisuja, ja esteettömyysasetusta sovelletaan vain luvanvaraiseen rakentamiseen, eli se koskee vain osaa rakennetusta ympäristöstä.

YK:n vammaisyleissopimus ja esteettömyysasetus edistävät osaltaan vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeuksia. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on hallitusohjelmataavoitteissaan 2019–2023 silti todennut, että olemassa olevan rakennetun ympäristön esteellisyys on Suomessa edelleen merkittävä ongelma. Valtioneuvoston asetus rakennuksen esteettömyydestä jää väistämättä luonteeltaan yleiseksi, eivätkä vähimmäisvaatimukset aina takaa yhdenvertaisia toimimismahdollisuuksia kaikille käyttäjille. Perusratkaisut liikkumisen esteettömyyden osalta toteutuvat uudisrakentamisessa, mutta näkemis- ja kuuntelu-ympäristön esteettömyydessä on edelleen kehitettävää.

Kuntien rakennusvalvontaviranomaiset soveltavat esteettömyysasetusta käytäntöön. Heillä tulee olla asiantuntemusta esteettömyyden merkityksestä ja ymmärrystä

soveltamisen vaikutuksista. Osassa kunnista vammaisneuvostolta pyydetään lausunto esteettömyydestä merkittävien rakennushankkeiden rakennuslupaprosessin yhteydessä.

Maamme nykyinen asuinrakennuskanta on vielä varsin esteellistä. Vanhojen kerrostalojen suurimpia haasteita ovat niiden hissittömyys tai hissien pieni koko. Hissit kartalle -selvityksessä (2016) on tarkasteltu mistä ja minkälaista tietoa hissittömien ja hissillisten rakennusten sijainnista on saatavilla. Asuntojen rakentamisajankohdan perustuvan arvion perusteella voidaan olettaa, että noin 15 prosenttia nykyisistä asunnoista on esteettämiä.

Väestön ikääntyessä tarve asuntojen esteettömyyteen kasvaa entisestään. Esteettämiä asuntoja tarvitaan lisää, ei vain uudisrakentamisen kautta, vaan myös korjamalla. Tässä valtion korjausavustukset ovat tärkeitä. Myös korjausneuvontaa tarvitaan.

Vuonna 2019 avustusmäärärahoja korjausavustuksiin (iäkkäiden ja vammaisten asuntojen korjausavustuksen, hissiavustuksen ja esteettömyysavustuksen) käytettiin yhteensä 25,7 miljoonaa euroa. Avustuksensaajia eli yksityishenkilöitä, asunto-osakeyhtiöitä ja kiinteistöyhtiöitä oli 1 205. Jälkiasennushissejä asennettiin 118 kappaletta.

Monet julkiset rakennukset, kuten vanhat rajavartioasemat, ovat heikosti saavutettavia eikä kaikkialla pystytä tarjoamaan esteetöntä liikkumista. Tarvittaessa tarkastus tehdään ajoneuvoissa ja kommunikoidaan avustajan välityksellä ja kirjoittamalla. Esteettömyyden toteutumisen yksi haaste on vastuun jakautuminen eri toimijoiden välillä (Rajavartiolaitos, ELY-keskus, Senaattikiinteistöt, Tulli).

Liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonalalla on vuosien mittaan tehty vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen liittyen paljon tutkimusta sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Esimerkkeinä viimeaikaisesta kansallisesta selvitystyöstä voidaan mainita Traficomien vuonna 2019 julkaisemat tutkimusraportit Esineiden internet ja älykkäät ympäristöt esteettömien liikkumispalveluiden mahdollistajana sekä Esiselvitys tieliikenteen automaattisten ajoneuvojen ja liikennepalvelujen esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Selvitykset liittyvät Liikenteen ja viestinnän digitaaliset palvelut esteettömiksi -toimenpideohjelmaan. Lisäksi viimeaikaisista lainsäädäntöön perustuvista selvityksistä voi mainita, että Traficom valvoo säännöllisesti mm. ääni- ja tekstityspalveluvelvoitteen toteutumista valvontakyselyllä.

Kielellisten oikeuksien toteutumisessa on edelleen puutteita. Viranomaisen on toiminnassaan esimerkiksi edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttä omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään, mutta käytännössä tämä ei aina toteudu.

Vammaisjärjestöjen kevään 2020 lausunnoissa painotettiin esteettömyyden ja saavutettavuuden perustavanlaatuisista merkitystä sille, että vammaiset ihmiset voivat toimia täysimääräisinä yhteiskunnan jäseninä. Järjestöjen mukaan erityisen oleellista on digitaalisten palvelujen saavutettavuuden kehittäminen ja vahvistaminen. Myös VANEn vuonna 2017 toteuttamassa kyselyssä esteettömyys ja saavutettavuus nähtiin edellytyksinä tosiasiallisen toimijuuden takaamiselle, ja silloinkin korostettiin saavutettavuuden huomioimista digitaalisissa palveluissa.⁵

4.4.4 Tavoitteet ja toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Varmistetaan, että lainvalmistelussa ja lakien toimeenpanossa huomioidaan tarkoituksen mukaisella tavalla YK:n vammaisyleissopimuksen mukaiset velvoitteet.

Toimenpiteet:

25. Luodaan sopiva lainsäädäntökehys jo tunnistetuille ja myös tuleville esteettömyyden ja saavutettavuuden säädöstarpeille valmistelun yhteydessä.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

26. Arvioidaan eri ministeriöiden esteettömyyteen liittyvien säädösten yhteentoimivuutta ja kattavuutta YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteiden näkökulmasta.

Vastuutaho: YM

⁵ Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

Tavoitteet:

Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ministeriöiden toiminnassa.

Huomioidaan yhdenvertaisuusnäkökulma ministeriöiden tilaisuuksien järjestämisessä koskien tiedottamista ja tilaisuuksien esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

Toimenpiteet:

27. Kerrotaan kokoustilojen esteettömyydestä Senaattilassa.
28. Kerrotaan toimitilojen esteettömyydestä ministeriöiden verkkosivuilla ja rekrytointi-ilmoituksissa.
29. Tiedotetaan tilojen esteettömyydestä ministeriön järjestämissä tilaisuuksissa. Koulutetaan henkilökuntaa kertomaan tilaisuuksien esteettömyydestä.
30. Huolehditaan, että tilaisuuksien järjestämisessä kiinnitetään huomiota esteettömyyteen ja mahdollisimman tasavertaiseen kohteluun niin valtioneuvoston omissa tiloissa kuin järjestettäessä tilaisuuksia vuokratiloissa.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

Tavoite:

Mahdollistetaan tulkkauspalveluissa asiakkaalle palvelun tuottajan valinta nykyistä laajemmin ja tuetaan palvelujen sujuvaa toteuttamista.

31. Toimenpide:

Tehdään tarvittavat toiminnalliset ja/tai tulkkauspalvelulain muutokset, jotta lain mukaiset hankinnat voidaan toteuttaa asiakasystävällisesti, tarkoituksenmukaisesti ja taloudellisesti.

Vastuutaho: STM

Tavoite:

Digitaalisten palvelujen saavutettavuuden edistäminen siten, että mahdollisimman monilla vammaisilla ihmisillä olisi mahdollisuus käyttää verkkosivustoja itsenäisesti.

Toimenpiteet:

32. Julkisten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuuden edistäminen tiedotuksella, ohjauksella ja neuvonnalla sekä valvontakeinoin.

33. Jokaiseen ministeriöön nimetään saavutettavuusvastaava.

34. eOppivan saavutettavuusmateriaali liitetään osaksi ministeriöiden perehdytysohjelmaa.

35. Varmistetaan, että kaikkien ministeriöiden sivustoilla on saavutettavuusseloste ja palautemahdollisuus.

Vastuutahot: Kaikki ministeriöt

Tavoite:

Kehittää saavutettava digitalisoitu henkilöllisyystodistus.

Toimenpide:

36. Selvitetään yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa uusia menetelmiä toteuttaa digitaalinen henkilöllisyyden osoittaminen saavutettavasti.

Vastuutaho: VM

Tavoitteet:

Edistetään kaikille sopivan suunnittelun huomioon ottamista ja rakennuskannan ja elinympäristöjen esteettömyyttä informaatio-ohjauksella ja kehittämistoiminnalla.

Tuetaan rakennusvalvontojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella ja levittämällä hyviä käytäntöjä.

Toimenpiteet:

37. Osallistutaan esteettömyyttä ja esteettömyysasetusta käsittelevien koulutustilaisuuksien toteuttamiseen yhteistyöverkoston kautta.

38. Tuodaan esteettömyysasetuksen viestinnässä esille esteettömän rakentamisen merkitystä muun muassa hyödyntämällä esteettömyysasetuksesta laadittua ohjetta ja Esteetön rakennus ja ympäristö -suunnitteluopasta.

39. Lisätään tietoisuutta ja tietopohjaa kaikille sopivan suunnittelun ja esteettömän rakentamisen merkityksestä uudis- ja korjausrakentamisessa sekä osana suunnitelmallista kiinteistönpitoa jakamalla tietoa asukkaille, omistajille ja taloyhtiöille sekä kiinteistöhoitoalan ammattilaisille ympäristöhallinnon yhteisellä Ymparisto.fi:ssä olevalla Korjaustieto-sivustolla.

Vastuutaho: YM

Tavoite:

Seurataan esteettömyysasetuksen soveltamista.

Toimenpiteet:

40. Seurataan vammaisyleissopimuksen toteutumista esteettömyysasetuksen täytäntöönpanossa.
41. Selvitetään esteettömyysasetuksen poikkeamisen soveltamista opiskelija- ja nuorisoasuntojen wc- ja pesutilojen osalta.
42. Järjestetään vammaisjärjestöille suunnattu keskustelutilaisuus esteettömyysasetuksesta säännöllisesti.

Vastuutaho: YM

Tavoite:

Jatketaan valtioneuvoston kanslian käynnistämää kehittämistyötä, jolla pyritään varmistamaan valtioneuvoston tilojen ja palveluiden esteettömyys sekä yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Toimenpide:

43. Koordinoidaan toimenpiteitä esteettömyyden kehittämiseksi valtioneuvoston tiloissa. Toteutetaan esteettömyystarkasteluja ja esteettömyyskartoituksia (peruskorjausten suunnittelun yhteydessä) yhteistyössä Senaatti-kiinteistöjen kanssa sekä tarkastellaan ja kehitetään esteettömyyttä valtioneuvoston tilakonseptissa.

Vastuutaho: VNK yhteistyössä YM:n kanssa

Tavoite:

Viittomakielilain kehittäminen.

Toimenpiteet:

44. Käynnistetään hanke viittomakielilain kehittämistarpeiden arvioimiseksi

Vastuutaho: OM

4.5 Turvallisuus ja vaaratilanteet (*Vammaisyleissopimus 11 artikla*)

Vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden varmistamiseksi vaaratilanteissa on tehtävä kaikki tarvittavat toimet. Tämä velvoite pitää sisällään myös aseelliset selkkaukset, humanitaariset hätätilat ja luonnonkatastrofit.

4.5.1 Rakenneindikaattorit

Sisäministeriön hallinnon alaan kuuluvia rajavartiolaistosta, pelastustoimea ja poliisia velvoittavat lainsäädäntöön kirjatut yleiset periaatteet, kuten suhteellisuusperiaate. Toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen, ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin sekä muihin tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin nähden. Tämä edellyttää viranomaisten tietoisuutta erilaisten väestöryhmien tarpeista.

Poliisihallitus ja Rajavartiolaisto ovat vahvistaneet eettiset koodistot. Pelastustoimen arvot ”inhimillisesti, ammatillisesti, ja luotettavasti” nojautuvat vahvaan eettisyyteen. Eettisyys on yksi hyvän hallinnon tunnusmerkki ja eettisen koodiston tarkoituksena on vahvistaa yleistä luottamusta viranomaisia kohtaan. Yhdenvertainen ja tasa-arvoinen kohtelu ovat kaikkien turvallisuusviranomaisten peruskoodistoa.

Pelastuslain (379/2011) 18 §:ssä säädetään poistumisturvallisuudesta hoitolaitoksissa sekä palvelu- ja tukiasumisessa. Sen mukaan toiminnanharjoittajan on etukäteen laadituin selvityksin ja suunnitelmin ja niiden perusteella toteutetuina toimenpitein huolehdittava, että asukkaat ja hoidettavat henkilöt voivat poistua turvallisesti tulipalossa tai muussa vaaratilanteessa itsenäisesti tai avustettuina. Toiminnanharjoittajalla tarkoitetaan hoitolaitoksen ylläpidosta, palvelu- ja tukiasumisen järjestämisestä huolehtivaa kuntaa ja muuta julkisoikeudellista yhteisöä sekä näiden tahojen kanssa sopimussuhteessa olevaa yritystä ja muuta yhteisöä. Lain vaatimusten toteutumista valvotaan pelastusviranomaisen suorittamin palotarkastuksin ja asiakirjavalvonnoin.

Asuinrakennuksissa ja tiloissa, joissa asuvien toimintakyky on tavanomaista huonompi, on toiminnanharjoittajan laadittava pelastuslain (379/2011) 19 §:n mukaan

poistumisturvallisuusselvitys, josta selviää, miten rakennuksen tai tilan käyttötapa ja henkilöiden rajoittunut, heikentynyt tai poikkeava toimintakyky sekä muut poistumisturvallisuuteen vaikuttavat tekijät otetaan huomioon tulipaloihin ja muihin vaaratilanteisiin varautumisessa ja poistumisjärjestelyissä.

4.5.2 Prosessi-indikaattorit

Vammaisten ihmisten asuminen huomioidaan pelastustoimen valvontatoiminnassa ja yhteistyössä sote-toimijoiden kanssa. Uusia toimintamalleja kehitetään toimintakyvyltään alentuneiden ihmisten asioiden huomioimiseksi edelleen paremmin. Esimerkiksi Etelä-Karjalan pelastuslaitoksen ja EKSOTE:n Kotona asumisen turvallisuus (KAT) -konseptin kolmessa hankkeessa pyritään tunnistamaan ja hallitsemaan kotona asumisen turvallisuusriskejä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Laajassa yhteistyössä toteutettavalla kokonaisuudella tulokseksi tavoitellaan selkeästi vastuutettua toimijaverkostoa sekä eri toimijoiden tuottamia palveluja käyttävien ihmisten yhdenvertaista asemaa. Toimintamallia pyritään levittämään muidenkin pelastuslaitosten alueille.

Poliisin ennaltaehkäisytyössä otetaan huomioon vammaiset ihmiset potentiaalisina huijausrikosten uhreina ja pyritään lisäämään heidän tietoisuuttaan kyseisestä rikostyyppistä (toteutetaan mm. vammaisjärjestöjen kautta). Poliisilla on vammaisten henkilöiden syrjintää koskevaa erityisosaamista ja yhdenvertaisuuskoulutus pakollisena. Kyseinen koulutus on valmistettu osana Tiedolla vihaa vastaan -hanketta ja myös vammaiset on koulutuksessa huomioitu.

Poliisikuulustelussa hyödynnetään tulkkien lisäksi vaihtoehtoisia kuulemisen tapoja, kuten kysymysten ja vastausten kirjaamista paperille. Tunnistetaan myös näiden tilanteiden aiheuttamat ongelmakohdat, kuten tulkkauksen haasteellisuus eri kieliryhmien välillä sekä mahdolliset puutteet henkilön luku- ja kirjoitustaidossa. Toimintaa arvioidaan tilannekohtaisesti ja tapauskohtaisesti ja räätälöidään niiden edellyttämiä ratkaisumalleja. Tarvittaessa pyydetään apua yhteistyöviranomaisilta ja -sidosryhmiltä, joilla on erityisosaamista.

Pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelma rakentuu kahdeksan vaikuttavuustavoitteen ympärille. Näissä tavoitteissa näkyy vahvasti myös vammaisten henkilöiden turvallisuuden varmistaminen. Esimerkiksi ihmisten arjen turvallisuuden toimintakykyä vahvistetaan, toimintakyvyltään rajoittuneiden

palokuolemat sekä tapaturmat pyritään kääntämään laskuun vuoteen 2024 mennessä, kaikki väestöryhmät kattavat pelastuslaitosten sähköiset palvelut tulee olla käytössä vuoteen 2022 mennessä, koteihin palveluita tuottavat tahot halutaan nähdä turvallisuuden aktiivisina edistäjinä vuoteen 2025 mennessä, asiakasryhmien tarpeet tulee tunnistaa systemaattisesti ja pelastustoimen tulee tuottaa tarpeisiin perustuen samankaltaista palvelua. Myös välittämisen tunteen tavoitellaan lisääntyvän ihmisten kuuluessa vahvemmin yhteisöihin.

Vuonna 2019 päättynyt vammaisjärjestöjen, pelastusviranomaisten ja liikennöitsijöiden välinen yhteishanke Mutual Trust auttoi kartoittamaan pelastusviranomaisien valmiutta pelastaa vammaisia sekä kehitti osaltaan vammaisten pelastamiseen liittyvää tietotaitoa ja ymmärrystä.

Poliisi tekee laajaa kansainvälistä ja kansallista yhteistyötä poliisin työn kehittämässä. Poliisiammattikorkeakoulu on esimerkiksi mukana BuildERS-hankkeessa. Mukana on 17 organisaatiota Euroopasta, Yhdysvalloista ja Indonesiasta. Hankkeella haetaan keinoja ja työkaluja kansalaisten, yhteisöjen ja koko yhteiskunnan kriisinkestävyyden vahvistamiseksi aina haavoittuvaisimmista ryhmistä alkaen. Euroopan unioni rahoittaa Horisontti 2020 -ohjelman tutkimus- ja innovaatioprojektin Building European Communities' Resilience and Social Capital (BuildERS) – Eurooppalaisten yhteisöjen kriisinkestävyyden ja sosiaalisen pääoman vahvistaminen. Lisäksi Poliisiammattikorkeakoulu tekee yhteistyötä esimerkiksi Autismissäätiön kanssa tarkoituksena rakentaa opetusmateriaalia autismikirjoon kuuluvien henkilöiden kohtaamiseen poliisityössä.

Hätäilmoitusten esteettömyyttä on kehitetty, ja nykyisin hätäilmoitus on mahdollista tehdä tekstiviestillä tai 112-sovelluksen avulla.

4.5.3 Lopputulosindikaattorit

Sisäministeriön hallinnon alan tutkimus- ja tilastotiedon osalta käytettävissä on julkisesti saatavilla olevat tiedot. Rajavartiolaitos ei ole itse tuottanut tutkimus- tai tilastotietoa, jossa vammaisuus olisi yhtenä saadun tiedon jaotteluperusteena. Pelastustoimessa erityisryhmien huomioimista pyritään jatkuvasti kehittämään tietojohtamisen perusteilla muun muassa palontutkinnan ja onnettomuustilastojärjestelmän (PRONTO) tietojen analysoinnin avulla. Poliisiammattikorkeakoulu on julkaissut katsauksen poliisin tietoon tulleesta viharikollisuudesta Suomessa 2020.

Sisäministeriössä on tunnistettu, että vammaisten henkilöiden erityisistä turvallisuustarpeista tarvitaan enemmän tuotettua tietoa.

Vammaisjärjestöt pitävät tärkeänä, että vammaiset ihmiset huomioidaan vaaratilanteiden ennaltaehkäisyssä ja ennakoinnissa, kuitenkin siten, ettei vammaisten ihmisten itsenäisyyttä rajoiteta perusteettomasti. Vammaisjärjestöt ovat tuoneet esiin, että vammaisilla ihmisillä on ollut vaikeuksia asumisturvallisuuden osalta esim. palovaroittimen huoltamisessa ja toimintavarmuudessa. Fyysisesti vammaisten ihmisten osalta runsaslumiset talvet aiheuttavat riskitilanteita useiksi päiviksi, koska aina taloyhtiöt eivät saa avattua kovin nopeasti pelastusteitä tai pidettyä niitä auki. Tornitaloissa pelastautumislukut ovat mahdottomia fyysisesti vammaisille ihmisille.

4.5.4 Tavoitteet ja toimenpiteet turvallisuuden varmistamiseksi ja vaaratilanteiden estämiseksi

Tavoite:

Tavoitteena on yhteinen tilannekuva eri väestöryhmien tarpeista turvallisuuden ja turvallisuusosaamiseen liittyen. Kartoitetaan tarpeet huomioiden yhdenvertaisuus eri hallinnonalojen toiminnassa.

Toimenpiteet:

45. Vammaisten henkilöiden oikeudet on huomioitu muun muassa pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelman vaikuttavuustavoitteiden laadinnassa ja vammaisten henkilöiden pelastamiseen liittyvät erityispiirteet huomioidaan pelastustoiminnan koulutuksessa ja harjoittelussa. Turvallisuusosaaminen on koko sisäasiainhallinnon asia. Tietoisuutta pyritään lisäämään kahteen suuntaan: turvallisuusosaamista kaikille väestöryhmille ja toisaalta tietoa väestöryhmien tarpeista viranomaisille.

Vastuutaho: SM

Tavoite:

Vammaisten henkilöiden tarpeiden painottaminen pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelmassa.

Toimenpide:

46. Eri väestöryhmien tarpeisiin vastaavan ja ihmislähtöisen turvallisuuskoulutuksen tuottaminen.

Vastuutaho: SM

Tavoitteet:

Turvallisuuden omistajuuden vahvistuminen ja kotona asumisen turvallisuuden vahvistuminen.

Toimenpide:

47. Pelastustoimi on vahvasti mukana Kotona asumisen turvallisuus (KAT) -hankekokonaisuudessa, jonka tavoitteena on aidosti vaikuttava verkosto ja konsepti kodin turvallisuuden parantamiseksi.

Vastuutaho: SM

Tavoitteet:

Vahvistetaan tietoisuutta vammaisista ihmisistä rikosten uhrina. Huomioidaan vammaisten ihmisten syrjimättömyys myös osana rikosprosesseja.

Toimenpiteet:

48. Hyödynnetään vuoden 2020 aikana valmisteltavaa Valtioneuvosten ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa omassa toiminnassa. Tiedostetaan vammaisten henkilöiden asema mahdollisina ihmiskaupan uhreina ja osataan ottaa tämä huomioon omassa toiminnassa mm. rikostorjunnan osalta. Henkilöstö on saanut koulutusta erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tunnistamiseksi rikoksen uhreina, heidän kohtaamisestaan ja heidän erityistarpeistaan esimerkiksi kuulemistilanteesta.

Vastuutaho: SM

Tavoite:

Kohtuullisen mukautuksen sisällyttäminen vammaisiin ihmisiin kohdistuvaan viranomaistoimintaan.

Toimenpide:

49. Tämän hallituskauden aikana toteutettavan pelastuslain uudistamisen yhteydessä tarkastellaan kohtuullisen mukautuksen periaatteiden toteutumista pelastustoimen lainsäädännössä ihmisarvoisen kohtelun varmistamiseksi vammaisten ihmisten kohtaamisessa.

Vastuutaho: SM

4.6 Eläminen itsenäisesti ja osallisuus (*Vammaisyleissopimus 12, 14, 19 ja 29 artiklat*)

Vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat. Vammaisen henkilön saatavilla on oltava palveluja, joita tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä. Tällaisia palveluita ovat muun muassa asumispalvelut ja henkilökohtainen apu. Koko väestölle tarkoitettujen palvelujen tulee olla vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa. Itsenäisen elämän tukena tulee olla myös erityispalveluita, tukitoimia ja mukautustoimenpiteitä. Vammaisilla henkilöillä tulee olla muiden kanssa yhdenvertainen mahdollisuus osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään.

4.6.1 Rakenneindikaattorit

Vammaisten ihmisten palvelut järjestetään tällä hetkellä pääsääntöisesti sosiaalihuoltolain (1301/2014) vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) sekä kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) nojalla. Palvelujen asiakasprosessiin ja järjestämiseen liittyvää lainsäädäntöä ovat lisäksi muun muassa asiakasmaksulaki (734/1992) sekä laitpotilaan ja asiakkaan asemasta ja oikeuksista (785/1992, 812/2000).

Vammaisten ihmisten itsenäiseen elämään liittyvät olennaisesti muun muassa itsemääräämisoikeus ja turvallisuuden liittyvät seikat. Näitä kysymyksiä on käsitelty aiemmin ohjelman kohdissa 5.2 ja 5.5.

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA) on myöntänyt investointiavustuksia erityisryhmien asumisen hankkeille vuodesta 2005 lähtien. Niitä säätelee laki avustuksista erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi (1281/2004). Avustusten tavoitteena on lisätä erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden asumistarpeisiin soveltuvien ja asumiskustannuksiltaan kohtuullisten vuokra-asuntojen tarjontaa. Avustus voidaan myöntää vain yhdessä ARAn hyväksymän korkotukilainan kanssa, joten erityisryhmien asuntohankkeet saavat myös valtion korkotukea ja takauksen.

4.6.2 Prosessi-indikaattorit

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaan vammaisten ihmisten yksilöllisten tarpeiden parempi huomioon ottaminen toteutetaan osana vammaispalvelulain uudistusta. Samalla kokeillaan kehitysvammaisten henkilökohtaisia budjettejia. Kokeilujen yhteydessä arvioidaan myös lainsäädännön muutostarpeet. Ruotsinkielisten vammaispalvelut turvataan.

Lisäksi hallitusohjelmassa todetaan, että eri ikä- ja väestöryhmien erilaiset tarpeet otetaan huomioon asumisessa. Huolehditaan riittävästä valtion tuesta erityisryhmien asumiseen. Kehitetään yhteisöllistä asumista.

Kehitysvammaisten laitoshoidon purku saatetaan loppuun ja mahdollistetaan kehitysvammaisten ja autismin kirjon nuorten ja aikuisten itsenäistyminen tukemalla yksilöllisten tarpeiden mukaisten asuntojen hankintaa ja asuntokohteiden rakentamista tavallisille asuinalueille.

Vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistuksen jatkovalmistelu alkoi vuoden 2020 alussa sosiaali- ja terveysministeriön asettaman niin sanotun osallisuustyöryhmän työnä. Työryhmän asettaminen vastasi samalla yhteen eduskunnan lausumista, jotka annettiin vammaisjärjestöjen Ei myytävänä -kansalaisaloitteen eduskuntakäsittelyn yhteydessä. Työryhmän tehtävänä on valmistella vammaispalveluja koskevaan lainsäädäntöön säännösehdotukset vammaisten henkilöiden osallisuudesta sekä oikeussuojakeinoista palvelujen järjestämistavan valinnan yhteydessä. Lisäksi uudistuksen jatkovalmistelussa on otettava huomioon valmisteilla oleva sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus sekä liittymät muun muassa itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamiseen (uusi asiakas- ja potilaslaki) ja vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta koskevat uudistukset. Tavoitteena on, että uusi

vammaispalvelulainsäädäntö tulisi voimaan yhtä aikaa sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen kanssa 2023.

Vuonna 2019 toteutettiin sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön rahoittama ja THL:n kordinoima valtakunnallinen koulutus vammaispalvelujen järjestämisestä ja hankinnoista. Koulutukseen osallistui yhteensä noin 1 000 henkilöä. Hanketta suunniteltiin ja toteutettiin ja sen vaikutuksia seurataan laajassa yhteistyössä muun muassa vammaisjärjestöjen, työ- ja elinkeinoministeriön sekä kuntien kanssa.

ARA on toteuttanut kehittämishankkeita kehitysvammaisten yksilölliseen asumiseen liittyen. Vuosina 2017–2019 ARA toteutti yhdessä järjestöjen ja kuntien ja kuntayhtymien kanssa Kotimatalla-hankkeen, jossa kehitettiin asunto- ja naapuriverkostoja, jotka mahdollistavat erityistä tukea tarvitsevien nuorten asumisen tavallisissa asunnoissa. Verkostojen tavoitteena on, että asukkaat saavat yksilöllisesti räätälöityä tukea omaan kotiin, minkä lisäksi verkoston asukkaat saavat vertaistukea toisiltaan. Keskeistä on, että asukkaat käyttävät lähipalvelujaan ja ovat osa lähiyhteisöään.

4.6.3 Lopputulosindikaattorit

Riittävät ja laadukkaat palvelut ovat olennainen osa itsenäisen elämän toteuttamista. Valtakunnallisesti etenkin asumispalvelujen ja henkilökohtaisen avun saajien määrä on kasvanut jatkuvasti, mutta vammaisten henkilöiden eri erityispalvelujen saatavuudessa, järjestämistavoissa ja laadussa on merkittäviä alueellisia eroja. Vammaispalveluja koskevaa lainsäädännön kokonaisuudistusta on valmisteltu jo usean hallituksen aikana.

Erilliset lait vaikeuttavat eri tavoin vammaisten henkilöiden yhdenvertaisten palvelujen toteuttamista. Vammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä yksilöllinen avuntarve ja elämäntilanne on otettava entistä vahvemmin huomioon palvelutarvetta arvioitaessa, palveluja suunniteltaessa ja niistä päätettäessä sekä palveluja toteutettaessa.

Kevään 2020 kuulemistilaisuudessa useampi vammaisjärjestö painotti laitosasumisen purkamisen ensisijaisuutta. Oleellisena nähtiin myös yksilöllisiin asumisratkaisuihin panostaminen sekä laitosasumisesta itsenäiseen ja tuettuun asumiseen siirtyneiden ihmisten toimintakyvyn järjestelmällinen seuranta. Lisäksi

asunto-osakeyhtiöiden vastuu asumiseen liittyvien kohtuullisten mukautusten tekemisessä koettiin tärkeäksi yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta. Niin ikään VANEn vuoden 2017 kyselyssä riittävän yksilölliset asumisratkaisut nähtiin merkityksellisinä itsenäisen asumisen mahdollistajina.⁶

Suomessa on asetettu tavoitteeksi, että vuoteen 2020 mennessä kehitysvammalaitoksissa ei asu enää kukaan. Vuoden 2018 lopussa pitkäaikaisessa laitoshoidossa oli vielä 521 henkilöä ja vuoden 2019 lopussa 452 henkilöä. Vammaisten henkilöiden laitoshoidossa asumisen lakkauttaminen ja yksilöllisten tarpeiden mukainen asuminen ja palvelut saavutetaan ottamalla käyttöön entistä monipuolisempia asumisen ja palvelujen järjestämis- ja hankintatapoja. Tätä kehitystä voidaan osaltaan tukea vammaispalvelulainsäädännön uudistuksella.

Tehtyjen selvitysten ja valtakunnallisen seurannan mukaan kehitysvammaisten ihmisten asuminen on vielä yksipuolista painottuen ryhmäkoteihin. THL:n Sotkanetin mukaan vuoden 2018 lopussa oli paikkoja yli 8 000 ryhmäkodeissa, jossa henkilökuntaa oli paikalla ympäri vuorokauden. Ohjatun ja tuetun asumisen suhteellinen osuus kokonaisuudesta on pysynyt samalla tasolla viime vuosina. Painotus asumispalvelujen tyypeissä on ollut samankaltainen viimeisen 10 vuoden ajan. ARAn kehittämishankkeissa on arvioitu, että suuri osa ryhmäkodeissa asuvista ihmisistä pärjäisi omassa asunnossa tuetusti.

Vuonna 2019 ARAn tuella tuotettiin yhteensä 120 asuntoa kehitysvammaisille ihmisille ja avustusta niihin osoitettiin 10,9 milj. €.

Asuntoja tarvitaan edelleen laitoksista tuleville ja lapsuudenkodeista muuttaville kehitysvammaisille ihmisille. Osa ryhmäkodeissa asuvista vammaisista ihmisistä haluaa itsenäiseen asumiseen. Siksi asumisratkaisuja on tarpeen suunnata aiempaa yksilöllisemmäksi tarvelähtöisesti. Tavallisten vuokra-asuntojen lisäksi tarvitaan asuntoryhmiä ja asuntoverkostoja, joissa on tuki- ja palvelupisteitä.

---

6 Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

4.6.4 Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoitteet:

Tavoitteena on toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa vamman laadusta riippumatta, tukea vammaisten henkilöiden osallisuutta omaa elämää koskevassa päätöksenteossa sekä turvata yksilöllisen tarpeen mukaiset palvelut.

Toimenpiteet:

50. Toteutetaan vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistus varmistuen, että uudessa lainsäädännössä ja sen toimeenpanossa huomioidaan YK:n vammaisyleissopimuksen mukaiset veloitteet. Tuetaan uuden lainsäädännön toimeenpanoa uudistamalla THL:n ylläpitämän vammaispalvelujen käsikirjan lainsäädäntöä koskeva osio.

Vastuutahot: STM ja THL

Tavoite:

Edistetään vammaisten ihmisten osallisuutta itsenäisen elämän palvelujen järjestämisessä.

Toimenpiteet:

51. Kehitetään, kootaan ja levitetään vammaisten henkilöiden asumisen ja palvelujen järjestämisen ja hankintojen hyviä käytäntöjä.

52. Toteutetaan henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluhanke ja valmistellaan ehdotus vammaisten henkilöiden palvelujen henkilökohtaisen budjetoinnin Suomen malliksi.

Vastuutahot: THL, STM, YM ARA TEM ja VM

Tavoite:

Edistetään saamelaiskulttuurin erityispiirteiden huomioon ottamista saamelaisien vammaisten henkilöiden avun ja tuen tarpeita arvioitaessa ja palveluja suunniteltaessa.

Toimenpide:

53. Saamenkielisten vammaissosiaalityön työvälineiden saatavuuden parantaminen (muun muassa vammaispalvelujen käsikirjan saamenkielisen aineiston lisääminen).

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n kanssa

Tavoitteet:

Turvataan korjausavustusten saatavuus (ikäntyneiden ja vammaisten asuntojen korjausavustus, liikkumisesteen poistamisavustus ja avustus hissien jälki-asentamiseen) ja edistetään hissien rakentamista olemassa olevaan asuntokantaan.

Toimenpiteet:

54. Tehostetaan viestintää korjausavustuksista.

55. Paikallisten hissiryhmien tukeminen ja muu yhteistyö.

56. Jaetaan tietoa jälkiasennushissien rakentamisesta mm. Hissiin.fi-sivuston välityksellä.

Vastuutaho: YM ja ARA

Tavoite:

Ohjataan valtion tukemaa tuotantoa vammaisten asumisessa yksilölliseen ja monimuotoiseen suuntaan.

Toimenpide:

57. Vaikutetaan siihen, että vammaisille henkilöille suunnattu asuntotuotanto mahdollistaa YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisen asumisen (vammaisten henkilöiden tarpeisiin on riittävästi tarjolla erilaisia asumisratkaisuja, etenkin tavallisessa asuntokannassa).

Vastuutahot: STM yhteistyössä YM:n kanssa

Tavoite:

Hyödynnetään yhdenvertaisuutta koskevien selvitysten tuloksia vammaisten henkilöiden asuinolojen parantamisessa.

Toimenpide:

58. ARAn korjaus- ja investointiavustuksia hyödynnetään vammaisten ihmisten asumisessa.

Vastuutaho: YM, STM, OM ja VM

Tavoite:

Edistetään vammaisten ihmisten asumisen yhdenvertaisuutta

Toimenpide:

59. Valmistellaan seuraavan kiinteistöverouudistuksen yhteydessä vammaisten ja muiden väestöryhmien asumispalveluja koskeva kiinteistöveron muutos vastaamaan vakituista asumista.

Vastuutahot: VM yhteistyössä YM:n ja STM:n kanssa

4.7 Liikkuminen

(Vammaisyleissopimus 9, 18 ja 20 artiklat)

Vammaisella henkilöllä tulee olla mahdollisuus liikkumisvapauteen. Vammaisilla henkilöillä on oikeus mahdollisimman itsenäiseen henkilökohtaiseen liikkumiseen. Se tulee varmistaa helpottamalla liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun he haluavat ja järjestää siinä tarvittava kohtuullinen apu ja tuki. On tärkeää turvata myös esteetön pääsy kuljetukseen ja esteetön tiedonsaanti palveluista.

4.7.1 Rakenneindikaattorit

Liikennepalveluja säätelevän lainsäädännön kokonaisuudistus, joka tuli täysimääräisesti voimaan vuonna 2018, vaikuttaa myös vammaisten henkilöiden liikkumiseen. Uusi liikenteen palveluista annettu laki (320/2017) sisältää myös taksiliikenteen sääntelyn. Tämä sääntely on kansallista. Kyseisen lain mukaan taksia koskevan liikenneluvan haltijan tulee huolehtia mm. siitä, että kuljettaja varmistaa matkustajan turvallisen ajoneuvon tulon ja siitä poistumisen ja tarjoaa hänelle hänen tarvitsemaansa apua, kuljettajalla on riittävä vuorovaikutus- ja kielitaito sekä pääasiallisen

toiminta-alueen paikallistuntemus ja että kuljettajalla on kyky ottaa huomioon matkustusajan toimintarajoituksista johtuvat erityiset tarpeet. Lain valvonnasta vastaa Liikenne- ja viestintävirasto Traficom.

Lain muutos on parhaillaan vireillä. Muutoksella on tarkoitus muun muassa tämentää taksikuljettajan kokeen ja sen järjestämisen sääntelyä, ja taksinkuljettajat voisivat käydä laissa määritellyn vapaaehtoisien vammaisten henkilöiden tarpeet erityisesti huomioon ottavan kuljettajakoulutuksen, jota hankintayksiköt voisivat hyödyntää kilpailutusten vaatimuksissa. Taksiryttäjien tulisi käydä tiivis yrittäjäkoulutus ja suorittaa yrittäjäkoe. Laissa määritellyjä koulutuksia ja yrittäjäkokeen järjestäisivät Liikenne- ja viestintäviraston hyväksymät koulutusorganisaatiot. Taksipalveluiden laatu vammaisten henkilöiden kannalta riippuu kuitenkin paljon siitä, miten kuntien sosiaali- ja terveystoimi osaa järjestää esimerkiksi vammaispalvelulain velvoittamia kuljetuksia ja kilpailuttaa niitä. Myös Kelan sairausvakuutuslain nojalla kustantamien taksikuljetusten laatu ja esimerkiksi tututaksijärjestelmän ylläpitäminen on suurelta osin Kelan itsensä ratkaistavia asioita

Liikennepalvelujen tarjoajilla, niin linja-autoyrittäjillä kuin taksiryttäjilläkin, on nykyisen sääntelyn mukaan velvollisuus huolehtia siitä, että matkustajan saatavilla on olennainen tieto palveluista ja esteettömästä kalustosta. Esteettömien ajoneuvojen teknisistä vaatimuksista säädetään erikseen. Taksien osalta tällaiselle kalustolle on jatkossakin mahdollisuus saada verotuksen osalta helpotuksia.

Matkustajien oikeuksia koskevat EU-asetukset sisältävät erityisesti vammaisten henkilöiden avustamista koskevia määräyksiä. Oikeuksien kattavuus vaihtelee kuitenkin eri liikennemuodoissa. Toistaiseksi esimerkiksi henkilökunnan koulutuksesta ei ole säädetty rautatiematkustajien oikeuksia koskevassa asetuksessa eli ns. rautatievastuuasetuksessa.

Joukkoliikenteen esteettömyyttä kehitetään jatkuvasti, mutta siitä huolimatta vammaiset henkilöt tarvitsevat liikkumisessaan edelleen myös erityispalveluja. Vammaisten ihmisten kuljetuspalvelut järjestetään tällä hetkellä sosiaalihuoltolain (1301/2014), vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987) sekä kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) nojalla.

4.7.2 Prosessi-indikaattorit

Hallitusohjelmaan sisältyvät seuraavat kirjaukset: *”Todetaan taksiliikenteen osalta, että tehdään tarvittavat korjaukset ottaen huomioon toiminnan turvallisuus. Erityisesti kohdattuihin epäkohtiin (Esimerkiksi hinnoittelun läpinäkyvyys ja taksien saatavuus) pyritään etsimään ratkaisuja muuttuneessa tilanteessa. Kela-taksien kilpailutus käytännöt vaativat myös uudelleenarviointia.”* Liikennepalvelulain taksiliikennettä koskevaa sääntelyä ja sen muutostarpeita ollaankin arvioimassa uudelleen.

Rautatievastuuasetuksen muutos on parhaillaan vireillä. Muutoksista saavutettiin Suomen puheenjohtajakaudella neuvoston yhteinen kanta. Muutoksella pyritään parantamaan vammaisten matkustajien oikeuksia lisäämällä muun muassa matkustajatiedon esteettömyyttä koskevia vaatimuksia ja asettamalla henkilökunnan osamiseksi nyt myös tässä liikennemuodossa vaatimuksia. Muutoksella pyritään myös siihen, että matkustajien oikeudet saataisiin vastaamaan toimintaympäristössä ja unionilainsäädännössä tapahtuneita muutoksia, kun rautatiemarkkinat on avattu kilpailulle.

Liikenne- ja viestintäministeriö selvittää yhteistyössä oikeusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja ympäristöministeriön kanssa sitä, mitä ongelmia vammaisilla henkilöillä on ollut heidän käytettyään vammaisen henkilön pysäköintitunnusta yksityisen pysäköinninvalvonnan alueella ja millä keinoin näihin ongelmiin voitaisiin tehokkaimmin puuttua niiden ratkaisemiseksi.

Liikenne- ja viestintäministeriö on jo usean vuoden ajan pyrkinyt ottamaan huomioon iäkkäiden ja toimintarajoitteisten henkilöiden näkökulman erilaisten hankkeiden valmistelussa järjestämällä näistä muun muassa erilaisia kuulemistilaisuuksia ja pyytämällä järjestöiltä tai niiden kattojärjestöiltä lausuntoja. Vammaisjärjestöjen edustajia on myös, samoin kuin muitakin sidosryhmiä, pyydetty mukaan muun muassa EU:n lainsäädäntöhankkeita käsitteleviin ministeriön liikenne- ja viestintäjaostoihin.

Liikenne- ja viestintävirasto (Traficom) pyrkii niin ikään huomioimaan esteettömyys- ja saavutettavuusasiat osana jokapäiväistä työtään. Sidoryhmiä, joille esteettömyyden ja viestinnän saavutettavuuden merkitys on tärkeintä, on tavattu toimenpideohjelman aikana.

Valtakunnallista liikennejärjestelmäsuunnitelmaa (Liikenne 12) on valmisteltu parlamentaarisesti ja vuorovaikutteisesti sidoryhmien kanssa kesäkuusta 2019 lähtien.

12-vuotisen Liikenne 12 -suunnitelman tavoitteena on lisätä pitkäjänteisyyttä liikennejärjestelmän kehittämiseen koko Suomessa. Liikenne 12 -suunnitelmaluonnos valmistui syksyllä 2020, ja suunnitelmaluonnos ja sen vaikutusten arvioinnin tulokset lähetetään lausuntokierrokselle vuoden 2021 alussa.

Esteettömyyttä on käsitelty suunnitelmassa valtakunnallisen liikennejärjestelmän näkökulmasta. Esteettömyyden osalta huomioidaan niin esteetön ympäristö, esteetön liikkumiskalusto kuin esteetön digitaalinen saavutettavuus. Luonnoksen mukaisesti valtio määritteli yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa tavoitetilan liikennejärjestelmän esteettömyydelle ja liikenteen digitaalisten palveluiden saavutettavuudelle ja tunnistaisi eri vastuutahojen roolit niin matkaketjun eri osien toimivuuden kuin matkustajien oikeuksien toteutumisen kannalta. Tämän pohjalta valtio määritteli yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa valtakunnallisesti merkittävät yhteysvälit, joilla tavoitellaan *design for all* -periaatteen mukaisesti korkean tason esteettömiä matkaketjuja sekä varmistetaan myös digitaalisen esteettömyystiedon saatavuus ja saavutettavuus. Toimenpiteeseen sisältyy erilaisia esteettömien matkaketjujen pilottihankkeita.

4.7.3 Lopputulosindikaattorit

Keskeisiä tutkimushankkeita ovat olleet muun muassa COST-hankkeet kaukoliikenteen linja-autopalvelujen esteettömyyteen, matalalattiabusseihin sekä rautatieliikenteen esteettömyyteen liittyen sekä esteettömän liikkumisen tutkimus- ja kehittämisohjelma Elsa.

COST-hankkeissa on kyse EU:n tukemasta monitieteisestä ja avoimesta tutkimuksesta, jota toteutetaan *bottom up* -periaatteella jäsenmaiden aloitteesta. Toteutuilla COST-hankkeilla on ollut merkittävä taustavaikutus varsinkin EU:n teknistä lainsäädäntöä silmällä pitäen. Hankkeilla on kytköksiä mm. bussidirektiiviin, EU:n palvelusopimusasetukseen sekä kuljettajakoulutusdirektiiviin.

Vuosina 2003–2006 toteutetulla kansallisella, poikkihallinnollisella esteettömän liikkumisen tutkimus- ja kehittämisohjelma Elsalla toteutettiin liikenne- ja viestintäministeriön esteettömyysstrategiaa. Ohjelmalla rahoitettiin lukuisia tutkimus- ja kehityshankkeita, opinnäytetöitä sekä joukkoliikenteen henkilökunnalle ja suunnittelijoille suunnatun koulutusmateriaalin tekemistä. Ohjelman toimintaan kuului myös Esteetön kunta -verkoston toiminnan koordinoiminen ja useiden

koulutustilaisuuksien ja seminaarien järjestäminen. Ohjelma sekä vaikutti strategia- ja ohjelmatasolla että tuotti uusia ohjeita, suunnittelukäytäntöjä, palveluja ja tuotteita käytännön suunnittelu- ja rakennustyöhön sekä asiakaspalveluun.

Esteettömyys- ja saavutettavuusasiat ovat läsnä myös Väyläviraston jokapäiväisessä työssä. Väylävirasto tekee yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa ja on osallistunut muun muassa seminaareihin ja työpajoihin väyläinfran esteettömyyden asiantuntijana.

Kevään 2020 kuulemistilaisuudessa useat vammaisjärjestöt korostivat itsenäisen liikkumisen ja liikkumisvapauden olevan perustavanlaatuisia edellytyksiä vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Järjestöjen mukaan taksipalvelujen käytössä oli merkittäviä haasteita esimerkiksi taksien saatavuudessa, tilaamisessa, saapumisessa ja kuljettajan kanssa kommunikoinnissa. Järjestöt painottivat eri tavalla liikkuvien ihmisten tarpeiden huomioimista liikkumispalveluissa. Myös julkisen liikenteen esteetön liikkumisympäristö nähtiin tärkeänä osana liikkumispalveluiden kehittämistä.

VANEn vuoden 2017 kyselyssä julkisen liikenteen suhteen koettiin paikallista eriarvoisuutta ja julkisen liikenteen koettiin olevan esimerkiksi opastuksen osalta esteellistä. Myös vammaispalvelulain mukaisten matkojen määrä nähtiin riittämättömänä.⁷

4.7.4 Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi

Tavoite:

LVM:n hallinnonala pyrkii tehostamaan jo tehtyä takseja koskevaa valvontaa siltä osin, kun on kyse liikennepalvelulain luvan haltijaa koskevista velvoitteista vastata siitä, että kuljettajan antama palvelu on asianmukaista ja että kuljettajalla on kyky ottaa huomioon matkustajan toimintarajoituksista johtuvat erityiset tarpeet.

⁷ Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

Toimenpide:

60. Kiinnitetään takseja koskevan lainsäädännön viranomaisseurannassa erityistä huomiota luvan haltijan velvoitteisiin huolehtia kuljettajien ammattitaidosta vammaisten ihmisten erityistarpeiden huomioon ottamiseksi.

Vastuutaho: LVM

Tavoite:

LVM:n hallinnonala pyrkii omalta osaltaan edistämään taksinkuljettajien osaamisen ja asiantuntemuksen kehittämistä vammaisten matkustajien turvalliseksi avustamiseksi ja kuljettamiseksi varsinkin yhteiskunnan järjestämässä tai kustantamissa kuljetuksissa, kuten vammaispalvelulain mukaisista kuljetuksissa ja Kelan korvaamissa ajoissa.

Toimenpide:

61. Edistetään taksinkuljettajien osaamista ja asiantuntemusta vammaisten ihmisten turvallisessa avustamisessa erityisesti yhteiskunnan järjestämässä ja korvaamissa kuljetuksissa.

Vastuutaho: LVM ja STM

Tavoite:

LVM selvittää mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä OM:n, STM:n ja YM:n kanssa sitä, mitä ongelmia vammaisilla henkilöillä on ollut heidän käytettyään vammaisen henkilön pysäköintitunnusta yksityisen pysäköinninvalvonnan alueella ja millä keinoin näihin ongelmiin voitaisiin tehokkaimmin puuttua niiden ratkaisemiseksi.

Toimenpide:

62. Pyritään selvittämään vammaisten pysäköintitunnuksen käyttöön yksityisillä pysäköintialueilla liittyviä ongelmia ja keinoja puuttua ongelmiin

Vastuutahot: LVM yhteistyössä OM:n, STM:n ja YM:n kanssa

4.8 Koulutus

(Vammaisyleissopimus 24 artikla)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisia henkilöitä ei saa sulkea yleisen koulujärjestelmän ulkopuolelle vammaisuutensa perusteella. Vammaisten henkilöiden tulee päästä osallistamaan, hyvälaatuiseen ja maksuttomaan ensimmäisen ja toisen asteen koulutukseen omissa lähiyhteisöissään. Vammaisia henkilöitä varten tulee tehdä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset. Heidän tulee saada yleisessä koulutusjärjestelmässä tarvitsemansa tuki.

4.8.1 Rakenneindikaattorit

Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa Suomen koulutus-, tiede-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan kehittamisestä sekä kansainvälisestä yhteistyöstä. Opetus- ja kulttuuriministeriön toimialoilla tehtävällä työllä on kauaskantoisia vaikutuksia hyvinvointiin ja menestymiseen. Ministeriön tavoitteena on taata kansalaisille mahdollisuudet kehittää itseään koulutuksen ja kulttuuripalvelujen avulla, turvata työelämän vaatima ammattitaito, vahvistaa kansallista kulttuuria sekä edistää kansainvälistä yhteistyötä. Opetus- ja kulttuuriministeriön strategian 2030 ytimenä on, että opetus- ja kulttuuriministeriö toimialat uudistavat yhteiskuntaa ja luovat sivistystä. Uudistamiskyky turvaa hyvinvointia ja kestäväen kasvun.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaisesti kaikissa koulutuksissa tulee mahdollistaa vammaisten henkilöiden tarvitsemat kohtuulliset mukautukset. Varhaiskasvatusta, opetusta ja koulutusta koskevissa lainsäädännöissä on myös säännöksiä, joiden osalta on erikseen turvattu erityistä tukea tarvitsevien ja vammaisten henkilöiden erityisen tuen tarpeet ja niiden huomioon ottaminen osana koulutusta. Lisäksi yksilölliset suunnitelmat auttavat ottamaan huomioon yksilön erilaiset ohjauksen ja tuen tarpeet.

Lisäksi lainsäädännöissä on vammaisten henkilöiden oikeuksien varmistamiseksi säännöksiä, joilla otetaan huomioon erityisen tuen, erityisopetuksen tai erityisjärjestelyjen mahdollistaminen opetuksen, koulutuksen tai tutkintojen suorittamiseksi. Lisäksi kotoutumisen edistämistä koskeva lainsäädäntö vaikuttaa maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseen koulutuksen ja kulttuurin saralla.

Säännökset antavat yksilöille oikeuksia ja opetuksen ja koulutuksen järjestäjille velvoitteita, jotka mahdollistavat yhdenvertaisen osallistumisen opetukseen ja koulutukseen sekä koulutuksen edellyttämät avustajapalvelut ja apuvälineet. Perusopetuksen päättymisen jälkeen vammaisten opiskelijoiden tarvitsemat palvelut järjestetään pääosin vammaispalvelulain perusteella. Oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuuden vahvistamiseksi on säädetty myös oppilas- ja opiskelijakunnista osana opetuksen tai koulutuksen järjestämistä sekä opiskeluhollosta, jolla tarkoitetaan opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilaitosyhteisössä. Opiskeluhoitoa on sekä perusopetuslaissa tarkoitettu oppilashuolto että lukiolaissa ja ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa tarkoitettu opiskelijahuolto. Opetuksen ja koulutuksen esteettömään ja saavuttavaan toteuttamiseen vaikuttavat monet eri tekijät.

Suomen koulutusjärjestelmän eri koulutustasojen läpileikkaavana näkökulmana on mahdollistaa kaikille koulutus jatkuvan oppimisen periaatteiden mukaisesti eri elämänvaiheissa. Lainsäädännöt varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, taiteen perusopetuksen, vapaan sivistystyön, lukiokoulutuksen, ammatillisen koulutuksen, ammattikorkeakoulutuksen ja yliopistokoulutuksen osalta mahdollistavat yhdenvertaisesti koulutuksen osallistumisen ja yhdenvertaisuuslain mukaiset kohtuulliset mukautukset. Koulutusten lainsäädännössä on läpileikkaavina periaatteina esteettömyys ja saavutettavuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden osallisuus valtavirtaistumisen mukaisesti kaikilla oppiasteilla.

Lukiolain (714/2018) mukaan opiskelijalla, jolla on kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi vaikeuksia suoriutua opinnoistaan, on oikeus saada erityisopetusta ja muuta oppimisen tukea yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Tukitoimet toteutetaan opetushenkilöstön yhteistyönä. Tukea olisi oikeus saada riippumatta siitä, mistä syistä oppimisvaikeudet johtuvat. Tukea oppimiseensa voivat tarvita opiskelijat, jotka esimerkiksi luki- ja kirjoitusvaikeuksien, sairaudesta tai vammasta johtuvien oppimisvaikeuksien tai opiskelijan hankalasta perhe- tai muusta elämäntilanteesta heijastuvien opiskelua haittaavien vaikeuksien vuoksi tarvitsevat tukea. Tukea voivat tarvita myös opiskelijat, joilla on keskittymisvaikeuksia tai puutteita opiskelutaidoissa.

Lukiokoulutuksessa erityisopetus on aineenopetuksen ohella annettavaa opetusta, jossa esimerkiksi autetaan opiskelijaa keskittymis- tai muista oppimisvaikeuksista johtuvissa haasteissa ja opiskelutekniikkojen omaksumisessa ja annettaisiin näihin liittyvää ohjeistusta ja harjoitteita. Erityisopetusta antavan henkilön kelpoisuudesta on säädetty opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa asetuksessa (986/1998). Muuta oppimisen tukea voi olla esimerkiksi muun opetuksen ohella annettava oppiaineeseen liittyvä tuki- tai lisäopetus sekä lisääjän antaminen tai muut vastaavat toimenpiteet kuulusteluissa tai muissa osaamisen osoittamiseen liittyvissä tilanteissa. Erityisopettajilla on käytännössä myös aineenopettajia tukeva konsultatiivinen rooli opetuksen toteuttamiseen liittyvissä kysymyksissä.

Lukiokoulutuksessa opiskelijan tuen tarvetta tulisi arvioida opintojen alussa sekä säännöllisesti opintojen edetessä. Opintojen aikana olisi tärkeää seurata opiskelijan oppimista ja tarvittaessa tehdä muutoksia opiskelijalle annettavissa tukitoimissa. Tukitoimet kirjataan opiskelijan pyynnöstä tämän henkilökohtaiseen opintosuunnitelmaan. Oppimisen tuen saaminen ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta lääkärin lausuntoa, mutta opiskelijan suostumuksella tällaista selvitystä voidaan hyödyntää arvioitaessa tuen tarvetta. Tuen tarpeen arvioinnissa voidaan lisäksi olla yhteistyössä opiskeluhuollon kuraattoreiden ja psykologien kanssa.

Opiskelijan oikeudesta lukiokoulutuksessa opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, erityisiin apuvälineisiin ja muihin palveluihin säädetään erikseen. (Ks. laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987.)

Korkeakoululainsäädännössä (yliopistolaki 558/2009, 37 a ja ammattikorkeakoululaki 932/2017, 26§) säädetään siitä, ettei hakijan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle.

4.8.2 Prosessi-indikaattorit

Opetus- ja kulttuuriministeriön koulutuslainsäädäntöjen käynnissä olevat uudistamishankkeet perustuvat pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman tavoitteisiin. Syksyllä 2020 on tarkoitus antaa hallituksen esitys oppivelvollisuuden laajentamisesta eduskunnalle. Esityksen mukaan oppivelvollisuus laajentuisi koskemaan myös toisen asteen koulutusta siihen saakka, kunnes henkilö täyttää 18 vuotta. Oppivelvollisuuden laajennus koskisi yhdenvertaisesti kaikkia opiskelijoita. Vammaisille opiskelijoille tarkoitetut tukitoimet ja mukautukset olisivat nykytilaa vastaavasti

käytössä oppivelvollisuuden suorittamisessa. Oppivelvollinen tai hänen huoltajansa voisi hakea oppivelvollisuuden suorittamisen keskeyttämistä, jos pitkäaikainen sairaus tai vamma estää oppivelvollisuuden suorittamisen, mutta oppivelvollisella olisi aina oikeus opiskella. Uudistus tulisi voimaan vuonna 2021 perusopetuksen päättävien nuorten osalta ikäluokka kerrallaan.

Oppivelvollisuuden laajentamisen lisäksi esityksessä ehdotetaan säädettäväksi myös uusi laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta. Tutkintokoulutukseen valmentavaan koulutukseen yhdistettäisiin nykyiset perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen väliin sijoittuvat nivelvaiheen koulutukset: perusopetuksen lisäopetus, lukiokoulutukseen valmistava koulutus ja ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus.

Uuden koulutuskokonaisuuden tavoitteena olisi antaa valmiuksia tutkintotavoitteiseen koulutukseen hakeutumiseen ja tutkinnon suorittamiseen sekä selkeyttää opiskelijan jatko-opinto- ja urasuunnitelmia. Uusi valmentavan koulutuksen koulutuskokonaisuus olisi tarkoitettu sekä oppivelvollisille että muille valmiuksia tarvitseville henkilöille. Vaikeimmin vammaisille opiskelijoille tarkoitettu työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus säilyisi nykyisellään.

Uudessa valmentavan koulutuksen kokonaisuudessa otettaisiin huomioon myös vammaisten opiskelijoiden tuen tarve. Opiskelijoiden oikeus saada erityistä oppimisen ja opiskelun tukea oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi laajenisi koskemaan myös lukiokoulutuksen järjestäjän järjestämää valmentavaa koulutusta, mikä parantaisi myös vammaisten opiskelijoiden mahdollisuuksia siirtyä perusopetuksen jälkeen lukiokoulutukseen. Lisäksi uutta valmentavaa koulutuskokonaisuutta voitaisiin järjestää vaativaa erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille, joille valmentava koulutus toimisi väylänä siirtyä erityistä vaativaa tukea tarvitseville suunnattuun tutkintotavoitteiseen ammatilliseen koulutukseen. Uusi koulutuskokonaisuus otettaisiin esitykseen mukaan käyttöön syksyllä 2022.

Oppivelvollisuuden laajentaminen tukee myös perusopetuksen päättäneiden vammaisten oppilaiden toisen asteen koulutukseen siirtymistä ja toisen asteen tutkinnon suorittamista. Tämä nostaa heidän osaamistasoaan, kaventaa oppimiseroja ja lisää koulutuksellista tasa-arvoa. Oppivelvollisuuden laajentamisen tavoitteet tukevat vammaisten henkilöiden koulutuksellista yhdenvertaisuutta. Koulutuksen maksuttomuus, oppivelvollisuuden sisään rakennetut erilaiset opinto- ja tukimuodot

sekä tutkintokoulutukseen valmentava koulutus ja nivelvaiheen ohjaus tukevat monin tavoin vammaisten siirtymiä toisen asteen koulutukseen ja vastaavat aiempaa paremmin opiskelijoiden erilaisiin tarpeisiin koulutuksessa.

Hallitusohjelmassa on todettu, että mm. vammaisten henkilöiden työllistymistä tulee tukea ja että he kuuluvat ryhmään, jotka jäävät koulutuksessa ja osaamisessa muita jälkeen. Tämän vuoksi kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu, varhaiskasvatuksen kehityksen ja oppimisen tuen sekä inklusion vahvistaminen, oppivelvollisuuden laajentaminen, jatkuvan oppimisen uudistus ja koulutuspoliittinen selonteko edistävät myös vammaisten henkilöiden koulutus- ja osaamistason nousemista ja oppimiserojen kaventumista sekä lisäävät koulutuksellista tasa-arvoa.

Oikeudesta oppimisen tukeen ja erityisopetukseen säädettiin lukiolaissa (714/2018:28 S; HE 41/2018 vp) opiskelijoiden yhdenvertaisuuden turvaamiseksi. Oppimisen tukea ja erityisopetusta koskevat säännökset tulevat lukiokoulutuksessa voimaan uusien opetussuunnitelmien käyttöönoton myötä 1.8.2021 lukien. Suuri osa lukiokoulutuksen järjestäjistä tarjoaa nykyisinkin tukea ja erityisopetuspalveluita opiskelijoille oppimisvaikeuksiin. Erityisopetus ei ole luonteeltaan vastaavaa, kuin mitä sen on säädetty olevan esimerkiksi perusopetuksessa. Luonteensa vuoksi sen yksityiskohtainen tilastointi on haasteellista. Opettajatiedonkyselyjen yhteydessä on mahdollista kysyä esimerkiksi erityisopetusta antavan henkilöstön kelpoisuudesta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmat vuosille 2020–2022. Kehittämisohjelman hankkeissa uudistetaan lainsäädäntöä, vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen rahoitusjärjestelmien vaikuttavuutta sekä etsitään yhdenvertaisuutta vahvistavia ja vaikuttavia käytänteitä sekä toimintatapoja. Työryhmän tehtävänä on tehdä ehdotuksia teemaan liittyvän lainsäädännön muuttamiseksi, lähikoulu- ja lähipäiväkotiperiaatteen vahvistamiseksi sekä henkilöstön tukeen liittyvän osaamisen lisäämiseksi varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on aloittanut vuoden 2020 alussa selvitystyön ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen nykytilasta. Osana tätä selvitetään vammaisten ruotsinkielisten lasten, nuorten ja aikuisten osaamisen ja koulutusmahdollisuuksien nykytila.

Oikeus oppia – Oppimisen tuen, lapsen tuen ja inklusion edistämistoimia varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja perusopetuksessa valmisteleva työryhmä on asetettu toukokuussa 2020. Toimikausi päättyy 30.8.2022.

Ammatillisen koulutuksen laatu ja tasa-arvoa parantava Oikeus osata -kehittämisohjelma varmistaa osaltaan, että kaikki ammatillisessa koulutuksessa opiskelevat saavat vankan ammattiosaamisen ja hyvät perustaidot työtä, elämää ja elinikäistä oppimista varten. Kehittämisohjelman toimikausi on 2020–2022.

Lukiokoulutuksen laadun kehittämiseksi käynnistetään vuonna 2021 laatuohjelma. Laadunhallinnan ja -kehittämisen perustaa vahvistetaan laatimalla tiiviissä sidosryhmäyhteistyössä lukiokoulutuksen laatustrategia ja sitä toteuttavat toimenpite-esitykset, jotka tukevat lukiolainsäädännön edellyttämää laadunhallinnan kehittämistä. Tutkimusperustainen vaativan erityisen tuen osaamisen vahvistaminen opettajankoulutuksessa (TUVET) -verkostohanke on tuottanut tutkimustietoa ja oppimateriaalia vaativan ja erityisen tuen pedagogisista ratkaisuista opettajien peruskoulutuksen ja uranaikaisen osaamisen kehittämiseen.

Oppimateriaalit liittyvät tutkimusperustaisiin pedagogisiin menetelmiin ja yksilöllisiin ratkaisuihin vaativassa erityisessä tuessa. Materiaalit ja koulutukset käsittelevät muun muassa sosiaalisten taitojen harjoittelua, sosiaalis-haptista kommunikaatiota, luki-vaikeuksia, ohjattuja kosketusviestejä, matematiikan oppimisvaikeuksia, oppilaiden oikeuksia ja inklusiivisia toimintaympäristöjä sekä niiden rakentamista niin, että niissä voidaan huomioida kaikenlaista tukea tarvitsevien oppilaiden tarpeet. MOOC-alustalle kehitetään kokonaisuutta, jota voidaan hyödyntää opettajien uranaikaisen osaamisen kehittämisessä. TUVET on järjestänyt VIP-verkoston toimintaa tukevia alueellisia moniammatillisia ja tutkimusperustaisia täydennyskoulutuksia. Vaativan erityisen tuen henkilöstön osaamista on tutkimusperustaisesti syvennetty. Lisätietoa: <https://www.tuvel.fi/>.

Suomalaisen viittomakielen opetuksen kehittämishankkeessa on kartoitettu viittomakielen opettajien täydennyskoulutustarve, jonka perusteella on toteutettu täydennyskoulutusta kolmesta teema-alueesta: viittomakielen kielioppi, viittomakielen omaksuminen ja kielenarviointi sekä kuurojen yhteisö ja kulttuuri (Deaf studies). Lisäksi käynnissä on avoimen digitaalisen opetusmateriaalin suunnittelu ja kokeiluja. Opetusmateriaali hyödyntää suomalaisen viittomakielen korpuksen materiaalia.

Opetusmateriaalia rakennetaan lisäksi OKM:n rahoittaman VIKKE-hankkeen materiaalin varaan.

VIKKE-hankkeessa kehitetään viittomakielisten lasten kielitaidon arviointiin liittyviä työkaluja. Hankkeessa kehitelty korpuspohjainen oppimateriaali julkaistaan verkossa, jossa se on vapaasti ladattavissa käyttöön. Tavoitteena on vakinaistaa täydennyskoulutus osaksi Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksen perustoimintaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut suomenruotsalaista viittomakieltä edistävää Kuurojen Liiton kehittämishanketta.

4.8.3 Lopputulosindikaattorit

Useat vammaisjärjestöt korostivat kevään 2020 kuulemistilaisuudessa inklusiivisen koulutuksen merkitystä, kohtuullisia mukautuksia ja yksilöllisten tarpeiden huomiointia kaikilla koulutusasteilla. Järjestöjen mukaan syrjinnän kokemuksia aiheuttavat riittämättömät opetusjärjestelyt, jotka eivät huomioi tarpeeksi kattavasti yksilöllisiä tarpeita, sekä riittämätön oppimisen tuki. Inklusiivinen koulutus nähtiin erityisen merkityksellisenä vammaisten lasten ja nuorten osallisuuden kannalta, mutta lisäksi elinikäinen oppiminen ja vammaisten henkilöiden pääsy koulutukseen kaikissa ikävaiheissa oli tärkeä teema. Myös VANEn vuonna 2017 toteuttamassa kyselyssä yhdenvertaisen oppimisen edellytyksiksi nähtiin riittävät mukautukset opetuksen tukitoimissa.⁸

4.8.4 Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi

Tavoitteet:

Koulutus- ja osaamistaso nousevat kaikilla koulutusasteilla, oppimiserot kaventuvat ja koulutuksellinen tasa-arvo lisääntyy. Kattavat elinikäisen ohjauksen palvelut mahdollistavat yhdenvertaiset mahdollisuudet jatkuvaan oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen.

⁸ Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. s. 44. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

Toimenpiteet:

- 63. Toteutetaan oppivelvollisuuden laajentaminen.
- 64. Toteutetaan parlamentaarinen jatkuvan oppimisen uudistus.
- 65. Varhaiskasvatuksessa edistetään oppimisen tukea kehittämällä oppimisen tuen malli.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään oppivelvollisuuden laajentamisen ja tutkintokoulutukseen valmistavan koulutuksen avulla vammaisten opiskelijoiden koulutuksellista yhdenvertaisuutta perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen ohjauksessa sekä siirtymissä tutkintokoulutukseen.

Toimenpiteet:

- 66. Nivelvaiheen koulutuksia koskeva lainsäädäntö uudistetaan vastaamaan jatkossa aiempaa paremmin erilaisten opiskelijoiden tarpeisiin.
- 67. Seurataan oppivelvollisuuden laajentamisen ja tutkintokoulutukseen valmistavan koulutuksen vaikutuksia vammaisten opiskelijoiden koulutuspolkuihin, tarvittavien ohjauksen ja tukitoimien toimivuuteen sekä tutkintokoulutukseen siirtymiseen ja tutkintojen suorittamiseen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Jokainen peruskoulun päättävä suorittaa toisen asteen koulutuksen.

Toimenpiteet:

- 68. Vahvistetaan oppimisen tukea, ohjausta ja opiskeluhoillon palveluita sekä peruskoulun mahdollisuuksia tarjota jokaiselle riittävät valmiudet suoriutua toisen asteen koulutuksesta.
- 69. Oppivelvollisuusikä korotetaan 18 ikävuoteen. Oppivelvollisuuden laajentaminen edellyttää toisen asteen maksuttomuutta.
- 70. Oppivelvollisuuden sisään rakennetaan erilaisia opinto- ja tukimuotoja.

Osana oppivelvollisuuden laajentamista kehitetään toisen asteen valmistavia koulutuksia ja nivelvaiheen ohjausta helpottamaan siirtymistä toisen asteen koulutukseen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään korkeakoulutuksen saavutettavuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Toimenpiteet:

71. Laaditaan hallitusohjelman mukainen korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma, jossa käydään läpi korkeakoulutuksen sosiaalisen, alueellisen ja kielellisen tasa-arvon toteutuminen sekä eri vähemmistöryhmien korkeakoulutukseen hakeutumisen mahdolliset esteet, ja valmistellaan tilannekuvan pohjalta ehdotus saavutettavuuden edistämisen tavoitteiksi ja toimenpiteiden suuntaviivoiksi.

72. Toteutetaan selvitys tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta korkeakoulutuksessa ja TKI-toiminnassa.

73. Huolehditaan siitä (mm. opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen välisen tulosohjauksen avulla), että korkeakoulut edistävät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan lain edellyttämien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmiansa avulla.

Vastuutaho: OKM

4.9 Terveys ja kuntoutus (*Vammaisyleissopimus 25 ja 26 artiklat*)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Vammaisille henkilöille tulee järjestää saman laajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset palvelut kuin muille. Lisäksi vammaisilla henkilöillä on oikeus terveyspalveluihin, joita he

tarvitsevat erityisesti vammaisuutensa vuoksi. Terveystuon palvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä ihmisen omia yhteisöjä, myös maaseudulla.

Vammaisille henkilöille tulee järjestää laaja-alaisia heidän tarvitsemiaan kuntoutuspalveluja, muun muassa vertaistukea, joiden avulla, he voisivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden, täysimääräiset ruumiilliset, henkiset ja sosiaaliset kyvyt sekä täysimääräisen osallisuuden ja osallistumisen kaikilla elämäntiloilla.

4.9.1 Rakennendikaattorit

Jokaisella on perustuslain mukaan oikeus riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) toteaa, että jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan. Hänen äidinkieltään, yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa on mahdollisuuksien mukaan otettava hänen hoidotseen ja kohtelussaan huomioon. Terveystuonlain mukaan asukkaan kotikunnan on järjestettävä alueensa asukkaiden sairaanhoitopalvelut.

Kuntoutukselta säädetään useissa eri substanssilaissa, kuten terveydenhuoltolaissa, sosiaalihoitolaissa, vammaisohjelmalaissa, laissa Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista, työeläkelain ja useassa muussa laissa. Valtakunnalliset lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet -opas julkaistiin syksyllä 2020.

4.9.2 Prosessi-indikaattorit

Hallitusohjelman mukaisesti sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksen keskeisinä tavoitteina on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille suomalaisille ja parantaa palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta. Uudistuksessa kootaan sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäminen kuntaa suuremmille itsehallinnollisille alueille. Jatkossa hyvinvointialueet tuottavat palvelut pääosin julkisina palveluina. Painopistettä siirretään perustason palveluihin ja ennaltaehkäisevään toimintaan.

Käynnissä oleva tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -hankkeen sekä juuri käynnistyneen sosiaaliturvauudistuksen uudistamistyön tavoitteena on sujuvoittaa palveluprosesseja, vahvistaa osaamista sekä yksinkertaistaa etuus- ja palvelujärjestelmää. Näiden hankkeiden tavoitteena on vahvistaa sitä, että henkilö ohjautuu oikea-aikaisesti oikeanlaisiin palveluihin, mikä parantaa myös vammaisten henkilöiden asemaa. Molempiin hankkeisiin liittyy lukuisien lakien uudistamista ja yhteensovittamista.

Terveys- ja hoitolain (1326/2019) 29 §:ä lääkinällisestä kuntoutuksesta tulee selkiyttää kuntoutuksen sisällön sekä apuvälinepalvelujen osalta sekä tarkastella kuntoutuspalveluja suhteessa muuhun lainsäädäntöön. Terveys- ja hoitolakia uudistettaessa tulee lakia kokonaisuutena tarkastella suhteessa kuntoutukseen ja muuhun kuntoutusta säätelevään lainsäädäntöön, kuten mm. sosiaalihuoltolakiin ja vammaispalvelulakiin nähden.

Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotuksissa kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi on useita ehdotuksia, jotka koskettavat myös vammaisia henkilöitä.

Terveys- ja hoitolalla on erilaisia paikallisia asiakasfoorumeita. Terveys- ja hoitollossa on myös toimintamalleja, joissa kansalaisjärjestöjen vertaistukihenkilöt ovat tukemassa ja neuvomassa sairastuneita ja vammaisia henkilöitä hoito- ja kuntoutusprosessin aikana. Kelalla on kuntoutusasioissa asiakas- ja kumppanuuksfoorunit.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan on kirjattu mielenterveysstrategia, joka näkee mielenterveyden pääomana, turvaa mielenterveysoikeudet ja -palvelut, linkittää ne olemassa oleviin rakenteisiin, ehkäisee itsemurhia ja vahvistaa ammattilaisten osaamista. Samalla uudistetaan mielenterveys- ja päihdelainsäädäntö.

Mielenterveys- ja päihdepalveluja koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta on jo aikaisempina vuosina pohjustettu kuulemalla uudistamistarpeista laajasti eri tahoja, kuten järjestöjä, asiantuntijoita ja viranomaisia. Keskeisiksi kysymyksiksi on nähty yhdenvertainen hoitoon ja palveluihin pääsy sekä palvelujen yhteensovittaminen ja jatkuvuus. Kokemusasiantuntijoiden osallistuminen palvelujen kehittämiseen, toteuttamiseen ja arviointiin on nähty tärkeäksi. Käytännössä vammaispalvelulain säännöksiä on sovellettu mielenterveyskuntoutujille annettaviin palveluihin vain harvoin. On tärkeää selkeyttää niitä edellytyksiä, joiden perusteella päihde- tai mielenterveyskuntoutujalla on oikeus tarvitsemiinsa palveluihin.

4.9.3 Lopputulosindikaattorit

Kevään 2020 kuulemistilaisuudessa useat vammaisjärjestöt muistuttivat terveydenhuollossa tapahtuvasta syrjinnästä, joka ilmenee esimerkiksi epäasiallisena kohteluna ja hoitoon pääsyn rajaamisena kategorisesti vammaisuuden perusteella. Järjestöt toivoivat terveydenhuollon henkilökunnalle koulutusta YK:n vammaisyleis-sopimuksesta ja sen velvoittavuudesta. Järjestöjen mukaan myös vammaisten henkilöiden osallisuutta terveydenhuollon järjestelmän kehittämisessä tulisi lisätä merkittävästi. VANen vuoden 2017 kyselyssä yhdenvertaisen pääsyn terveydenhuoltoon koettiin toteutuvan oikeuksista parhaiten, mutta oikeuden toteutumisessa oli paikallisia eroja.⁹

Lisäksi keväällä 2020 järjestöt korostivat oikea-aikaisen ja riittävän kuntoutuksen suurta merkitystä arjen toimintakyvyn ylläpidossa. Usea järjestö toi esiin haasteita apuvälineiden oikea-aikaisessa tarveharkinnassa sekä välineiden saapumisajoina. Kuntoutus- ja apuvälinejärjestelmän kokonaisuuteen ja eri kuntoutusmuotojen ehtoihin toivottiin selkeyttä.

4.9.4 Tavoitteet ja toimenpiteet kuntoutukseen ja terveystalouteihin pääsyn vahvistamiseksi

Tavoite:

Asiakkaat saavat tarpeenmukaista ja oikea-aikaista terveydenhuoltoa ja kuntoutusta.

Toimenpiteet:

74. Huomioidaan asiakaslähtöisyys, tarpeenmukaisuus ja oikea-aikaisuus Tulevaisuuden sote-keskus -ohjelmassa sekä muissa muutosohjelmissa, kuten Työkykyohjelmassa, Mielenterveysstrategiassa ja Ikäohjelmassa. Ohjelmat koskevat koko väestöä, mutta vaikuttavat myös vammaisten henkilöiden palvelujen saatavuuteen.

⁹ Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

75. Kehitetään moniammatillisia sosiaali- ja terveystieteitä, joissa hyödynnetään digitalisointia sekä eri ammattilaisten työpanosta ja erityistason konsultaatioita.

76. Kehitetään sosiaali- ja terveydenhuollon johtamista ja henkilökunnan ammattitaidon edistämistä sekä tuetaan sote-alan työhyvinvointia.

Vastuutaho: STM

Tavoite:

Vammaisten ihmisten toimintakyvyn parantaminen.

Toimenpiteet:

77. Kehitetään kuntoutusta lähtökohtana kuntoutuskomitean ehdotukset 2020–2023 ottaen huomioon vammaisten ihmisten kuntoutustarpeet.

78. Huolehditaan lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteiden ajanmukaisuudesta.

Vastuutaho: STM

4.10 Työ ja työllistyminen (*Vammaisyleissopimus 27 artikla*)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Heillä on oikeus ansaita elanto valitsemallaan työllä. Työympäristön on oltava avoin, osallistava ja vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Oikeus tehdä työtä on turvattu myös niille, jotka ovat vammautuneet palvelussuhteen aikana.

4.10.1 Rakenneindikaattorit

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti vammaisten ihmisten työllisyyden edistämiseksi tulee pyrkiä ensisijaisesti avoimilla työmarkkinoilla hankittavaan työkokemukseen ja työuralla etenemiseen. Tässä mielessä työ, jossa vammasta ei koidu olennaista haittaa, on aina ensisijainen lähtökohta.

Tällaiseen työhön työllistymistä voidaan tukea erilaisilla palveluilla, joista keskeisimmät liittyvät apuvälineisiin ja muihin työn mukautustoimiin.

Julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain (916/2012) 8 §:n perusteella työ- ja elinkeinotoimiston, työ- ja elinkeinohallinnon asiakaspalvelukeskuksen ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen on tarjottava julkisia työvoima- ja yrityspalveluja tasapuolisesti samojen periaatteiden mukaisesti riippumatta henkilöasiakkaan sukupuolesta ja yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 8 §:n 1 momentissa tarkoitetuista seikoista. Edelleen kyseessä olevan pykälän perusteella työ- ja elinkeinoviranomaisen on esiteltävä työ- ja koulutusvaihtoehtoja, avoimia työpaikkoja ja työnhakijoita siten, että henkilöasiakkailta on samanlaiset mahdollisuudet työnhakuun, ammatilliseen kehitykseen ja koulutukseen sukupuolestaan tai yhdenvertaisuuslain edellä mainitussa säädöksessä tarkoitetuista seikoista riippumatta.

Valtion virkamieslain (750/1994) 2 § mukaan tavoitteena on turvata valtion tehtävien hoitaminen tuloksellisesti, tarkoituksenmukaisesti ja oikeusturvavaatimukset täyttäen sekä turvata virkamiehelle oikeudenmukainen asema suhteessa työnantajaan. Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 15 § tarkentaa kohtuullisia mukautuksia vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi.

Vuoden 2017 alusta nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärä korotettiin takuueläkkeen tasolle. Muutos kannustaa ammatilliseen kuntoutumiseen, opiskeluun ja työllistymiseen ja ehkäisee työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisiä.

Vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevasta toiminnasta ja työtoiminnasta säädetään sosiaalihuoltolain (1301/2014) 27 d–e §:ssä. Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaisena palveluna järjestetään työtoimintaa, työhönvalmennusta ja muita virikkeitä antavaa toimintaa. Käytännössä kehitysvammaisille henkilöille järjestetään myös niin sanottua avotyötoimintaa.

Välityömarkkinat sijaitsevat nimensä mukaisesti työttömyyden ja avointen työmarkkinoiden välissä. Tavoitteena välityömarkkinoilla on sen piirissä asiakkaina olevien voimavarojen kasvattaminen sekä osaamisen ja ammattitaidon kehittäminen. Kun välityömarkkinoiden painopiste on lisätä mahdollisuuksia siirtyä avoimille työmarkkinoille, niitä kutsutaan siirtymätyömarkkinoiksi. Painopisteen ollessa elämänhallinnan ja osallisuuden edistämisessä on kyse välittävistä työmarkkinoista. Tällä hetkellä

mm. kuntouttava työtoiminta, työkokeilut, työhönvalmennus ja uraohjaus, palkkatuettu työ sekä erilaiset kuntoutukset ovat välityömarkkinoiden tarjoamia palveluita ja tukia. Sen toimintaa säätelevät siis osaltaan sekä työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö että opetus- ja kulttuuriministeriö.

Välityömarkkinatoimijoita ovat muun muassa kunnat, koulutusorganisaatiot, säätiöt, järjestöt, yhdistykset, työpajat, sosiaaliset yritykset ja erilaiset hankkeet, jotka on perustettu edistämään heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistymistä. Julkisten toimijoiden lisäksi myös kolmannella sektorilla on tärkeä rooli välityömarkkinoilla. Välityömarkkinoilla toimivat myös yksityiset yritykset esim. ottaessaan henkilöitä työkokeilijoiksi tai työllistäessään palkkatuella.

4.10.2 Prosessi-indikaattorit

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti käynnistettiin TEM:n ja STM:n yhteinen työkykyohjelma, jonka ohjaus organisoitiin työllisyyden edistämisen ministerityöryhmän alatyöryhmän toteutettavaksi. Edelleen hallitusohjelman kirjaus välityömarkkinoiden kehittämisestä integroitiin osaksi tätä valmistelutyötä. Alatyöryhmätyöhön osallistuvat keskeisten ministeriöiden lisäksi työmarkkina-, sote- ja vammaisjärjestöt. Alatyöryhmän tehtävänä on valmistella konkreettisia ehdotuksia ministerityöryhmälle työkykyohjelman toimeenpanemiseksi.

Työryhmä keräsi syksyllä 2019 nopean tilannekatsauksen vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden tilanteesta työmarkkinoilla ja käsitteli sekä TEM:n että STM:n hallinnonaloilla käynnistyviä nopeita toimia. Työryhmä edelleen katsoi, että vammaisten henkilöiden työllistymistä on syytä tarkastella erikseen hallinnonaloja poikakileikkaavalla selvitystyöllä. Tähän selvitystyöhön palkattiin työ- ja elinkeinoministeriöön sitä päätoimisesti tehnyt työntekijä. Selvitystyö julkaistiin kesäkuussa 2020 (<https://tem.fi/fi/-/selvitys-vammaisten-henkiloiden-tyollistymisen-esteita-purettava>).

Nykyinen lainsäädäntö ei kannusta työkyvyttömyyseläkkeen saajaa lisäämään työntekoa yli ansaintarajan, koska rajan ylittyessä eläke jää kokonaan pois maksusta. Tämän vuoksi lainsäädäntöä on tarkoitus muuttaa ottamalla osatyökyvyttömyyseläkkeissä käyttöön niin sanottu lineaarinen malli.

Lineaarisessa mallissa ansioiden kasvaessa osatyökyvyttömyyseläke pienenee vähitellen. Lineaarisessa mallissa suojaosuus olisi 50 % vakiintuneista ansioista, kuitenkin vähintään takuueläkkeen määrä vuonna 2022. Jokainen suojaosuuden ylittävä euro pienentäisi eläkettä 50 sentillä. Lisäksi lineaarisessa mallissa olisi myös katosäntö, jonka mukaan eläke ja ansiot eivät saisi ylittää vakiintunutta ansiotasoa. Vakiintuneen ansiotason ylittävät ansiot vähentäisivät eläkettä täydellä määrällään eli ylitteen verran. Eläkkeeseen vaikuttavina työansioina otettaisiin huomioon 6 kuukauden keskiansiot siten, että esimerkiksi tammi–kesäkuun ansiot vaikuttaisivat elokuun eläkkeeseen.

Lineaarisen mallin myötä myös kansaneläkejärjestelmään tulisi osatyökyvyttömyyseläke. Sitä voisivat saada ne henkilöt, jotka saavat osatyökyvyttömyyseläkettä työeläkejärjestelmästä. Eläkkeen määrä olisi puolet siitä kansaneläkkeestä, johon henkilöllä olisi oikeus täytenä työkyvyttömyyseläkkeenä.

Täydessä työkyvyttömyyseläkkeessä olisi sama suojaosuus kuin osatyökyvyttömyyseläkkeessä. Suojaosuuden ylittyessä eläke maksettaisiin osatyökyvyttömyyseläkkeen suuruisena ja se yhteensovitettaisiin lineaarisesti kuten osatyökyvyttömyyseläke.

Jos työkyvyttömyyseläke olisi yhteensovituksen vuoksi ollut poissa maksusta yhdenjaksoisesti kahden vuoden ajan, työkyvyn katsottaisiin palautuneen ja eläke lakkautettaisiin. Lisäksi täysi työkyvyttömyyseläke muutettaisiin osatyökyvyttömyyseläkkeeksi, jos täysi eläke olisi maksettu työansioiden vuoksi puolikkaana yhtäjaksoisesti vuoden ajan.

On todennäköistä, että koronakriisi lisää polarisaation riskiä työmarkkinoilla vielä elpymis- ja jälleenrakennusvaiheessa. Kriisi toi esille sekä sote-, kuntoutus- että TE-palvelujen ekosysteemin olevan rakentumaton tällaisten kriisien kohtaamiseen. Palvelutuotanto ei pystynyt vastaamaan kuin osittain kasvaneeseen ja sisällöltään muuttuneeseen palvelutarpeeseen. Käytännössä monien kohdalla arjen rakenteet muuttuivat ja tulevat edelleen muuttumaan, eikä riittävää välitöntä tukea tähän ole saatavilla. Kriisi on lisännyt esimerkiksi erilaisten etäpalveluiden kysyntää ja tarvetta. Näiltä osin julkiset toimijat ja markkinat pystyvät vain osittain tai puutteellisesti tyydyttämään palvelutarvetta. Tällainen tilanne tulee lisäämään riskiä työelämästä syrjäytymiseen ja erilaisten työkyky- ja hyvinvointiongelmien syntyymiseen.

Sosioekonomisten erojen kasvaminen lisää hyvinvointi- ja terveyserojen lisäksi tätä kautta heikommassa asemassa olevien etäisyyttä työmarkkinoista.

Kriisin seurauksena työllisyysasteen nostaminen ja sitä kautta erityisryhmien työllisyyden edistäminen tulevat edelleen korostumaan tavoitteina. Sekä valtion velan nopea kasvu että mahdollisesti kasvava syrjäytyminen työmarkkinoilta (esim. työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiset) johtavat siihen, että työllisyyden edistämisen toimenpiteitä valmisteltaessa tulee huomioida etenkin kriisin seurauksena haavoittuvimpaan asemaan joutuneet.

Työllistymisen edistämisen palvelujen tehostaminen jää vaillinaiseksi ilman voimakkaampaa järjestöyhteistyötä. Monet järjestöt tarjoavat välityömarkkinoilla työkentelymahdollisuuksia sekä työhön sijoittumista edistäviä ja työssä selviytymistä tukevia palveluja. Monella järjestöllä on myös ammattitaitoa työllistää, tukea ja auttaa vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevia vammaisia henkilöitä löytämään heille sopivia jatkopolkuja. Tämä tarkoittaisi käytännössä sekä kehittäjäkumppanuuksien konkreettista lisäämistä järjestöjen, kuntien ja TE-hallinnon välillä, palveluhankinnan lisäämistä järjestöiltä sekä näiden kehittämishankkeiden rahoittamista. Erityistä tarvetta on edistää sellaista toimintaa, jossa välityömarkkinatoimijat tarjoavat palvelujaan integroituna työsuhteiseen työhön. Tällöin pelkän asiakkuuden lisäksi henkilö on myös työsuhteessa välityömarkkinatoimijaan. Tästä esimerkkinä on STEA:n rahoittama Paikka Auki-ohjelma. Koronakriisi ja työttömien määrän kasvu etenkin korostaa siirtymätyön merkitystä. Pitkällä tähtäimellä työllisyysasteen nostaminen vaatii kuitenkin aktiivisempaa ja konkreettisempaa työpaikkojen rakentamista, jolloin tehtävät eivät voi rajautua vain järjestöjen yleishyödyllisiin tehtäviin.

Työ- ja elinkeinoministeriö julkaisi kesäkuussa 2020 selvityksen rakenteellisista ja lainsäädännöllisistä esteistä, joita vammaiset henkilöt kohtaavat työelämässä. Selvitys sisältää useita toimenpide-ehdotuksia, joista vain osa kuuluu TEM:n hallinnonalalle. Vammaisten henkilöiden työllistyminen muodostaa kompleksisen ekosysteemin. TEM:n vaikuttavuusinvestoinnin osaamiskeskus on tämän pohjalta mallintamassa rakennetta, joilla eri toimien vaikutukset työllisyyteen voitaisiin systemaattisesti kuvata.

Etenkin asiakkuuden alkuvaiheen palvelutarpeiden tunnistamisessa tulee kehittää digitaalisia ratkaisuja asiakasvolyyymi huomioon ottaen. Digitaalisten palveluiden kehittämisellä ei kuitenkaan pystytä vastaamaan nykyiseen palvelutarpeeseen. Tähän

tarvitaan vammaisen henkilön kaikkien työllistymiseen vaikuttavien tekijöiden palvelutarpeenarvioinnin laadullista ja määrällistä kehittämistä. Digitaalisia ratkaisuja tulee kehittää palvelutarpeen tunnistamiseen ja arviointiin, kuten itsearviointimenetelmiä, ammattilaisten käyttämiä mittareita ja tietojärjestelmiä, huomioiden samalla, että ne ovat saavutettavia.

Digitaalisia välineitä vammaisten henkilöiden työkyvyn ja työllistymisen tukemisessa on syytä kehittää yhteistyössä TEM:n ja STM:n kesken, jotta yhteisten asiakkuuksien hoitaminen on tarkoituksenmukaista ja tukee asiakkaan työllistymistä entistä paremmin. Palvelukokonaisuutta tulee kehittää niin, että TE-palvelut, kuntien työllisyyspalvelut, sosiaali- ja terveydenhuollon-palvelut, Kela, työeläkelaitokset ja kuntoutuspalvelut käyttävät etäpalveluja, kun se on asiakkaan kannalta mielekästä. Palveluja tulee uudelleen muotoilla huomioiden asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja mahdollisuus kasvokkain tapahtuvaan palveluun.

Tätä voidaan edistää mm. erilaisilla palveluseleillä, jotka mahdollistavat palvelujen saamisen valikoituneilta palveluntuottajilta. Samalla palveluiden hankinnassa ja palveluntuottajamaksujen määräytymisessä voidaan kokeilla vaihtoehtoisia malleja.

Palvelutarpeenarvioinnin osuvuuden merkitys korostuu vammaisten työnhakijoiden tuloksellisessa palvelussa, koska palvelutarpeet voivat kohdistua myös sote- ja kuntoutuspalveluihin sekä apuvälinepalveluihin. Vammaispalvelujen osalta kuljetuspalvelujen rooli näyttyy esimerkiksi erityisen merkitykselliseltä. Palvelutarpeiden arviointi ja palveluiden oikea-aikainen käynnistyminen ovat keskeisiä monialaisten palveluiden ekosysteemissä.

Palveluiden koordinoinnissa on esimerkiksi syytä hyödyntää TE-toimistojen työkykykoordinaattoreiden osaamista niin, että eri tahojen yhteistyö toimii saumattomasti. Palvelukanavat tulee olla riittävän monipuoliset, mutta samalla niiden on muodostettava yhteensopiva kokonaisuus muiden toimijoiden palveluiden kanssa. Tämän lisäksi tarvitaan riittävää volyymia palveluiden tarjonnassa.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti julkaistiin keväällä 2020 kansallinen mielenterveysstrategia. Työelämään kuntouttavien mielenterveyspalvelujen kehittäminen on osa mielenterveysstrategiaa.

IPS (Individual Placement and Support) -kehittämishankkeen tavoitteena on mielenterveyden häiriöihin sairastuneiden henkilöiden ja mielenterveyskuntoutujien työmarkkinoille pääsyn, paluun ja siellä pysymisen edistäminen. IPS-mallissa on kyse tuetun työllistymisen näyttöön perustuvasta työhönvalmennuksesta psykiatriseen hoitoon ja kuntoutukseen integroituna palveluna. IPS-malli on tuottanut hyviä työllistymistuloksia erityisesti vaikeisiin mielenterveyden häiriöihin sairastuneiden keskuudessa. Malli ei vielä ole ollut Suomessa laajasti käytössä eikä sen vaikuttavuutta ole arvioitu Suomen oloissa. Valtionavustushankkeissa mallinnetaan vuosina 2020–2022 ne käytänteet, joilla IPS-työhönvalmennus toteutuu Suomessa psykiatriseen hoitoon ja kuntoutukseen integroituna palveluna.

4.10.3 Lopputulosindikaattorit

Viisi vuotta kestänyt vammaisten ja pitkäaikaissairaiden työttömien määrän lasku kääntyi koronakriisin myötä kasvuun. TE-toimistoissa oli elokuun lopussa yhteensä lähes 330 100 työtöntä ja lomautettua työnhakijaa. Se on noin 75 000 enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Työttömien osalta vammaisten ja pitkäaikaissairaiden työttömyys (+ 7,0 %) kasvoi vuoden takaisesta merkittävästi sellaisia henkilöitä vähemmän, joilla ei ole vammaa tai pitkäaikaissairautta, joka vaikeuttaisi mahdollisuuksiin saada työtä (+ 21,1 %). Tulos selittyy mahdollisesti koronakriisin aiheuttamalla asiakasruuhkalla TE-toimistoissa, jolloin asiakkaan tällainen palvelutarve on voinut jäädä joko kirjaamatta tai kokonaan tunnistamatta. On huomattava, että TE-hallinnon asiakastietojärjestelmään tällainen terveystieto voidaan kirjata vain, jos pitkäaikaissairaus tai vamma heikentää asiakkaan mahdollisuuksia saada työtä, valita ammatinsa tai edetä urallaan.

TE-toimiston asiakastietojärjestelmään merkittyjen vammaisten ja pitkäaikaissairaiden työttömien määrä ei kuvaa koko kohdejoukkoa. Kohderyhmään laajasti ymmärrettyinä kuuluisivat myös ne henkilöt, jotka eivät syystä tai toisesta ole rekisteröityneet työnhakijoiksi. Yhtenä erityisryhmänä ovat työkyvyttömyyseläkettä saavat työttömät, jotka aktiivisesti eivät hae työtä joko lainkaan tai eivät tee sitä TE-palvelujen avulla. Ainakin välillisesti on olemassa viitteitä, että sosiaalihuoltolain mukaiseen vammaisten henkilöiden työllistymistä tukevaan toimintaan ja työtoimintaan tai kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain mukaisiin palveluihin osallistuvat eivät useinkaan ole ilmoittautuneet työnhakijoiksi. On mahdollista, että sekä heillä itsellään että TE-palvelujen asiantuntijoilla ei ole ollut välttämättä tietoa mahdollisuudesta ilmoittautua työnhakijaksi.

Kevään 2020 kuulemisessa useat vammaisjärjestöt toivat esiin, että yhdenvertainen mahdollisuus työhön toteutuu tällä hetkellä heikosti. Järjestöt korostivat, että on tärkeää tehdä kohtuullisia mukautuksia niin rekrytoinnissa, työnkuvassa kuin työympäristössä sekä hyödyntää positiivista erityiskohtelua rekrytointivaiheessa. Lisäksi huomiota kiinnitettiin siihen, että merkittävä osuus vammaisista henkilöistä on työkyvyttömyyseläkkeellä, vaikka he haluaisivat työskennellä koko- tai osa-aikaisesti. Lineaarisen mallin käyttöönottoa tuettiin ja sen toivottiin ulottuvan myös täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen. Myös VANEn vuonna 2017 tekemässä kyselyssä huonoiten koettiin toteutuvan oikeus saada työtä ja tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa.¹⁰

4.10.4 Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi

Tavoite:

Käynnistetään digitaalisten työllisyyspalveluiden kehittäminen.

Toimenpiteet:

79. Käynnistetään osana laajempaa palvelutarpeen arvioinnin kehittämistyötä työkyvyn tuen palvelutarpeiden tunnistamisen digitaalisen välineen kehitystyö. Osana tätä integroidaan Tie työelämään -verkkopalvelu tiiviimmin osaksi TE-palveluiden työmarkkinatori-ekosysteemiä.

Vastuutaho: TEM ja STM

Tavoite:

Parannetaan TE-palvelujen kohdentuvuutta.

Toimenpiteet:

80. Uudistetaan TE-palvelujen palvelumuotoilua siten, että hyödynnetään vammaisjärjestöjen erityisosaamista. Palveluihin integroidaan tarvittavia tukielementtejä, joilla pyritään madaltamaan rekrytointikynnystä.

¹⁰ Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

Vastuutaho: TEM

Tavoite:

Työsuhteisen työn lisääminen välityömarkkinoita kehittämällä.

Toimenpiteet:

81. Luodaan Suomeen systemaattinen ja tavoitteellinen välityömarkkinatoimija käyttäen esimerkkeinä Ruotsin Samhall-yhtiöstä saatuja kokemuksia sekä työpankkikokeilun tuloksia. Tarkoituksena on vahvistaa osatyökykyisten ja muiden vaikeassa asemassa olevien henkilöiden mahdollisuuksia siirtyä avoimille työmarkkinoille tarjoamalla tuettu työpaikka sekä avoimille työmarkkinoille siirtymiseen tarvittava koulutus ja muu tuki. Tavoitteena on myös tarjota riittävän pitkäkestoinen työpaikka niille, joille työskentely avoimilla työmarkkinoilta ei toteudu. Käynnistetään selvitystyö, jossa määritellään Suomen mallin sisältö, toiminnan organisoiminen, rahoitusmuodot ja muut toimeenpanojärjestelyt. Tavoitteena on toiminnan käynnistyminen viimeistään vuonna 2022.

Vastuutaho: TEM ja STM

Tavoite:

Työsuhteisen työn lisääminen avoimilla työmarkkinoilla.

Toimenpide:

82. Lisätään julkisten hankintojen työllistämisehdon käyttöä yhdessä Kuntaliiton kanssa toteutettavassa hankkeessa. Eri ESR-hankkeissa kehitetty toimintamalli otetaan käyttöön. Hankkeessa hyödynnetään aluekoordinaattoreita vammaisten henkilöiden työllistämiseksi.

Vastuutaho: TEM

4.11 Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (*Vammaisyleissopimus 28 artikla*)

Vammaisille henkilöille tulee turvata oikeus riittävään omaan ja perheidensä elintasoon ja sosiaaliturvaan. Heille tulee turvata riittävä ravinto, vaatetus ja asuminen. Oleellista on kohtuuhintaisten palveluiden, laitteiden ja muun avun saaminen vammaisuuteen liittyviin tarpeisiin.

4.11.1 Rakenneindikaattorit

Suomalainen sosiaaliturva koostuu toimeentuloa turvaavista etuuksista, tuista ja palveluista. Toimeentuloturva koskevaa lainsäädäntöä ovat muun muassa sairausvakuutuslaki (1224/2004), laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista (566/2005), laki vammaisuuksista (570/2007), kansaneläkelaki (568/2007), työeläkelait, työtapaturma- ja ammattitaitilaki (459/2015), liikennevakuutuslaki (460/2016), työttömyysturvalaki (1290/2002), laki yleisestä asumistuesta (938/2014), laki eläkkeensaajan asumistuesta (571/2007), laki toimeentulotuesta (1412/1997), opintotukilaki (65/1994) ja laki aikuiskoulutusetuuksista (1276/2000).

Laissa vammaisuuksista (570/2007) säädetään vammaisuuksista, joiden tarkoituksena on tukea Suomessa asuvan vammaisen tai pitkäaikaisesti sairaan henkilön selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, osallistumista työhön tai opiskeluun sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, hänen kotona asumistaan, kuntoutustaan ja hoitoaan. Vammaisuuksia ovat alle 16-vuotiaan vammaistuki, 16 vuotta täyttäneiden vammaistuki, eläkettä saavan hoitotuki sekä hoitotuen osana maksettava veteraanilisä.

Vuoden 2019 alusta vähimmäismääräiset sairauspäiväraha ja kuntoutusraha korotettiin työmarkkinatuen tasolle ja vähimmäismääräisen sairauspäivärahan 55 päivän odotusaika poistettiin. Muutos kannustaa hakeutumaan tarvittaessa sairauspäivärahalle ja siten pääsemään kuntoutustarpeen selvittämiseen sekä osallistumaan kuntoutukseen.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992), jäljempänä asiakasmaksulaki, mukaan kunnallisista sosiaali- ja terveyspalveluista voidaan periä maksu palvelun käyttäjältä, jollei lailla toisin säädetä. Asiakasmaksulaissa ja

sen nojalla annetussa asetuksessa säädetään eräiden sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta palvelusta perittävästä enimmäismaksusta, minkä lisäksi eräät palvelut on säädetty maksuttomiksi. Kunta voi päättää ottaa käyttöön enimmäismaksua pienemmän maksun tai antaa palvelun maksutta. Kunta ei saa periä palveluista niiden tuotantokustannuksia suurempaa maksua.

4.11.2 Prosessi-indikaattorit

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelman mukaisesti hallitus on käynnistänyt sosiaaliturvauudistuksen, joka valmistellaan tutkimusperusteisesti parlamentaarisessa komiteassa (sosiaaliturvakomitea). Tavoitteena on sosiaaliturvan rakenteellinen ja toiminnallinen kehittäminen pitkällä aikavälillä.

Sosiaaliturvan uudistamisen tavoitteena on ihmisen näkökulmasta nykyistä selkeämpi ja toimivampi järjestelmä, joka mahdollistaa työnteon ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen muuttuvissa elämäntilanteissa. Sosiaaliturvan uudistamisessa keskeistä on sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja toimeentulon turvaaminen sosiaalisten riskien kohdatessa. Sosiaaliturvan tulee osaltaan vastata ihmisten osallisuuden ja merkityksellisyyden tarpeisiin sekä tukea työllisyyttä, yrittäjyyttä, aktiivisuutta, ihmisen omatoimisuutta, osallisuutta ja elinikäistä oppimista kaikissa tilanteissa.

Sosiaaliturvakomitean tehtävänä on uudistaa sosiaaliturvaa kokonaisuutena. Komitea käsittelee perusturvaa, ansioturvaa, toimeentulotukea sekä niiden välistä yhteyttä ja rahoitusta ja lisäksi palveluiden nykyistä parempaa yhteensovittamista etuuksiin.

Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa on kirjaus osatyökyvyttömyyseläkkeen lineaarisesta mallista. Kirjauksen mukaan työkyvyttömyyseläkkeellä olevien henkilöiden työnteon estäviä kannustinloukkuja purettaisiin ottamalla käyttöön osatyökyvyttömyyseläkkeen lineaarinen malli. Lineaarimallia on käsitelty tarkemmin työllisyyttä käsittelevässä luvussa 5.10.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen vahvistamiseksi toimeentuloturvaa koskevaa lainsäädäntöä ja siihen kytkeytyvää palvelulainsäädäntöä on mahdollista arvioida ja kehittää kokonaisuutena osana sosiaaliturvauudistusta.

Vammaisten henkilöiden osallistumisen ja vaikuttamismahdollisuuksien turvaamiseksi Vammaisfoorumi ry on edustettuna komitean pysyvissä asiantuntijoissa ja vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE on edustettuna komitean työ- ja toimintakykyjaostossa.

Myös vammaisten lasten kannalta tärkeää on selvittää, miten kunnalliset palvelut ja toisaalta sosiaaliturva toimivat lasten vuoroasumistilanteissa. Vuoroasumistilanteiden tukea palvelu- ja sosiaaliturvajärjestelmässä on tarkoitus kuluvalle hallituskaudella kehittää. Tätä silmällä pitäen toteutetaan ajalla 3/2019–10/2020 selvitystyö osana valtioneuvoston tutkimus- ja kehittämishanketoimintaa (VN TEAS).

Hallitusohjelman mukaan asiakasmaksulaki uudistetaan tavoitteena hoidon esteiden poistaminen ja terveyden tasa-arvon lisääminen muun muassa maksuttomuutta laajentamalla ja kohtuullistamalla maksuja.

4.11.3 Lopputulosindikaattorit

Asiakasmaksulain uudistamista koskeva hallituksen esitys (HE 129/2020 vp) annettiin eduskunnalle syyskuussa 2020. Vaikka kyse on varsin laajasta osittaisuudistuksesta, esitys ei sisällä erityisesti vammaisten henkilöiden asemaan vaikuttavia muutoksia, vaan vammaisia henkilöitä koskevaa sääntelyä arvioidaan myöhemmin tehtävän asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä.

Osittaisuudistuksesta saaduissa lausunnoissa vammaisten henkilöiden näkökulmasta pidettiin tärkeänä sitä, että asiakasmaksun saisi periä vain, jos maksusta säädetään laissa. Myös esimerkiksi asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevan sääntelyn tehostaminen nähtiin olennaisena.

Toimeentuloturvaan liittyen käytettävissä on muun muassa Kansaneläkelaitoksen (Kela) ja Eläketurvakeskuksen (ETK) tilasto- ja tutkimustietoa sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Työterveyslaitoksen (TTL) tutkimustietoa.

Keväällä 2020 usea vammaisjärjestö toi esille vammaisten ihmisten taloudellisesti heikon aseman ja korosti tärkeänä toimenpiteenä sosiaaliturvan, palkan ja eläkkeen nykyistä sujuvampaa yhteensovittamista. Järjestöt kiinnittivät huomiota erityisesti vammasta tai sairaudesta johtuvien kulujen ja kuluja kompensoivien palkka- ja eläketulojen väliseen epäsuhtaan. Järjestöt toivoivat asiakasmaksujen ja

omavastuuosuuksien kohtuullistamista sekä tukivat lineaarisen mallin käyttöönottoa. Niin ikään VANEn vuoden 2017 kyselyssä tärkeimmäksi edistettäväksi asiaksi koettiin riittävä elintaso; silloinkin erityisesti minimitoimeentulotuen varassa elävien ihmisten asema huoletti eniten.¹¹

4.11.4 Tavoitteet ja toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi

Tavoite:

Asiakasmaksulain uudistuksessa, mukaan lukien asiakasmaksulain ja uudistetavan vammaispalvelulain yhteensovitus, huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet.

Toimenpide:

83. Asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevaa sääntelyä tehostetaan.

Vastuutaho: STM

Tavoite:

Parannetaan vammaisten ihmisten toimeentuloa.

Toimenpiteet:

84. Toteutetaan lineaarimalli, joka mahdollista nykyistä paremmin sosiaaliturvan ja työn yhdistämisen.

85. Huomioidaan vammaisten ihmisten toimeentulon kehittyminen osana sosiaaliturvan kokonaisuudistusta.

Vastuutaho: STM

¹¹ Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

4.12 Kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajantoiminta ja urheilu (*Vammaisyleissopimus 30 artikla*)

Vammaisilla henkilöillä on oikeus osallistua kulttuurielämään ja kehittää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään ja ymmärrystään. On oleellista varmistaa tilojen ja palveluiden esteettömyys ja yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Vammaisilla henkilöillä on oikeus yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuuri- ja kielidentiteettiinsä, kuten viittomakielten ja kuurojen kulttuurin, tunnustamiseen ja tukeen.

4.12.1 Rakenneindikaattorit

Suomen kulttuuri-, liikunta- ja nuorisosektorit perustuvat vahvaan ja elinvoimaiseen kansalaisyhteiskuntaan. Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on merkittävä rooli kulttuurin ja taiteen ylläpitämisessä ja kehittämisessä.

Liikunta- ja kulttuuripolitiikkaa koskee laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta ja saavutettavuudesta (306/2019). Mainitun lain lisäksi näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten toimintamahdollisuuksia parantavia ajankohtaisia säädöksiä ovat EU:n lukemisestedirektiivi (EU) 2017/156 ja EU:n esteettömyysdirektiivi (EU) 2019/88. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle kuuluva Näkövammaisten kirjasto (Celia) on saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakeskus, joka tarjoaa palveluita näkövammaisille ja muille lukemisesteisille. Celia ylläpitää Saavutettavasti.fi-ohjesivustoa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa liikuntapolitiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä liikunnan yleisten edellytysten luomisesta valtionhallinnossa. Vuodesta 2015 eteenpäin julkisella vallalla on aiempaa vahvemmat keinot ohjata, seurata, arvioida ja sanktioida yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokysymyksissä – myös liikunnan toimialalla. Tätä edesauttavat yhdenvertaisuuslaki (1325/2014), tasa-arvolaki (609/1986), nuorisolaki (1285/2016) sekä uusi liikuntalaki (390/2015). Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että avustuksia myöntäessään ministeriö ottaa huomioon näiden lakien noudattamisen. Syksystä 2016 lähtien kaikkien valtionavustusten yleisissä perusteissa yhtenä kriteerinä on vammaisten henkilöiden liikunnan huomioon ottaminen.

Valtion liikuntaneuvosto on opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaelin. Neuvoston selvityksen Valtio soveltavan liikunnan ja vammaisurheilun edistäjänä (2018) mukaan liikuntahallinto kohdensi soveltavaan liikuntaan ja vammaisurheiluun suoraan noin kolme prosenttia valtion liikuntamäärärahoista. Lisäksi toimintarajoitteisten liikunnan ja urheilun edistäminen on inklusiivisesti mukana valtaosassa muita määrärahoja ja avustuksia.

Vuonna 2015 asetettu OKM:n urheilun eettisten asioiden neuvottelukunta toimii eri hallinnonalojen ja urheilun toimijoiden välisenä koordinaatio- ja yhteistyöelimenä. Yhdenvertaisuuden edistäminen oli yksi niistä urheilun eettisistä kysymyksistä, joita neuvottelukunta käsitteli ensimmäisellä toimikaudellaan. Neuvottelukunnan jäsenistöön kuuluvat mm. Suomen Paralympiakomitea, Ihmisoikeusliitto ja SETA.

Vuoden 2017 alussa voimaan tulleen nuorisolain (1285/2016) tavoitepykälään (2 §) sisältyy yhtenä tavoitteena nuorten yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja oikeuksien toteutumisen edistäminen. Lain mukaisesti yhdenvertaisuuden (ml. vammaisten oikeudet) edistäminen otetaan lähtökohtaisesti huomioon, yhdenvertaisuuslain säännösten ohella, kaikessa nuorisotyön ja -toiminnan edistämisessä ja nuorisopolitiikassa sekä niihin liittyvässä valtionhallinnon ja kunnan vastuussa ja yhteistyössä sekä valtionrahoituksessa lain soveltamisalan mukaisesti. Nuorisolain 1 §:ään sisältyy vielä erikseen säännös siitä, että sen lisäksi mitä nuorisolaissa säädetään, noudetaan Suomea sitovia kansainvälisiä velvoitteita (ml. YK:n vammaisyleissopimus).

Edellä mainitun, nuorisolain nojalla annetun valtioneuvoston asetuksen 5 § sisältää mahdollisuuden myönteiseen erityiskohteluun, kun on kysymyksessä valtionapukelpoisuuden myöntäminen kelpoisuutta hakeneelle kielellistä tai muuta vähemmistöä edustavalle järjestölle.

Yhdenvertaisuuden, vähemmistöjen oikeuksien, tasa-arvon ja ihmisoikeuksien edistäminen on yhtenä seurantaperusteena ministeriön myöntäessä valtionavustuksia nuorisolain valtakunnalliseen ja kansainväliseen kehittämistoimintaan. Näihin teemoihin liittyvien hankkeiden osuus kaikista tuetuista hankkeista on ollut viime vuosina huomattava.

4.12.2 Prosessi-indikaattorit

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön asettama Kulttuurihyvinvoinnin yhteistyöryhmä (2020–2023) keskittyy laaja-alaisesti taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseen: jokaisella tulisi olla oikeus ja tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan elämän eri vaiheissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisema Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus -loppureportti vuodelta 2014 on viimeisin vammaiskulttuuriin suoraan liittyvä ohjelmapiiri, joka on monin osin edelleen ajankohtainen.

Yleisillä kirjastoilla on erityinen merkitys vammaisten henkilöiden kulttuuristen oikeuksien edistämisessä. Yleisiä kirjastoja koskevan lain tavoitteena on edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin, tiedon saatavuutta ja käyttöä, lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa, mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen sekä aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Valtion budjettiin vuodelle 2019 myönnettiin 860 000 euron erityismääräraha yleisten kirjastojen digihankkeelle. Raha on käytettävissä vuoden 2020 aikana. Sen avulla kohennetaan kirjastohenkilöstön digitaitoja ja vahvistetaan AUTA-hankkeen toimintamallin toteutumista kirjastoissa.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti keväällä 2020 esiselvityshankkeen näkövammaisten kirjastoa koskevan lain uudistamisesta. Hankkeen aikana kerätään tietoa muun muassa kirjaston toiminnan nykytilasta, muutostekijöistä ja kansainvälisestä kehityksestä. Ministeriö päättää varsinaisen lakiuudistuksen käynnistämisestä kesän 2020 aikana.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimivalla Taiteen edistämiskeskusella on vuosittaisena tukimuotona avustukset vammaisyhteisöjen kulttuuritoimintaan ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseen yhteisöille.

Lastenkulttuuriin liittyi OKM:n kulttuurin kokeilu- ja kehittämishanke -tuella rahoitettu taiteen perusopetukseen ja lastenkulttuurissa erityisryhmien saavutettavuuteen liittyvä hanke. <https://www.lastenkulttuuri.fi/sata2/>

Harrastamisen Suomen mallissa edistetään lasten ja nuorten, mukaan lukien vammaisten lasten ja nuorten, yhdenvertaisia mahdollisuuksia mieluisaan ja maksuttomaan harrastamiseen koulupäivän yhteydessä.

Marinin hallituksen liikuntapoliittisilla tavoitteilla tähdätään vammaisten ihmisten liikunta-aktiivisuuden ja erityisryhmien kannalta keskeisten liikunnan lähiympäristöjen lisäämiseen sekä vammaisurheilun edistämiseen. Vammaisten liikunnan integraation toteutuminen edellyttää laajoja ennakoivia toimia, ei ainoastaan puuttumista syrjintätapauksiin. Keskeisintä on, että vammaisten liikunnan edistämistä otetaan huomioon kaikessa liikuntasektorin toiminnassa ja avustusten jaossa.

Valtion liikuntaneuvosto toteutti Liikkuva koulu -arvioinnin keväällä 2019 (Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2019:4), jossa otettiin huomioon myös ne lapset ja nuoret, joilla on erityisiä tarpeita. Harrastusmahdollisuuksien kautta toteutuu YK:n lapsen oikeuksien yleissopimukseen 31 artiklaan kirjattu lapsen oikeus kulttuuriin, taiteeseen sekä virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan.

Liikkuva koulu -ohjelmakokonaisuus koordinoi lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriön tukemia hankkeita. Hankeverkostossa on mukana myös soveltavan liikunnan tai erityisen tuen tarpeessa olevien oppilaiden sisältöjä, muun muassa Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin toteuttama Iloon yli esteiden -hanke. Iloon yli esteiden -hanke jalkautui kouluihin osana Liikkuva koulu -ohjelmaa vuonna 2018. Hankkeen tavoitteena oli lisätä jokaisen oppilaan, unohtamatta erityisen tuen tarpeessa olevia koululaisia, mahdollisuutta osallistua koulupäivän aikana tapahtuviin liikunnallisiin hetkiin, mm. liikuntatunneille, toiminnalliseen opetukseen ja välitunneille. Hanke on tuottanut ideapankin, jonka sisältöjä on jalkautettu peruskouluihin mm. Liikkuva koulu -viestintäkanavien kautta.

Valtioneuvosto linjasi periaatepäätöksessään toimet, joilla edistetään nuorten kasvu- ja elinoloja hallituskauden aikana. Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma (VANUPO) on poikkihallinnollinen ohjelma, joka hyväksytään joka neljäs vuosi. Ohjelman pääteemoja ovat nuorten syrjäytymisen ehkäisy sekä merkityksellisen elämän, turvallisuuden ja osallisuuden vahvistaminen. Hyväksytty ohjelma on laadittu vuosiksi 2020–2023. VANUPO:n toimeenpanossa otetaan huomioon nuorten erilaiset lähtökohdat, alkuperä ja toimintakyky. VANUPO edistää kaikkien nuorten yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutumista.

Uuteen nuorisolakiin (1285/2016) sisältyvät säännökset valtakunnallisista nuorisotalan osaamiskeskuksista ja niiden rahoituksesta. Ministeriö on sopinut osaamiskeskusten kanssa niiden tehtävistä mainituille vuosille. Jokaisen osaamiskeskuksen tavoiteohjausasiakirjaan sisältyy kohta, jonka mukaan osaamiskeskuksen tulee ottaa

toiminnassaan huomioon eri sukupuolten, kieliryhmien ja vammaisten nuorten tarpeet sekä kestävä kehityksen tavoitteiden ja nuorten yhdenvertaisen kohtelun edistäminen. Yhdenvertaisuuden (ml. vammaisten oikeuksien) edistämistä osaamiskeskustoiminnassa myös seurataan säännöllisesti sen varmistamiseksi, että tavoite toteutuu myös käytännössä.

Nuorisolain (1285/2016) tavoitepykälä muodostaa lähtökohdan nuorisoalan kaikelle valtionavustustoiminnalle. Muun ohella tämä merkitsee sitä, että ministeriö voi avustuksia myöntäessään, lain tavoitteiden mukaisesti, asettaa etusijalle sellaisen toiminnan, joka edistää yhdenvertaisuuden toteutumista nuorten keskuudessa.

Ministeriö myös seuraa säännöllisesti yhdenvertaisuuden edistämiseksi toteutettavia toimenpiteitä nuorisoalalla. Esimerkiksi valtakunnallisilta nuorisoalan järjestöiltä kysytään avustusten hakemisen yhteydessä, mitä toimenpiteitä ne toteuttavat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi omassa toiminnassaan. Saatu tieto otetaan huomioon yhtenä seikkana harkittaessa järjestöjen valtionavustuksen määrää.

Ministeriö on myös tukenut vähemmistöihin kuuluviin nuoriin kohdistuvia hankkeita (mm. valtionavustus turvapaikanhakijanuorille järjestettävään vapaa-ajan toimintaan) ja yhdenvertaisuutta edistäviä hankkeita (valtionavustukset kuntien nuorisotoimille vihapuhetta vastustaviin hankkeisiin) erillisillä, suunnatuilla valtionavustushauilla. Hankkeista saatujen tietojen perusteella näyttää siltä, että ne ovat olleet omiaan edistämään eri ryhmiin kuuluvien nuorten yhdenvertaisuutta.

4.12.3 Lopputulosindikaattorit

Osin opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama kulttuuripolitiikan tutkimussäätiö Cupore teki ministeriön toimeksiannosta vuonna 2017 selvityksen Yhdenvertainen kulttuuri! Selvitys vammaisyhteisöjen kulttuuritoimintaan ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseen myönnettävistä valtionavustuksista. Selvityksessä tuodaan esiin, kuinka julkinen tuki on ollut edellytys vammaisyhteisöjen kulttuuritoiminnan säilymiselle ja kehittämiselle sekä vammaisille henkilöille saavutettavien taide- ja kulttuuripalvelujen lisääntymiselle, mutta huomiota kiinnitetään myös tuen riittämättömyyteen ja sen epätasaiseen jakautumiseen.

Valtion liikuntaneuvosto toteutti Liikkuva koulu -arvioinnin keväällä 2019 (Valtion liikuntaneuvoston julkaisu 2019:4). Liikkuvan koulun yhtenä tavoitteena ollut oppilaiden osallisuuden lisääminen on toteutunut kohtuullisesti toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Arvioinnin perusteella oppilaiden osallisuus erityisesti Liikkuva koulu -toiminnan arvioinnissa vaatii kehittämistoimia kunnissa ja kouluissa. Käytettävissä olevan aineiston perusteella ei ollut mahdollista arvioida kovin laajalti, onko vähiten liikkuvien tai erityisryhmien osallisuus lisääntynyt kouluissa. Aineisto antoi viitteitä siitä, että erityisryhmien ja vähemmistöjen huomiointi on vaihdellut paikallisesti. Liikkuva koulu -ohjelman yhtenä keskeisenä tavoitteena on tukea kaikkien oppilaiden osallisuutta ja näin vahvistaa koulujen ja hankkeiden inklusiivista toimintaa.

Vammaisjärjestöjen kevään 2020 kuulemisessa esiin nousi se, että riittämätön henkilökohtaisen tuen määrä estää etenkin vammaisten lasten ja nuorten harrastus- ja kulttuuritoimintaan osallistumisen. Myös VANEn syksyllä 2017 toteuttamassa kyselyssä harrastus- ja kulttuuritoiminnan osalta tärkeinä nähtiin riittävät kuljetuspalvelut ja riittävä määrä henkilökohtaisen avustajan apua tai avustavan henkilökunnan apu. Lisäksi riittävät tulkkaukset olivat monen kohdalla edellytyksenä osallistumiselle. Vastauksissa kiinnitettiin huomiota myös siihen, että henkilökohtaista apua tulisi olla saatavilla myös ilta- ja viikonloppuaikaan. Tärkeää oli myös se, että avustaja pääsisi osallistumaan maksutta.¹²

VANEn vuoden 2017 kyselyn mukaan kulttuuri-, virkistys-, vapaa-ajantoimintaan ja liikuntaan osallistumisen edellytyksenä pidettiin esteettömiä ja saavutettavia palveluita ja tietoa palveluista. Katsottiin, että esteellinen ympäristö estää monessa tapauksessa osallistumisen; puhuttiin muun muassa induktiosilmukan tarpeesta tилоihin ja inva-pysäköintipaikoista. Pidettiin tärkeänä, että eri vammaisryhmien tarpeet voidaan huomioida toiminnoissa.

---

12 Hoffrén, T. (2017). *Kysely oikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa*. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta. Saatavilla verkossa tästä linkistä.

4.12.4 Tavoitteet ja toimenpiteet kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan sekä urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta taide- ja kulttuuritoiminnassa.

Toimenpiteet:

86. Tuetaan valtakunnallisten vammaisjärjestöjen ja -yhteisöjen taide- ja kulttuuritoimintaa, kuten Teatteri Tottia (ent. kuurojen teatteri) sekä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia hankkeita ja toimintaa.

87. OKM:n taiteen ja kulttuurin toimialan avustusten kriteereissä omana asiakokonaisuutena on saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta kulttuuritoiminnan saavutettavuudesta.

Toimenpide:

88. Valtakunnallisista toimijoista erityisesti Kulttuuria kaikille -palvelu tarjoaa tietoa ja tukea kulttuuritoimijoille saavutettavuuden ja moninaisuuden kysymyksissä.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään saavutettavia kirjastopalveluita.

Toimenpide:

89. Näkövammaisten kirjaston Celian tulostavoitteina kaudelle 2020–2023 ovat verkkopalveluiden kehittäminen, saavutettavan julkaisemisen ja lukemisen edistäminen, palveluiden saatavuuden vahvistaminen, tuotteiden ja palveluiden kehittäminen lapsille ja nuorille sekä saavutettavan julkaisemisen täydentäminen Celian kirjatarjonnalla.

Vastuutaho: OKM yhteistyössä Celia-kirjaston kanssa

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden liikuntaharrastusten valtavirtaistamista.

Toimenpiteet:

90. Liikuntajärjestöjen yleisavustuksen yhdeksi kriteeriksi on lisätty yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien velvoite, jossa yhtenä keskeisenä toimenpiteenä on vammaisten liikuntaan osallistaminen. Suunnitelmista on pidetty avustuksen saajille koulutusta (klinikoita).

91. Seuratoiminnan kehittämistuessa ja liikunnallisen elämäntavan kehittämistä avustuksissa huomioidaan myös vammaisliikunta.

92. Liikkuvan koulun ja koulupäivän liikunnallistamistoimenpiteisiin kohdistuvissa OKM:n ja aluehallintovirastojen valtionavustushauissa yhdenvertaisuus on kohdennettuna avustuskriteerinä. Avustusta on myönnetty myös kohdistetusti hankkeille, jotka nimenomaisesti kehittävät erityistä tukea tarvitsevien mahdollisuuksia koulupäivän aikaiseen liikkumiseen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään liikuntapaikkarakentamisen esteettömyyttä.

Toimenpiteet:

93. Uudistetaan liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja.

94. Esteettömyys ja saavutettavuus ovat avustusten ehtoja, kun valtio myöntää avustuksia liikuntapaikkarakentamiseen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia käyttää nuorisotyön palveluita ja osallistua nuorisotoimintaan.

Toimenpiteet:

95. Valtakunnallisen nuorisotyön- ja politiikan ohjelman mukaisesti Syrjinnästä vapaa alue -kampanjaa vahvistetaan nuorisosalalla edelleen vuosina 2022–2023. Kampanja sisältää kohdennettua viestintää, materiaaleja ja koulutustilaisuuksia alan toimijoille.

96. Ohjelman mukaisesti tarkastellaan nuorisolain yhdenvertaisuussuunnitelmia ja niissä olevia tavoitteita ja toimenpiteitä syrjinnän ehkäisemiseksi. Havaintojen perusteella toteutetaan täydentäviä ja vahvistavia toimenpiteitä.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Lisätään televisiopalvelujen esteettömyyttä sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muutosten yhteydessä.

Toimenpide:

97. Laajennetaan mediapalvelujen saavutettavuutta asteittain mm. ottamalla esteettömyysveloitteiden piiriin tilausohjelmalveluja, lisäämällä raportointi- ja suunnitelmavelvollisuuksia sekä tekstityksen laatuveloituksia.

Vastuutaho: LVM

4.13 Kansainvälinen yhteistyö (*Vammaisyleissopimus 11, 32 ja 33 artiklat*)

Vammaisten henkilöiden oikeudet tulee varmistaa myös vaaratilanteissa, kuten aseellisissa selkkauksissa, humanitaarisissa hätätiloissa ja luonnonkatastrofeissa. Vammaisten henkilöiden osallistumista kansainväliseen yhteistyöhön on tuettava. Kehittämistoimintaa tulee tukea muun muassa vaihtamalla ja jakamalla tietoa, kokemuksia, koulutusohjelmia ja parhaita käytäntöjä kansainvälisesti.

4.13.1 Rakenneindikaattorit

Vammaisten henkilöiden oikeuksien edistäminen ja toteutuminen on yksi Suomen ihmisoikeuspolitiikan ja kehityspolitiikan läpileikkaavista tavoitteista. Tavoitteena on lisätä vammaisten henkilöiden osallistumista poliittiseen päätöksentekoon niin Suomessa kuin kansainvälisesti, vahvistaa kansainvälistä vammaisliikettä sekä vammaisten henkilöiden perusoikeuksia.

Vammaisten henkilöiden oikeudet huomioidaan osana kansainvälistä ihmisoikeuksien edistämistä EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, ETYJ:n ja muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa. Vammaisten henkilöiden sekä heitä edustavien järjestöjen näkemykset huomioidaan Suomen linjauksia muodostettaessa. Kuulemisia järjestetään muun muassa ulkoministeriön vetovastuulla toimivan Kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatiotyöryhmän puitteissa.

4.13.2 Prosessi-indikaattorit

Suomen ensimmäinen määräaikaisraportti YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanosta annettiin vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle 9.8.2019. Raportti laadittiin ulkoministeriössä yhteistyössä eri ministeriöiden ja muiden keskeisten viranomaisten kanssa. Vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen osallistuminen raportointiin huomioitiin yleissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Määräaikaisraportin laatiminen aloitettiin syyskuussa 2017 ulkoministeriön järjestämällä keskustelutilaisuudella. Raporttiluonnos oli avoimesti kommentoitavana lausuntopalvelussa (www.lausuntopalvelu.fi) maaliskuu–huhtikuussa 2018. Luonnos jaettiin palvelun kautta myös suoraan yli sadalle eri viranomais- ja järjestötoimijalle lausuntoa varten. Lausuntokierroksen aikana ulkoministeriö järjesti kuulemistilaisuuden raportin sisällöstä viranomaisille ja järjestöille.

Ahvenanmaan maakunnan hallitus antoi kattavan raportin yleissopimuksen täytäntöönpanosta Ahvenanmaalla. Määräaikaisraportissa huomioitiin yleissopimuksen täytäntöönpano Ahvenanmaalla ja sen liitteenä julkaistiin ulkoministeriön verkkosivuilla edellä mainittu Ahvenanmaan raportti kokonaisuudessaan.

Euroopan unionin neuvoston, jäsenvaltioiden ja komission välisten yleissopimusta koskevien käytännesääntöjen (2010/C 340/08) mukaisesti raporttiluonnos annettiin tiedoksi komissiolle heinäkuussa 2019. Raportissa huomioitiin komission täydennysehdotukset raporttiluonnokseen.

Vammaisjärjestöjen osallistuminen myös muiden YK:n ja EN:n keskeisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon määräaikaisraportointiin lisää vammaisten henkilöiden oikeuksien käsittelyä sopimusvalvontaelimissä ja heijastuu Suomen suhteen hyväksytyjen päätelmien ja suositusten sisältöön.

Kehitysyhteistyössä vammaisten oikeuksia edistetään kolmen pääasiallisen kanavan kautta: erityishankkeilla, valtavirtaistamalla sekä poliittisen vaikuttamisen ja vuoropuhelun kautta. Esimerkkejä Suomen erityistoimista ovat mm: YK:n vammaiskumppanuusohjelman (UN Partnership on the Rights of Persons with Disabilities, UNPRPD) rahoitus sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien erityisraportoijan työn tuki. Suomi rahoittaa myös vammaisten omia järjestöjä sekä verkostojaan kehittyvissä maissa. Abilis-säätiö ja Vammaiskumppanuus ovat ulkoministeriön tukea saavista järjestöistä näkyvimät.

Vammaisten oikeudet ovat tärkeitä Suomen vaikuttamistyössä YK-järjestelmässä: vammaisten naisten ja tyttöjen oikeudet sekä YK:n järjestelmänlaajuisen vammaisstrategian (UNDIS) toimeenpano ovat prioriteetteja. Suomi on lisäksi Global Action on Disability (GLAD) -verkoston aktiivinen jäsen¹³.

Vuoden 2019 aikana vammaisinklusiivisuuden tulosohjausta on vahvistettu integroimalla se osaksi kehityspolitiikan painopisteitä, alatavoitteita sekä tulosindikaattoreita. Lisäksi vammaisten henkilöiden oikeuksille on erillinen tulosalueensa painopiste yhden (naisten ja tyttöjen oikeudet) alla. Kaikki ulkoministeriön tasa-arvoa ja naisten ja tyttöjen oikeuksia edistävät tavoitteet koskevat myös vammaisia naisia ja tyttöjä, ja kaikkia tulosindikaattoreita koskee edellytys vamman ja sukupuolen mukaisesta erittelystä. Vammaisten oikeuksiin liittyviä tavoitteita ja rahoitusta seurataan mm. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD-DAC:n vammaismarkkerilla sekä ulkoministeriön omalla vammaisrahoitusmarkkerilla. Lisäksi tuloksista raportoidaan kerran neljässä vuodessa eduskunnalle¹⁴.

Ulkoministeriö tukee vammaishankkeita sekä kehitysyhteistyö- että humanitaarisiin varoin. Suomalaisten kansalaisjärjestöjen ja paikallisten kumppanien hankkeiden kautta tuetaan kansalaisyhteiskuntien vahvistamista sekä järjestöjen vaikuttamistyötä. Hankkeilla edistetään mm. vammaisten henkilöiden toimeentulomahdollisuuksia ja ammatillista koulutusta, inklusiivista opetusta sekä palveluiden esteettömyyttä. Vammaisten oikeuksiin keskittyviä hankkeita toteutetaan ulkoministeriön tuella monissa maissa Aasiassa, Afrikassa sekä Latinalaisessa Amerikassa.

13 GLAD:n tavoitteena on edistää vammaisinklusiivista kehitystä ja humanitaarista toimintaa ja tukea YK:n vammaisyleissopimuksen (CRPD) toimeenpanoa globaalisti. Järjestö toimii vaikuttamalla, jakamalla tietoa ja koordinoimalla eri rahoittajien välisiä toimia ja kantoja.

14 Seuraava Suomen kehityspolitiikan tulosraportti julkaistaan vuonna 2022.

Vuonna 2019 uudistetun Suomi humanitaarisen avun antajana -linjauksen mukaisesti Suomi haluaa varmistaa, että vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus täysimääräiseen ja merkitykselliseen osallistumiseen humanitaarisen avustustoiminnan kaikissa vaiheissa: Suomen tukemien järjestöjen tulee huomioida vammaiset henkilöt humanitaaristen hankkeiden suunnittelussa sekä raportoida edunsaajista Washingtonin ryhmän ohjeiden mukaisesti. Hankkeita toteutetaan pakolaisleireillä Ruandassa, Ugandassa ja Burundissa. Projektien tavoitteena on parantaa puhtaan veden ja sanitaation saatavuutta vammaisinklusiivisella tavalla.

EU-puheenjohtajakauden 2019 yksi pääsaavutus oli Suomen aloitteesta laaditut neuvoston päätelmät, joissa kaikki EU-maat sitoutuivat vammaisinklusion vahvistamiseen humanitaarisessa työssä sekä antoivat tukensa Inter-Agency Standing Committee (IASC) Guidelines on the Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action¹⁵ -ohjeistukselle, joka julkaistiin vuoden 2019 lopulla. Ohjeistus edistää mm. humanitaaristen toimijoiden vammaisinklusiivisuutta koskevia yhteisiä standardeja. Suomi tuki ohjeistuksen tekoa sekä poliittisesti että rahallisesti Unicefin kautta.

Lisäksi Suomi järjesti humanitaarisen avun ja ruoka-avun työryhmässä (COHAFa) laajan vammaisinklusiota käsittelevän keskustelun. Vammaisnäkökulma oli vahvasti esillä kaikissa temaattisissa ja kriisialueita käsittelevissä keskusteluissa Suomen puheenjohtajakauden aikana.

Vammaisinklusion edistäminen on Suomelle myös keskeinen vaikuttamistavoite sen rahoittamissa humanitaarisissa järjestöissä. Suomi tekee vaikuttamistyötä myös yhdessä muiden rahoittajien kanssa. Vuodesta 2019 lähtien Suomi on toiminut GLAD:n humanitaarisen työryhmän puheenjohtajana Unicefin kanssa.

Osittain Suomen vaikuttamistyön tuloksena vammaisinklusiio määriteltiin yhdeksi prioriteetiksi YK:n humanitaarisen koordinaatiotoimiston OCHA:n hallinnoimissa korirahastoissa¹⁶. Päätöksellä on merkittävä vaikutus toimeenpanevien järjestöjen työhön.

¹⁵ <https://interagencystandingcommittee.org/iasc-task-team-inclusion-persons-disabilities-humanitarian-action/documents/iasc-guidelines>.

¹⁶ YK:n keskitetty hätäapurahasto (Central Emergency Response Fund (CERF)) ja maakohtaiset korirahastot (Country-Based Pooled Funds (CBPFs)).

Vuoden 2019 aikana Suomi oli mukana järjestämässä vammaisaiheista tilaisuutta mm. Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun liikkeen 33. kansainvälisessä konferenssissa. Lisäksi Suomi otti johtoroolin vammaisinkluusion esillä pitämisessä joulukuussa 2019 pidetyssä Maailman pakolaisfoorumissa ja sitoutui kansallisesti rahoittamaan vammaisinkluusioon keskittyvän nuoren asiantuntijan (JPO) UNHCR:n kenttätoimistoon vuonna 2021.

Toimintakaudella ulkoministeriössä toimii vammaisasioiden suurlähettiläs, jonka toimikenttänä on koko ulkoasiainhallinto. Suurlähettilään tehtävänä on edistää vammaisten henkilöiden oikeuksia Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, taloudellisissa ulkosuhteissa sekä kehityspolitiikassa.

4.13.3 Lopputulosindikaattorit

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealla on vuodessa ainoastaan kaksi istuntoa. Sopimuspuolten, joita on 182, määräaikaisraporttien tarkastelu on ruuhkautunut ja käsittelyajat venyneet neljään vuoteen. Suomen raportti käsitellään todennäköisesti vasta vuonna 2023. Komitean istuntoihin ja käsittelyaikatauluun voi vaikuttaa osaltaan vuonna 2020 aloitettu YK:n sopimusvalvontaelinten vahvistamisen menettelyn (A/RES/68/268) tarkastelu, jossa tarkastellaan sopimusvalvontaelinten kokonaistilaa. Myös pandemiatilanne vaikuttaa käsittelyaikatauluun.

Kansainvälisen yhteistyön osalta kevään 2020 kuulemistilaisuudessa järjestöt pitivät tärkeänä sitä, että Suomi mahdollistaa vammaisille henkilöille ja suomalaisille vammaisjärjestöille osallistumisen yhteistyöhön kumppanimaiden omien vammaisjärjestöjen kanssa. Järjestöjen mukaan kehitysyhteistyön osalta on tärkeää, että vammaiset henkilöt otetaan erityisesti huomioon humanitaaristen kriisien ja ilmastokriisien pelastustoimenpiteissä ja jälkiseuraamuksissa.

4.13.4 Tavoitteet ja toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksia kansainvälisessä yhteistyössä.

Toimenpide:

98. Tuodaan aktiivisesti esiin vammaisten henkilöiden oikeudet EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, ETYJ:n ja mahdollisuuksien mukaan myös muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa sekä erilaisissa globaaleissa politiikkaprosesseissa ja neuvotteluissa.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja valtavirtaistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia kehitysyhteistyössä.

Toimenpiteet:

99. Vammaisten oikeuksien valtavirtaistamista edistävä ohjeistus ja työkalut ovat valmistuneet ja aktiivisessa käytössä.

100. Ulkoministeriön järjestämässä ihmisoikeus- ja humanitaarisissa koulutuksissa huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet, ja nämä oikeudet integroidaan paremmin mm. läpileikkaavia tavoitteita sekä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan toimeenpanoa koskevaan koulutukseen.

101. Jatketaan kansalaisjärjestöjen toiminnan tukemista korostaen ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa sekä läpileikkaavien tavoitteiden huomioimista.

102. Jatketaan vammaisten oikeuksien valtavirtaistamista edistävien ohjeiden ja työkalujen kehittämistä kaikissa kehitysyhteistyömuodoissa.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Tuetaan poliittisesti ja mahdollisuuksien mukaan taloudellisesti vammaisten henkilöiden oikeuksia edistäviä hankkeita.

Toimenpide:

103. Jatketaan poliittista ja mahdollisuuksien mukaan myös taloudellista tukea YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia tukevalle toiminnalle.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Vahvistetaan vammaisten tyttöjen ja naisten oikeuksia kansainvälisessä yhteistyössä.

Toimenpiteet:

104. Vuonna 2020 Suomen toimiessa UN Womenin puheenjohtajana tärkeä prioriteetti on edistää vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksia.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Edistetään kansainvälisellä vaikuttamistyöllä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Toimenpide:

105. Jatketaan vaikuttamistyötä YK-järjestöissä sekä Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansainvälisessä liikkeessä. Suomen prioriteetteja ovat mm. UNDIS:n ja IASC-ohjeistuksen toimeenpano, vammaisten naisten ja tyttöjen aseman vahvistaminen, organisaatioiden vammaisasioiden vastuuhenkilöiden nimittäminen, vammaistoiminnan rahoitus (sekä erityistoimiin että valtavirtaistamiseen) ja tietotaidon vahvistaminen.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet humanitaarisissa kriiseissä.

Toimenpiteet:

106. Vuosien 2020–2023 aikana Suomi jatkaa panostamista vammaistoimintaan humanitaarisissa kriiseissä, mukaan lukien pandemiat, kuten COVID-19. Suomi tukee rahallisesti YK-järjestöjen ja suomalaisten järjestöjen humanitaarista avustustyötä ja käy niiden kanssa aktiivista dialogia vammaisnäkökulman valtavirtaistamisesta.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen tietoisuutta ja osallisuutta kansainvälisessä yhteistyössä ja YK:n vammaisyleissopimuksen määräaikaissäilyksen tarkastelussa.

Toimenpiteet:

107. Tiedotetaan YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanosta annetun Suomen ensimmäisen määräaikaissäilyksen tarkastelusta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa ennen sen käsittelyä, mukaan lukien vammaisjärjestöjen mahdollisuudesta toimittaa komitealle kirjallisia lausuntoja, ns. rinnakkaisraportteja, sekä osallistua komitean suljettuun kuulemistilaisuuteen.

108. Järjestetään mahdollisuus seurata Suomen ensimmäisen raportin käsittelyä Helsingissä suorana lähetyksenä YK:n WebTV:n kautta.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista kehityspolitiikassa.

Toimenpide:

109. Raportoidaan vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämisestä osana kehityspolitiikan tulospöytäkirjaa.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta alkuperäiskansoihin kuuluvien vammaisten henkilöiden oikeuksista Pohjoismaissa.

Toimenpide:

110. Nostetaan saamelaisten vammaisten henkilöiden oikeudet Pohjoismaisen vammaisneuvoston puheenjohtajuusvuoden 2021 teemaksi. Järjestetään aiheeseen keskittyvä pohjoismainen seminaari elokuussa 2021 Inarissa.

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n ja VANEn kanssa

5 Seuranta ja arviointi

Toimintaohjelman toteutumisen seurannasta vastaa vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE yhteistyössä muiden vastuutahojen ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa. Vuosittaista seuranta tehdään VANEn kokouksissa. Toimintaohjelmakauden lopussa tehdään koko toimintaohjelmakauden seuranta ja laaditaan seurantaraportti. Seurantaraporttia varten selvitetään mahdollisuus suorittaa ministeriöiden itsearviointiin lisäksi ulkopuolinen arviointi ohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumisesta. Ulkopuoliseen arviointiin voitaisiin sisällyttää myös katsaus keskeisiin ohjelmakaudella valmistuneisiin vammaisten oikeuksia käsitteleviin tutkimuksiin ja niiden tuloksiin sekä saatavilla oleviin tilastoihin. Raportti voisi niin ikään sisältää arvion ohjelmakauden vammaisten oikeuksiin liittyvästä oikeuskäytännöstä ja mahdollisista valvontaviranomaisten kannanotoista.

Vammaisten henkilöiden osallisuus myös seurantaan varmistetaan järjestämällä heille mahdollisuus osaltaan arvioida toimintaohjelman toteutumista. Seurantaraportissa arvioidaan myös vammaisjärjestöjen kuulemisessa ja lopputulosindikaattoreissa esiin nostettujen asiakokonaisuuksien edistyminen ohjelmakaudella. Näin luodaan pohjaa myös seuraavan ohjelmakauden tilannekuville, tavoitteille ja toimenpiteille.

Liite 1. Tavoitteet ja toimenpiteet listattuna

Tavoitteet ja toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta valtionhallinnon eri aloilla ja tasoilla.

Toimenpide:

1. Varmistetaan vammaisten henkilöiden osallisuus tarkoituksen mukaisella tavalla vammaisten henkilöiden kannalta keskeisissä lainsäädäntöuudistuksissa ja muussa valmistelussa ja päätöksenteossa.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

Tavoite:

Yksittäisistä kuulemistilaisuuksista kohti systemaattista ja rakenteellista osallisuutta sekä yhdessä työskentelyä.

Toimenpide:

2. Edunvalvontajärjestöjen sekä kokemusasiantuntijoiden säännöllinen kutsuminen mukaan sidosryhmätilaisuuksiin ja työpajoihin.

Vastuutaho: Kaikki ministeriöt

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonnassa.

Toimenpide:

3. Tuetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavia järjestöjä osallistumaan laajemmin ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvontaan, mukaan lukien toimittamaan YK:n sopimusvalvontaelimille tietoa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta kunkin ihmisoikeussopimuksen soveltamisalan osalta sekä komitean kysymyslistaa varten, johon annettavat vastaukset muodostavat hallituksen määräaikaisraportin, että ns. riippumattomana rinnakkaisraportointina hallituksen antaman määräaikaisraportin rinnalla.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Edistetään vammaisten ihmisten osallisuutta kansainvälisessä vammaispolitiikassa.

Toimenpiteet:

4. Tuetaan vammaisjärjestöjen edustajan osallistumista YK:n vammaisyleissopimuksen sopimuspuolikokoukseen.
5. Kannustetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavia järjestöjä osallistumaan myös laajemmin ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Vahvistetaan vammaisten ihmisten osallisuutta sekä kunta- että maakuntatasolla.

Toimenpide:

6. Tuetaan kunnallisten ja maakunnallisten vammaisneuvostojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien ja resurssien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella ja levittämällä hyviä käytäntöjä.

Vastuutahot: VM yhteistyössä STM:n ja OM:n kanssa

Tavoite:

Edistetään saamelaiden vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioimista kansallisessa vammaispolitiikassa, valmistelussa ja päätöksenteossa.

Toimenpide:

7. Järjestetään yhteistyötapaamisia Saamelaiskäräjien ja SámiSosterin kanssa ajankohtaisista asioista vammaispalveluissa ja vammaispolitiikassa.

Vastuutaho: THL yhteistyössä STM:n kanssa

Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Vammaisten ihmisten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen kaikilla hallinnon aloilla ja tasoilla.

Toimenpide:

8. Vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus huomioidaan ministeriöiden yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmissa ja -toimintaohjelmissa.

Vastuutaho: Kaikki ministeriöt

Tavoite:

Varmistetaan YK:n vammaisyleissopimuksen veloitteiden toteutuminen valmistavassa itsemääräämisoikeuslainsäädännössä.

Toimenpiteet:

9. Järjestetään pyöreän pöydän keskustelu tuetusta päätöksenteosta säädösvalmistelun tueksi.

10. Kartoitetaan tuetun päätöksenteon hyviä käytäntöjä yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa.

Vastuutaho: STM yhteistyössä OM:n kanssa

11. Varmistetaan itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelussa ja myöhemmin toimeenpanossa vammaisten henkilöiden erityistarpeiden

huomioiminen ja YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteiden täysimääräinen huomiointi.

Vastuutaho: STM

Tavoite:

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen ovat strateginen, näkyvä osa opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustusjärjestelmää sekä informaatio-ohjausta.

Toimenpide:

12. Selvitetään mahdollisuuksia yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi osana valtionavustusrahoitusta. Järjestetään valtionavustusprosessissa mukana olevissa koulutusta ja työpajoja toiminnan kehittämisen tueksi. Toteutetaan muutos siten, että siitä saatuja oppeja on mahdollista hyödyntää myös muissa avustuksia myöntävissä organisaatioissa.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Tasa-arvon ja laadun kehittäminen varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa.

Toimenpiteet:

13. Laajoilla laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmilla vahvistetaan koulutusten vaikuttavuutta ja kavennetaan oppimiseroja sekä edistetään yhdenvertaisuutta.

14. Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmat vuosille 2020–2022. Kehittämisohjelman hankkeissa uudistetaan lainsäädäntöä, vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen rahoitusjärjestelmien vaikuttavuutta sekä etsitään yhdenvertaisuutta vahvistavia, vaikuttavia käytänteitä ja toimintatapoja. Ammatillisessa koulutuksessa on käynnistynyt laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma vuosille 2020–2022. Sen tavoitteena on varmistaa ammatillisen koulutuksen laatu ja tukea sen jatkuvaa parantamista ammatillisen koulutuksen laatustrategian vaikuttavuustavoitteiden ja linjausten mukaisesti. Lisäksi ohjelman

tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä sukupuolesta, sosioekonomisesta taustasta, asuinpaikasta tai tuen tarpeesta johtuvia eroja oppimisessa ja oppimistuloksissa ja edistää näin tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ammatillisessa koulutuksessa. Myös lukiokoulutuksen laadun kehittämiseksi käynnistetään laatuohjelma vuonna 2021. Laadunhallinnan ja -kehittämisen perustaa vahvistetaan laatimalla tiiviissä sidosryhmäyhteistyössä lukiokoulutuksen laatustrategia ja sitä toteuttavat toimenpide-esitykset, jotka tukevat lukiolainsäädännön edellyttämää laadunhallinnan kehittämistä. Osana lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen laatuohjelmaa toteutetaan opinto-ohjauksen kehittämissanke, jonka tavoitteena on kehittää ohjauksen toimintatapoja ja -käytänteitä valtakunnallisesti systemaattisiksi ja opiskelijoita yhdenvertaisesti kohteleviksi.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Vammaisiin henkilöihin kohdistuvaa syrjintää koskevan tiedon lisääminen.

Toimenpide:

15. Syrjinnän seurantajärjestelmää vahvistetaan vammaisten henkilöiden kokeman syrjintään liittyvän tutkimustiedon osalta.

Vastuutaho: OM

Tavoite:

Yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistaminen.

Toimenpide

16. Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa tarkastellaan mahdollisuuksia vahvistaa sääntelyä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Vastuutaho: OM

Tavoite:

Vammaisiin kohdistuvan viharikollisuuden ja vihapuheen torjunta.

Toimenpide:

17. Toteutetaan kehittämishankkeita vammaisia koskevan viharikollisuuden ja vihapuheen torjumiseksi.

Vastuutaho: OM

Tavoite:

Vammaisiin kohdistuvan moniperusteisen syrjinnän torjuminen.

Toimenpiteet:

18. Rasismin vastaisessa ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmassa kehitetään toimenpiteitä moniperusteiseen syrjintään liittyen (vammaiset henkilöt huomioiden).

Vastuutaho: OM

Tavoitteet ja toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi

Tavoitteet:

Vahvistetaan tietopohjaa vammaisten opiskelumahdollisuuksista vapaassa sivistystyössä ja varmistetaan tutkitun tiedon saatavuus aiheesta myös jatkossa. Vammaisten oikeudet tiedostetaan ja niiden toteutumista edistetään aktiivisesti vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Toimenpide:

19. Selvitetään yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Vastuutaho: OKM

Tavoitteet:

Varmistetaan, että vammaiset saavat tarvitsemansa tuen koronakriisissä ja sen jälkeen syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Vahvistetaan tietopohjaa vammaisten

henkilöiden ja muiden erityisryhmien koronakokemuksista oikeanlaisen ja riittävän tuen tarjoamiseksi.

Toimenpide:

20. Tehdään selvitys, jossa mukana kysymykset vammaisten ja muiden erityisryhmien koronakokemuksista ja kriisin aiheuttaman tuen tarpeista OKM:n toimialoilla.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Vahvistetaan vammaisten ihmisten koulutukseen liittyvää tietopohjaa.

Toimenpide:

21. Selvitetään lainsäädännöllisiä esteitä vammaisten asioita koskevan tietopohjan lisäämiselle ja pyritään purkamaan niitä.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Lisätään vammaisten henkilöiden tietoisuutta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean päätelmistä, suosituksista ja yleiskommenteista.

Toimenpiteet:

22. Käännetään YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean hyväksymät päätelmät ja suositukset yleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa kansalliskielille, suomeksi ja ruotsiksi, ja jaetaan ne laajalti tiedoksi.

23. Järjestetään viranomaisten ja vammaisjärjestöjen keskustelutilaisuus päätelmistä ja suosituksista.

24. Rohkaistaan vammaisjärjestöjä kommentoimaan vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa laadittavina olevia luonnoksia yleiskommenteiksi, jotka ovat komitean tulkintaa sopimusmääräysten sisällöstä ja soveltamisesta.

Vastuutaho: UM

Tavoitteet ja toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Varmistetaan, että lainvalmistelussa ja lakien toimeenpanossa huomioidaan tarkoituksen mukaisella tavalla YK:n vammaisyleissopimuksen mukaiset velvoitteet.

Toimenpide:

25. Luodaan sopiva lainsäädäntökehys jo tunnistetuille ja myös tuleville esteettömyyden ja saavutettavuuden säädöstarpeille valmistelun yhteydessä.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

26. Arvioidaan eri ministeriöiden esteettömyyteen liittyvien säädösten yhteentoimivuutta ja kattavuutta YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteiden näkökulmasta.

Vastuutaho: YM

Tavoitteet:

Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ministeriöiden toiminnassa.

Huomioidaan yhdenvertaisuusnäkökulma ministeriöiden tilaisuuksien järjestämisessä koskien tiedottamista ja tilaisuuksien esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

Toimenpiteet:

27. Kerrotaan kokoustilojen esteettömyydestä Senaattilassa.

28. Kerrotaan toimitilojen esteettömyydestä ministeriöiden verkkosivuilla ja rekrytointi-ilmoituksissa.

29. Tiedotetaan tilojen esteettömyydestä ministeriön järjestämissä tilaisuuksissa. Koulutetaan henkilökuntaa kertomaan tilaisuuksien esteettömyydestä.

30. Huolehditaan, että tilaisuuksien järjestämisessä kiinnitetään huomiota esteettömyyteen ja mahdollisimman tasavertaiseen kohteluun niin valtioneuvoston omissa tiloissa kuin järjestettäessä tilaisuuksia vuokratiloissa.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

Tavoite:

Mahdollistetaan tulkkauspalveluissa asiakkaalle palvelun tuottajan valinta nykyistä laajemmin ja tuetaan palvelujen sujuvaa toteuttamista.

Toimenpide:

31. Tehdään tarvittavat toiminnalliset ja/tai tulkkauspalvelulain muutokset, jotta lain mukaiset hankinnat voidaan toteuttaa asiakasystävällisesti, tarkoituksenmukaisesti ja taloudellisesti.

Vastuutaho: STM

Tavoite:

Digitaalisten palvelujen saavutettavuuden edistäminen siten, että mahdollisimman monilla vammaisilla ihmisillä olisi mahdollisuus käyttää verkkosivustoja itsenäisesti.

Toimenpiteet:

32. Julkisten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuuden edistäminen tiedotuksella, ohjauksella ja neuvonnalla sekä valvontakeinoin.

33. Jokaiseen ministeriöön nimetään saavutettavuusvastaava.

34. eOppivan saavutettavuusmateriaali liitetään osaksi ministeriöiden perehdytysohjelmaa.

35. Varmistetaan, että kaikkien ministeriöiden sivustoilla on saavutettavuusseloste ja palautemahdollisuus.

Vastuutahot: Kaikki ministeriöt

Tavoite:

Kehittää saavutettava digitalisoitu henkilöllisyystodistus.

Toimenpide:

36. Selvitetään yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa uusia menetelmiä toteuttaa digitaalinen henkilöllisyyden osoittaminen saavutettavasti.

Vastuutaho: VM

Tavoitteet:

Edistetään kaikille sopivan suunnittelun huomioon ottamista ja rakennuskannan ja elinympäristöjen esteettömyyttä informaatio-ohjauksella ja kehittämistoiminnalla.

Tuetaan rakennusvalvontojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella ja levittämällä hyviä käytäntöjä.

Toimenpiteet:

37. Osallistutaan esteettömyyttä ja esteettömyysasetusta käsittelevien koulutustilaisuuksien toteuttamiseen yhteistyöverkoston kautta.

38. Tuodaan esteettömyysasetuksen viestinnässä esille esteettömän rakentamisen merkitystä muun muassa hyödyntämällä esteettömyysasetuksesta laadittua ohjetta ja Esteetön rakennus ja ympäristö -suunnitteluopasta.

39. Lisätään tietoisuutta ja tietopohjaa kaikille sopivan suunnittelun ja esteettömän rakentamisen merkityksestä uudis- ja korjausrakentamisessa sekä osana suunnitelmallista kiinteistöpitoa jakamalla tietoa asukkaille, omistajille ja taloyhtiöille sekä kiinteistöhoitoalan ammattilaisille ympäristöhallinnon yhteisellä Ymparisto.fi:ssä olevalla Korjaustieto-sivustolla.

Vastuutaho: YM

Tavoite:

Seurataan esteettömyysasetuksen soveltamista.

Toimenpiteet:

40. Seurataan vammaisyleissopimuksen toteutumista esteettömyysasetuksen täytäntöönpanossa.

41. Selvitetään esteettömyysasetuksen poikkeamisen soveltamista opiskelija- ja nuorisoasuntojen wc- ja pesutilojen osalta.

42. Järjestetään vammaisjärjestöille suunnattu keskustelutilaisuus esteettömyysasetuksesta säännöllisesti.

Vastuutaho: YM

Tavoite:

Jatketaan valtioneuvoston kanslian käynnistämää kehittämistyötä, jolla pyritään varmistamaan valtioneuvoston tilojen ja palveluiden esteettömyys sekä yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Toimenpide:

43. Koordinoidaan toimenpiteitä esteettömyyden kehittämiseksi valtioneuvoston tiloissa. Toteutetaan esteettömyystarkasteluja ja esteettömyyskartoituksia (peruskorjausten suunnittelun yhteydessä) yhteistyössä Senaatti-kiinteistöjen kanssa sekä tarkastellaan ja kehitetään esteettömyyttä valtioneuvoston tilakonseptissa.

Vastuutaho: VNK yhteistyössä YM:n kanssa

Tavoite:

Viittomakielilain kehittäminen.

Toimenpiteet:

44. Käynnistetään hanke viittomakielilain kehittämistarpeiden arvioimiseksi

Vastuutaho: OM

Tavoitteet ja toimenpiteet turvallisuuden varmistamiseksi ja vaaratilanteiden estämiseksi

Tavoite:

Tavoitteena on yhteinen tilannekuva eri väestöryhmien tarpeista turvallisuuden ja turvallisuusosaamiseen liittyen. Kartoitetaan tarpeet huomioiden yhdenvertaisuus eri hallinnonalojen toiminnassa.

Toimenpiteet:

45. Vammaisten henkilöiden oikeudet on huomioitu muun muassa pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyyn toimintaohjelman vaikuttavuustavoitteiden laadinnassa ja vammaisten henkilöiden pelastamiseen liittyvät

erityispiirteet huomioidaan pelastustoiminnan koulutuksessa ja harjoittelussa. Turvallisuusosaaminen on koko sisäasiainhallinnon asia. Tietoisuutta pyritään lisäämään kahteen suuntaan: turvallisuusosaamista kaikille väestöryhmille ja toisaalta tietoa väestöryhmien tarpeista viranomaisille.

Vastuutaho: SM

Tavoite:

Vammaisten henkilöiden tarpeiden painottaminen pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelmassa.

Toimenpide:

46. Eri väestöryhmien tarpeisiin vastaavan ja ihmislähtöisen turvallisuuskoulutuksen tuottaminen.

Vastuutaho: SM

Tavoitteet:

Turvallisuuden omistajuuden vahvistuminen ja kotona asumisen turvallisuuden vahvistuminen.

Toimenpide:

47. Pelastustoimi on vahvasti mukana Kotona asumisen turvallisuus (KAT) -hankekokonaisuudessa, jonka tavoitteena on aidosti vaikuttava verkosto ja konsepti kodin turvallisuuden parantamiseksi.

Vastuutaho: SM

Tavoitteet:

Vahvistetaan tietoisuutta vammaisista ihmisistä rikosten uhrina. Huomioidaan vammaisten ihmisten syrjimättömyys myös osana rikosprosesseja.

Toimenpiteet:

48. Hyödynnetään vuoden 2020 aikana valmisteltavaa Valtioneuvosten ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa omassa toiminnassa. Tiedostetaan vammaisten henkilöiden asema mahdollisina ihmiskaupan uhreina ja osataan ottaa tämä huomioon omassa toiminnassa mm. rikostorjunnan osalta.

Henkilöstö on saanut koulutusta erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tunnistamiseksi rikoksen uhreina, heidän kohtaamisestaan ja heidän erityistarpeistaan esimerkiksi kuulemistilanteesta.

Vastuutaho: SM

Tavoite:

Kohtuullisen mukautuksen sisällyttäminen vammaisiin ihmisiin kohdistuvaan viranomaistoimintaan.

Toimenpide:

49. Tämän hallituskauden aikana toteutettavan pelastuslain uudistamisen yhteydessä tarkastellaan kohtuullisen mukautuksen periaatteiden toteutumista pelastustoimen lainsäädännössä ihmisarvoisen kohtelun varmistamiseksi vammaisten ihmisten kohtaamisessa.

Vastuutaho: SM

Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoitteet:

Tavoitteena on toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa vamman laadusta riippumatta, tukea vammaisten henkilöiden osallisuutta omaa elämää koskevassa päätöksenteossa sekä turvata yksilöllisen tarpeen mukaiset palvelut.

Toimenpiteet:

50. Toteutetaan vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistus varmistuen, että uudessa lainsäädännössä ja sen toimeenpanossa huomioidaan YK:n vammaisyleissopimuksen mukaiset velvoitteet. Tuetaan uuden lainsäädännön toimeenpanoa uudistamalla THL:n ylläpitämän vammaispalvelujen käsikirjan lainsäädäntöä koskeva osio.

Vastuutahot: STM ja THL

Tavoite:

Edistetään vammaisten ihmisten osallisuutta itsenäisen elämän palvelujen järjestämisessä.

Toimenpiteet:

51. Kehitetään, kootaan ja levitetään vammaisten henkilöiden asumisen ja palvelujen järjestämisen ja hankintojen hyviä käytäntöjä.
52. Toteutetaan henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluhanke ja valmistellaan ehdotus vammaisten henkilöiden palvelujen henkilökohtaisen budjetoinnin Suomen malliksi.

Vastuutahot: THL, STM, YM, ARA, TEM ja VM

Tavoite:

Edistetään saamelaiskulttuurin erityispiirteiden huomioon ottamista saamelaisien vammaisten henkilöiden avun ja tuen tarpeita arvioitaessa ja palveluja suunniteltaessa.

Toimenpide:

53. Saamenkielisten vammaissosiaalityön työvälineiden saatavuuden parantaminen (muun muassa vammaispalvelujen käsikirjan saamenkielisen aineiston lisääminen).

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n kanssa

Tavoitteet:

Turvataan korjausavustusten saatavuus (ikäntyneiden ja vammaisten asuntojen korjausavustus, liikkumisesteiden poistamisavustus ja avustus hissien jälki-asentamiseen) ja edistetään hissien rakentamista olemassa olevaan asuntokantaan.

Toimenpiteet:

54. Tehostetaan viestintää korjausavustuksista.
55. Paikallisten hissityöryhmien tukeminen ja muu yhteistyö.

56. Jaetaan tietoa jälkiasennushissien rakentamisesta mm. Hissiin.fi-sivuston välityksellä.

Vastuutaho: YM ja ARA

Tavoite:

Ohjataan valtion tukemaa tuotantoa vammaisten asumisessa yksilölliseen ja monimuotoiseen suuntaan.

Toimenpide:

57. Vaikutetaan siihen, että vammaisille henkilöille suunnattu asuntotuotanto mahdollistaa YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisen asumisen (vammaisten henkilöiden tarpeisiin on riittävästi tarjolla erilaisia asumisratkaisuja, etenkin tavallisessa asuntokannassa).

Vastuutahot: STM yhteistyössä YM:n kanssa

Tavoite:

Hyödynnetään yhdenvertaisuutta koskevien selvitysten tuloksia vammaisten henkilöiden asuinolojen parantamisessa.

Toimenpide:

58. ARA:n korjaus- ja investointiavustuksia hyödynnetään vammaisten ihmisten asumisessa.

Vastuutaho: YM, STM, OM ja VM

Tavoite:

Edistetään vammaisten ihmisten asumisen yhdenvertaisuutta.

Toimenpide:

59. Valmistellaan seuraavan kiinteistöverouudistuksen yhteydessä vammaisten ja muiden väestöryhmien asumispalveluja koskeva kiinteistöveron muutos vastaamaan vakituista asumista.

Vastuutahot: VM yhteistyössä YM:n ja STM:n kanssa

Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi

Tavoite:

LVM:n hallinnonala pyrkii tehostamaan jo tehtyä takseja koskevaa valvontaa siltä osin, kun on kyse liikennepalvelulain luvan haltijaa koskevista velvoitteista vastata siitä, että kuljettajan antama palvelu on asianmukaista, ja että kuljettajalla on kyky ottaa huomioon matkustajan toimintarajoituksista johtuvat erityiset tarpeet.

Toimenpide:

60. Kiinnitetään takseja koskevan lainsäädännön viranomaisseurannassa erityistä huomiota luvan haltijan velvoitteisiin huolehtia kuljettajien ammattitaidosta vammaisten ihmisten erityistarpeiden huomioon ottamiseksi.

Vastuutaho: LVM

Tavoite:

LVM:n hallinnonala pyrkii omalta osaltaan edistämään taksinkuljettajien osaamisen ja asiantuntemuksen kehittämistä vammaisten matkustajien turvalliseksi avustamiseksi ja kuljettamiseksi varsinkin yhteiskunnan järjestämässä tai kustantamissa kuljetuksissa, kuten vammaispalvelulain mukaisista kuljetuksissa ja Kelan korvaamissa ajoissa.

Toimenpide:

61. Edistetään taksinkuljettajien osaamista ja asiantuntemusta vammaisten ihmisten turvallisessa avustamisessa erityisesti yhteiskunnan järjestämässä ja korvaamissa kuljetuksissa.

Vastuutaho: LVM ja STM

Tavoite:

LVM selvittää mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä OM:n, STM:n ja YM:n kanssa sitä, mitä ongelmia vammaisilla henkilöillä on ollut heidän käytettyään vammaisen henkilön pysäköintitunnusta yksityisen pysäköinninvalvonnan

alueella ja millä keinoin näihin ongelmiin voitaisiin tehokkaimmin puuttua niiden ratkaisemiseksi.

Toimenpide:

62. Pyritään selvittämään vammaisten pysäköintitunnuksen käyttöön yksityisillä pysäköintialueilla liittyviä ongelmia ja keinoja puuttua ongelmiin

Vastuutahot: LVM yhteistyössä OM:n, STM:n ja YM:n kanssa

Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi

Tavoitteet:

Koulutus- ja osaamistaso nousevat kaikilla koulutusasteilla, oppimiserot kaventuvat ja koulutuksellinen tasa-arvo lisääntyy. Kattavat elinikäisen ohjauksen palvelut mahdollistavat yhdenvertaiset mahdollisuudet jatkuvaan oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen.

Toimenpiteet:

- 63. Toteutetaan oppivelvollisuuden laajentaminen.
- 64. Toteutetaan parlamentaarinen jatkuvan oppimisen uudistus.
- 65. Varhaiskasvatuksessa edistetään oppimisen tukea kehittämällä oppimisen tuen malli.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään oppivelvollisuuden laajentamisen ja tutkintokoulutukseen valmistavan koulutuksen avulla vammaisten opiskelijoiden koulutuksellista yhdenvertaisuutta perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen ohjauksessa sekä siirtymissä tutkintokoulutukseen.

Toimenpiteet:

66. Nivelvaiheen koulutuksia koskeva lainsäädäntö uudistetaan vastaamaan jatkossa aiempaa paremmin erilaisten opiskelijoiden tarpeisiin.

67. Seurataan oppivelvollisuuden laajentamisen ja tutkintokoulutukseen valmistavan koulutuksen vaikutuksia vammaisten opiskelijoiden koulutuspolkuihin, tarvittavien ohjauksen ja tukitoimien toimivuuteen sekä tutkintokoulutukseen siirtymiseen ja tutkintojen suorittamiseen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Jokainen peruskoulun päättävä suorittaa toisen asteen koulutuksen.

Toimenpiteet:

68. Vahvistetaan oppimisen tukea, ohjausta ja opiskeluhoillon palveluita sekä peruskoulun mahdollisuuksia tarjota jokaiselle riittävät valmiudet suoriutua toisen asteen koulutuksesta.

69. Oppivelvollisuusikä korotetaan 18 ikävuoteen. Oppivelvollisuuden laajentaminen edellyttää toisen asteen maksuttomuutta.

70. Oppivelvollisuuden sisään rakennetaan erilaisia opinto- ja tukimuotoja. Osana oppivelvollisuuden laajentamista kehitetään toisen asteen valmistavia koulutuksia ja nivelvaiheen ohjausta helpottamaan siirtymistä toisen asteen koulutukseen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään korkeakoulutuksen saavutettavuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Toimenpiteet:

71. Laaditaan hallitusohjelman mukainen korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma, jossa käydään läpi korkeakoulutuksen sosiaalisen, alueellisen ja kielellisen tasa-arvon toteutuminen sekä eri vähemmistöryhmien korkeakoulutukseen hakeutumisen mahdolliset esteet, ja valmistellaan tilannekuvan pohjalta ehdotus saavutettavuuden edistämisen tavoitteiksi ja toimenpiteiden suuntaviivoiksi.

72. Toteutetaan selvitys tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta korkeakoulutuksessa ja TKI-toiminnassa.

73. Huolehditaan siitä (mm. opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen välisen tulosohjauksen avulla), että korkeakoulut edistävät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan lain edellyttämien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmiensa avulla.

Vastuutaho: OKM

Tavoitteet ja toimenpiteet kuntoutukseen ja terveyspalveluihin pääsyn vahvistamiseksi

Tavoite:

Asiakkaat saavat tarpeenmukaista ja oikea-aikaista terveydenhuoltoa ja kuntoutusta.

Toimenpiteet:

74. Huomioidaan asiakaslähtöisyys, tarpeenmukaisuus ja oikea-aikaisuus Tulevaisuuden sote-keskus -ohjelmassa sekä muissa muutosohjelmissa, kuten Työkykyohjelmassa, Mielenveysstrategiassa ja Ikäohjelmassa. Ohjelmat koskevat koko väestöä, mutta vaikuttavat myös vammaisten henkilöiden palvelujen saatavuuteen.

75. Kehitetään moniammatillisia sosiaali- ja terveyskeskuksia, joissa hyödynnetään digitalisointia sekä eri ammattilaisten työpanosta ja erityistason konsultaatioita.

76. Kehitetään sosiaali- ja terveydenhuollon johtamista ja henkilökunnan ammattitaidon edistämistä sekä tuetaan sote-alan työhyvinvointia.

Vastuutaho: STM

Tavoite:

Vammaisten ihmisten toimintakyvyn parantaminen.

Toimenpiteet:

77. Kehitetään kuntoutusta lähtökohtana kuntoutuskomitean ehdotukset 2020–2023 ottaen huomioon vammaisten ihmisten kuntoutustarpeet.

78. Huolehditaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteiden ajanmukaisuudesta.

Vastuutaho: STM

Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi

Tavoite:

Käynnistetään digitaalisten työllisyyspalveluiden kehittäminen.

Toimenpiteet:

79. Käynnistetään osana laajempaa palvelutarpeen arvioinnin kehittämistyötä työkyvyn tuen palvelutarpeiden tunnistamisen digitaalisen välineen kehitystyö. Osana tätä integroidaan Tie työelämään -verkkopalvelu tiiviimmin osaksi TE-palveluiden työmarkkinatori-ekosysteemiä.

Vastuutaho: TEM ja STM

Tavoite:

Parannetaan TE-palvelujen kohdentuvuutta.

Toimenpiteet:

80. Uudistetaan TE-palvelujen palvelumuotoilua siten, että hyödynnetään vammaisjärjestöjen erityisosaamista. Palveluihin integroidaan tarvittavia tukielementtejä, joilla pyritään madaltamaan rekrytointikynnystä.

Vastuutaho: TEM

Tavoite:

Työsuhteisen työn lisääminen välityömarkkinoita kehittämällä.

Toimenpiteet:

81. Luodaan Suomeen systemaattinen ja tavoitteellinen välityömarkkinatoimija käyttäen esimerkkeinä Ruotsin Samhall-yhtiöstä saatuja kokemuksia sekä työpankkikokeilun tuloksia. Tarkoituksena on vahvistaa osatyökykyisten ja muiden vaikeassa asemassa olevien henkilöiden mahdollisuuksia siirtyä avoimille työmarkkinoille tarjoamalla tuettu työpaikka sekä avoimille työmarkkinoille siirtymiseen tarvittava koulutus ja muu tuki. Tavoitteena on myös tarjota riittävän pitkäkestoinen työpaikka niille, joille työskentely avoimilla työmarkkinoilta ei toteudu. Käynnistetään selvitystyö, jossa määritellään Suomen mallin sisältö, toiminnan organisoiminen, rahoitusmuodot ja muut toimeenpanojärjestelyt. Tavoitteena on toiminnan käynnistyminen viimeistään vuonna 2022.

Vastuutaho: TEM ja STM

Tavoite:

Työsuhteisen työn lisääminen avoimilla työmarkkinoilla.

Toimenpide:

82. Lisätään julkisten hankintojen työllistämisehdon käyttöä yhdessä Kuntaliiton kanssa toteutettavassa hankkeessa. Eri ESR-hankkeissa kehitetty toimintamalli otetaan käyttöön. Hankkeessa hyödynnetään aluekoordinaattoreita vammaisten henkilöiden työllistämiseksi.

Vastuutaho: TEM

Tavoitteet ja toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi

Tavoite:

Asiakasmaksulain uudistuksessa, mukaan lukien asiakasmaksulain ja uudistetavan vammaispalvelulain yhteensovitus, huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet.

Toimenpide:

83. Asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevaa sääntelyä tehostetaan.

Vastuutaho: STM

Tavoite:

Parannetaan vammaisten ihmisten toimeentuloa.

Toimenpiteet:

84. Toteutetaan lineaarimalli, joka mahdollista nykyistä paremmin sosiaaliturvan ja työn yhdistämisen.

85. Huomioidaan vammaisten ihmisten toimeentulon kehittyminen osana sosiaaliturvan kokonaisuudistusta.

Vastuutaho: STM

Tavoitteet ja toimenpiteet kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan sekä urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta taide- ja kulttuuritoiminnassa.

Toimenpiteet:

86. Tuetaan valtakunnallisten vammaisjärjestöjen ja -yhteisöjen taide- ja kulttuuritoimintaa, kuten Teatteri Tottia (ent. kuurojen teatteri) sekä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia hankkeita ja toimintaa.

87. OKM:n taiteen ja kulttuurin toimialan avustusten kriteereissä omana asiakokonaisuutena on saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta kulttuuritoiminnan saavutettavuudesta.

Toimenpide:

88. Valtakunnallisista toimijoista erityisesti Kulttuuria kaikille -palvelu tarjoaa tietoa ja tukea kulttuuritoimijoille saavutettavuuden ja moninaisuuden kysymyksissä.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään saavutettavia kirjastopalveluita.

Toimenpide:

89. Näkövammaisten kirjaston Celian tulostavoitteina kaudelle 2020–2023 ovat verkkopalveluiden kehittäminen, saavutettavan julkaisemisen ja lukemisen edistäminen, palveluiden saatavuuden vahvistaminen, tuotteiden ja palveluiden kehittäminen lapsille ja nuorille sekä saavutettavan julkaisemisen täydentäminen Celian kirjatarjonnalla.

Vastuutaho: OKM yhteistyössä Celia-kirjaston kanssa

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden liikuntaharrastusten valtavirtaistamista.

Toimenpiteet:

90. Liikuntajärjestöjen yleisavustuksen yhdeksi kriteeriksi on lisätty yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien velvoite, jossa yhtenä keskeisenä toimenpiteenä on vammaisten liikuntaan osallistaminen. Suunnitelmista on pidetty avustuksen saajille koulutusta (klinikoita).

91. Seuratoiminnan kehittämistuessa ja liikunnallisen elämäntavan kehittämisavustuksissa huomioidaan myös vammaisliikunta.

92. Liikkuvan koulun ja koulupäivän liikunnallistamistoimenpiteisiin kohdistuvissa OKM:n ja aluehallintovirastojen valtionavustushauissa yhdenvertaisuus on kohdennettuna avustuskriteerinä. Avustusta on myönnetty myös kohdistetusti hankkeille, jotka nimenomaisesti kehittävät erityistä tukea tarvitsevien mahdollisuuksia koulupäivän aikaiseen liikkumiseen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään liikuntapaikkarakentamisen esteettömyyttä.

Toimenpiteet:

93. Uudistetaan liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja.

94. Esteettömyys ja saavutettavuus ovat avustusten ehtoja, kun valtio myöntää avustuksia liikuntapaikkarakentamiseen.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia käyttää nuorisotyön palveluita ja osallistua nuorisotoimintaan.

Toimenpiteet:

95. Valtakunnallisen nuorisotyön- ja politiikan ohjelman mukaisesti Syrjinnästä vapaa alue -kampanjaa vahvistetaan nuorisotalalla edelleen vuosina

2022–2023. Kampanja sisältää kohdennettua viestintää, materiaaleja ja koulutustilaisuuksia alan toimijoille.

96. Ohjelman mukaisesti tarkastellaan nuorisolain yhdenvertaisuussuunnitelmia ja niissä olevia tavoitteita ja toimenpiteitä syrjinnän ehkäisemiseksi. Havaintojen perusteella toteutetaan täydentäviä ja vahvistavia toimenpiteitä.

Vastuutaho: OKM

Tavoite:

Lisätään televisiopalvelujen esteettömyyttä sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muutosten yhteydessä.

Toimenpide:

97. Laajennetaan mediapalvelujen saavutettavuutta asteittain mm. ottamalla esteettömyysvelvoitteiden piiriin tilausohjelmapalveluja, lisäämällä raportointi- ja suunnitelmavelvollisuuksia sekä tekstityksen laatuvelvoitteita.

Vastuutaho: LVM

Tavoitteet ja toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksia kansainvälisessä yhteistyössä.

Toimenpide:

98. Tuodaan aktiivisesti esiin vammaisten henkilöiden oikeudet EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, ETYJ:n ja mahdollisuuksien mukaan myös muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa sekä erilaisissa globaaleissa politiikkaprosesseissa ja neuvotteluissa.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja valtavirtaistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia kehitysyhteistyössä.

Toimenpiteet:

99. Vammaisten oikeuksien valtavirtaistamista edistävä ohjeistus ja työkalut ovat valmistuneet ja aktiivisessa käytössä.

100. Ulkoministeriön järjestämässä ihmisoikeus- ja humanitaarisissa koulutuksissa huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet, ja nämä oikeudet integroidaan paremmin mm. läpileikkaavia tavoitteita sekä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan toimeenpanoa koskevaan koulutukseen.

101. Jatketaan kansalaisjärjestöjen toiminnan tukemista korostaen ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa sekä läpileikkaavien tavoitteiden huomioimista.

102. Jatketaan vammaisten oikeuksien valtavirtaistamista edistävien ohjeiden ja työkalujen kehittämistä kaikissa kehitysyhteistyömuodoissa.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Tuetaan poliittisesti ja mahdollisuuksien mukaan taloudellisesti vammaisten henkilöiden oikeuksia edistäviä hankkeita.

Toimenpide:

103. Jatketaan poliittista ja mahdollisuuksien mukaan myös taloudellista tukea YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia tukevalle toiminnalle.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Vahvistetaan vammaisten tyttöjen ja naisten oikeuksia kansainvälisessä yhteistyössä.

Toimenpiteet:

104. Vuonna 2020 Suomen toimiessa UN Womenin puheenjohtajana tärkeä prioriteetti on edistää vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksia.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Edistetään kansainvälisellä vaikuttamistyöllä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Toimenpide:

105. Jatketaan vaikuttamistyötä YK-järjestöissä sekä Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansainvälisessä liikkeessä. Suomen prioriteetteja ovat mm. UNDIS:n ja IASC-ohjeistuksen toimeenpano, vammaisten naisten ja tyttöjen aseman vahvistaminen, organisaatioiden vammaisasioiden vastuuhenkilöiden nimittäminen, vammaistoiminnan rahoitus (sekä erityistoimiin että valtavirtaistamiseen) ja tietotaidon vahvistaminen.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet humanitaarisissa kriiseissä.

Toimenpiteet:

106. Vuosien 2020–2023 aikana Suomi jatkaa panostamista vammaistoimintaan humanitaarisissa kriiseissä, mukaan lukien pandemiat, kuten COVID-19. Suomi tukee rahallisesti YK-järjestöjen ja suomalaisten järjestöjen humanitaarista avustustyötä ja käy niiden kanssa aktiivista dialogia vammaisnäkökulman valtavirtaistamisesta.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen tietoisuutta ja osallisuutta kansainvälisessä yhteistyössä ja YK:n vammaisyleissopimuksen määräaikaishetimitin tarkastelussa.

Toimenpiteet:

107. Tiedotetaan YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanosta annetun Suomen ensimmäisen määräaikaishetimitin tarkastelusta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa ennen sen käsittelyä, mukaan lukien vammaisjärjestöjen mahdollisuudesta toimittaa komitealle kirjallisia lausuntoja, ns. rinnakkaisraportteja, sekä osallistua komitean suljettuun kuulemistilaisuuteen.

108. Järjestetään mahdollisuus seurata Suomen ensimmäisen raportin käsitteilyä Helsingissä suorana lähetyksenä YK:n WebTV:n kautta.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista kehityspolitiikassa.

Toimenpide:

109. Raportoidaan vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämisestä osana kehityspolitiikan tulospöytäkirjaa.

Vastuutaho: UM

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta alkuperäiskansoihin kuuluvien vammaisten henkilöiden oikeuksista Pohjoismaissa.

Toimenpide:

110. Nostetaan saamelaisten vammaisten henkilöiden oikeudet Pohjoismaisen vammaisneuvoston puheenjohtajuusvuoden 2021 teemaksi. Järjestetään aiheeseen keskittyvä pohjoismainen seminaari elokuussa 2021 Inarissa.

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n ja VANEn kanssa.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa on määritelty ne toimenpiteet, joilla vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa edistetään eri hallinnonaloilla toisella toimintaohjelmakaudella 2020–2023.

Toimintaohjelma koostuu vammaisyleissopimuksen artikloille perustuvasta 13 sisältöalueesta ja 110 toimenpiteestä. Ohjelman sisältöalueisiin on tälle ohjelmakaudelle lisätty turvallisuus.

Toimintaohjelmassa korostuu vammaisten ihmisten osallisuuden merkitys muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä. Muun muassa itsenäinen elämä, koulutus ja työllisyys ovat ohjelman vahvoja sisältöteemoja. Yhtenä toimintaohjelman tärkeänä tavoitteena on myös lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistamisesta eri hallinnonaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.

Internet: stm.fi/julkaisut

JULKAISUJEN MYYNTI:
julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

ISSN Nid. 1236-2050
ISSN PDF 1797-9854
ISBN Nid. 978-952-00-8455-4
ISBN PDF 978-952-00-8459-2